

Antti Äijö

KESTÄVÄÄ HYVINVOINTIA YHDESSÄ VAI VETÄYTYMISTÄ MAAKUOPPAAN?

Ihmisten kokemuksia kestävämmän elämäntavan kokeilusta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Antti Äijö: Kestävää hyvinvointia yhdessä vai vetäytymistä maakuoppaan? – Ihmisten kokemuksia kestävämmän elämäntavan kokeilusta

Pro-gradu

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Huhtikuu 2022

Käsillä oleva ympäristökriisi ja erityisesti siihen liittyvä ilmastonmuutos ovat nousseet viime vuosikymmenien aikana tärkeiksi yhteiskunnallisiksi teemoiksi. Ilmastonmuutos on pakottanut etsimään ratkaisuja, jotta voisimme elää kestävästi planeettamme kantokyvyn rajoissa. Myös sosiaalipolitiikan tutkimuksessa on alettu kinnittää huomiota siihen, että hyvinvointivaltio ei ole ekologisesti kestävällä pohjalla. Samalla kestävyysratkaisuissa voi itsessään ollan potentiaalia ihmisten hyvinvoinnin parantamiseksi.

Tässä tutkimuksessa tutkin kestävämpien elämäntapojen kokeiluun osallistuneiden ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä kestävämmistä elämäntavoista. Lähdän liikkeelle siitä, että yhteiskunnallinen murros vaatii meitä muuttamaan käsityksiämme hyvinvoinnista, ja muutoksen keskiössä tulisi olla inhimillisten tarpeiden täyttäminen. Sen vuoksi olenkin valinnut inhimillisten tarpeiden näkökulman tämän tutkimuksen teoreettiseksi viitekehikseksi.

Tutkimuskysymyksiäni ovat; mitkä asiat kokeiluun osallistuneiden arjessa ovat edistäneet kestävämpien elämäntapojen toteutumista, ja mikä taas on ollut niiden toteutumisen esteenä, sekä miten ihmiset puhuvat kestävä elämäntavan ja tarpeiden yhteydestä tarpeiden tyydyttäjien näkökulmasta. Tutkimusmenetelmänä käytän sisällönanalyysiä, jonka avulla tarkastelen kestävämpien elämäntapojen kokeiluun osallistuneiden ihmisten haastatteluista koostuvaa aineistoa.

Analyysini perusteella kestävien elämäntapojen toteutumista estävät arjen kiireisyys, konsumeristinen yhteiskunta, matkailukulttuuri, koettu yhteiskunnan yksilökeskeisyys sekä monimutkainen informaatiokenttä. Haastateltavat kaipaavat elämäänsä enemmän joutilaisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä vähäisempää kulutusta, ja näiden tekijöiden voidaan myös katsoa edistävän kestävien elämäntapojen toteutumista. Tulokset vahvistavat sitä näkemystä, että monilla elämä osa-alueilla ihmiset kokevat mahdollisuudet muuttaa elämäntapojaan rajallisiksi, kun taas jotkut muutokset ovat helpompia. Tämä tulisi ottaa huomioon myös mahdollisia yhteiskunnallisia ohjauskeinoja suunniteltaessa.

Avainsanat: kestävät elämäntavat, ekososiaalinen transiitio, ihmisten tarpeet

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Ekososiaalinen transiatio - kohti kestävämpiä yhteiskuntia	4
3	Kestävä elämäntapa, hyvinvointi ja tarpeet	10
	3.1 Tarpeiden näkökulma kestäviin elämäntapoihin aiemmassa tutkimuksessa	11
	3.2 Suomalaisten kotitalouksien hiilijalanjälki ja asenteet aiemmassa tutkimuksessa	15
4	Tarveteoriat kestäväen hyvinvoinnin tutkimuksessa	18
	4.1 Eudaimoniset tarveteoriat	20
	4.2 Manfred Max-Neefin tarveteoria	23
5	Tutkimuskysymykset	29
6	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	30
	6.1 Aineisto	30
	6.2 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä	33
	6.3 Analyysin kulku	36
7	Kestävämpi arki - esteet, edistäjät ja tarpeiden näkökulma	40
	7.1 Arjen kiireinen rytmi.....	41
	7.2 Konsumerismi ja kulutusvalinnat.....	45
	7.3 Matkailukulttuuri	51
	7.4 Yksilökeskeisyys ja yhteisöllisyys valintojen ohjaajina	54
	7.5 Informaatiokentän monimutkaisuus.....	59
8	Johtopäätökset ja pohdinta	62
	Lähteet.....	68
	Liitteet	72
	Liite 1: Haastattelurunko.....	72

1 Johdanto

Kansainvälisen ilmastopaneelin vuoden 2019 raportin sanoma oli selvä; ihmiskunnan on muutettava toimintatapojaan, tai seuraukset tulevat olemaan vakavat. Päästöjä on hillittävä nopealla aikataululla, ja hiilinieluja on lisättävä, jos ilmastonmuutosta halutaan hidastaa. (IPCC 2019.) Ilmastonmuutoksen tuomat haasteet ovatkin nousseet julkiseen keskusteluun ja politiikkaan toden teolla viimeistään kyseisen raportin ilmestymisen jälkeen. Siitä huolimatta IPCC:n vuoden 2022 raportin sanoma on jälleen edellistä hälyttävämpi; aikaikkuna korjausliikkeelle on sulkeutumassa, ja ilmasto muuttuu jopa nopeammin kuin mitä tähän asti on arvioitu. Lisäksi ilmastonmuutoksen negatiiviset vaikutukset ovat jo alkaneet näkyä ihmisten elämässä ympäri maailman. (IPCC 2022, 13–15.)

Kriisiin on onneksi alettu kiinnittää huomiota myös yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, ja nykyisen hallituksen ohjelmaan onkin kirjattu kunnianhimoiset ilmastotavoitteet. Suomi pyrkii hiilineutraaliuteen vuoteen 2035 mennessä, ja samalla tavoitteena on olla maailman ensimmäinen fossiilivapaa hyvinvointiyhteiskunta (Valtioneuvosto 2019). Tavoitteet ovat kovia, mutta niistä tinkimisen hinta tulee IPCC:n raporttien perusteella olemaan vielä kovempi.

Ilmastonmuutos ja ympäristökysymykset ovatkin nousseet keskeiseksi tutkimusalueeksi myös sosiaalipolitiikan alalla. Ympäristökriisin ytimessä ovat lopulta kysymykset siitä, miten rajalliset resurssit tulisi jakaa oikeudenmukaisella tavalla, ja miten ihmisten hyvinvointi voidaan turvata tulevaisuudessa, jos mahdollisesti jopa nykyisenkaltainen talousjärjestelmä ja sitä kautta myös hyvinvointivaltio ovat tulleet tiensä päähän. Ilmastonmuutoksen hidastamiseen tähtäävässä tutkimuksessa tulisikin ottaa huomioon, että juuri hyvinvoinnin tutkimuksella on merkittävä rooli ongelman ratkaisemisessa (Lamb & Steinberger 2017, 6). Tarvitsemme ratkaisuja, jotka vähentävät biosfääriin kohdistuvaa painetta ja samalla edistävät ihmisten hyvinvointia (Hirvilammi & Helne 2014, 2161).

Käsitykset hyvinvoinnista perustuivat pitkään lähinnä taloudellisiin mittareihin, mikä jätti pitkälti huomiotta toisaalta ympäristön kantokyvyn, ja samalla myös inhimillisen kehityksen sellaiset ulottuvuudet, jotka eivät liity ainoastaan taloudellisiin resursseihin (Barreiro & Cecilia 2006, 16). Kestävän kehityksen käsite on jo pitkään ollut politiikassa läsnä puheen tasolla, mutta todellinen siirtymä kohti kestävästä yhteiskuntaa ei ole vielä alkanut, ja hyvinvointi ymmärretään edelleen usein

pitkälti taloudellisten mittareiden kautta. Todellisen kestävyys siirtymän mahdollistamiseksi nykyistä paradigmaa hyvinvoinnista on sen vuoksi tarkasteltava uudelleen siten, että myös ympäristön kantokyky otetaan huomioon, ja tiedostetaan sen asema kaiken inhimillisen hyvinvoinnin edellytyksenä. (Helne & Hirvilampi 2015, 1.)

Inhimillisen kehityksen ja ympäristökriisin välisen ristiriidan ratkaisemiseksi on aiemmassa tutkimuksessa ehdotettu kestävyysmurrosta, jonka tarkoituksena on viedä nykyistä hyvinvointivaltiota kestävämpään suuntaan (ks. esim. Matthies & Närhi 2016). Tavoitteena olevaa järjestelmää voidaan kutsua esimerkiksi ekohyvinvointivaltioksi tai ilmastovaltioksi (ks. esim. Gough 2017). Nimitys lienee kuitenkin toissijainen, ja olennaisena lähtökohtana on poistaa tuhoisia rakenteita ja keksiä tilalle sellaisia, jotka ottavat huomioon ympäristön kantokyvyn hyvinvointia tarkasteltaessa unohtamatta kuitenkaan inhimillisen kehityksen vaatimuksia ja muutoksen eettisiä haasteita.

Ekologisesti kestävämmän yhteiskunnan luominen vaatii kokonaisvaltaista kulutuskulttuurin ja elämäntapojen muutosta (Gough 2017, 194–209). Ajattelemme helposti tällaisten suurten muutosten vaativan niin sanottua systeemistä muutosta, joka tuotetaan ylhäältä päin saneltuna. Vaadimme vastuuseen esimerkiksi poliitikkoja tai yrityksiä, sillä muutos vaikuttaa liian suurelta ruohonjuuritasolla toteutettavaksi. Viime kädessä ympäristökriisissä on kuitenkin kyse siitä, miten me syömme, liikumme ja asumme; toisin sanoen siitä, millaista arkea me elämme. Näitä jokapäiväisiä valintojamme taas ohjailevat kulttuurimme arvot ja normit, joihin vaikuttamalla voimme saada aikaan muutoksen huomattavasti todennäköisemmin kuin pelkillä ylhäältä alaspäin sanelluilla ohjauskeinoilla (Abson 2017, 35).

Sen vuoksi on tärkeää tarkastella ihmisten käsityksiä hyvän elämän edellytyksistä. Jotta hyvinvointi voidaan tulevaisuudessa turvata kaikille, on tarkasteltava niitä tarpeita, joiden täytyminen tuottaa hyvinvointia. Tässä tarkastelussa on toisaalta otettava huomioon asiantuntijoiden näkemykset siitä, mikä hyvinvointia yhteiskunnassa tuottaa, mutta toisaalta myös ihmisten omat näkemykset siitä, mitä hyvä elämä pitää sisällään, jotta voisimme saada tarvittavan kokonaiskuvan (Doyal & Gough 1991, 3–4). Tässä tutkielmassa keskityn jälkimmäiseen näkökulmaan, eli ihmisten omiin kokemuksiin kestävä elämäntavan kokeilusta. Uskon tällaisen lähestymistavan olevan tällä hetkellä tarpeellinen, jotta sosiaalipolitiikka voi uudistua optimaalisella tavalla, ja pääsemme siirtymään kohti ekologisesti kestävämpää hyvinvointivaltiota.

Kiinnostavia kysymyksiä ympäristökriisin ratkaisemiseksi ovat yhteiskunnallisesta näkökulmasta siis esimerkiksi se, mistä hyvinvointi koostuu, ja millä tavalla ympäristön huomioiminen arjessa

edistää tai estää hyvinvointia. Täyttääkö kestävä elämäntapa inhimillisiä tarpeita paremmin vai huonommin, ja onko meidän tulevaisuudessa tingittävä hyvinvoinnista ympäristön pelastamiseksi? Tässä tutkimuksessa tarkastelenkin sen vuoksi laadullisen aineiston avulla kestävien elämäntapojen kokeiluun osallistuneiden ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä kestävämmästä arjesta. Tutkimuksen keskiössä ovat erityisesti kestävämpään elämäntapaan liittyvät haasteet sekä inhimillisten tarpeiden täyttymisen näkökulma.

Tutkielmani aluksi esittelen ekohyvinvointivaltion ja ekososiaalisen transition käsitteitä, joita voi pitää laajempänä teoreettisena ja myös normatiivisena viitekehyksenä tälle tutkielmalle. Sen jälkeen luon katsauksen erilaisiin tarveteorioihin, jotka toimivat analyysini teoreettisena viitekehyksenä, ja kiinnittävät samalla tutkielmani sosiaalipolitiikan tutkimukseen. Sen jälkeen siirryn aineiston ja tutkimusmenetelmän esittelyyn, ja kerron analyysiprosessin vaiheista. Tätä seuraa varsinainen analyysi, ja lopuksi yhteenveto sekä analyysin perusteella tekemäni johtopäätökset.

2 Ekososiaalinen transiio - kohti kestävämpiä yhteiskuntia

Tässä luvussa tarkastelen sellaista ekokriittistä keskustelua ja käsitteitä, joihin tämä tutkimus perustuu. Kestävyystutkimuksessa yhteiskunnallista murrosta ja muutosta kohti ekologisesti kestävämpää elämää on lähestytty monien eri käsitteiden avulla. Tässä tutkimuksessa olennaisin niistä on ekososiaalinen transiio, mutta sen lisäksi luon katsauksen myös muihin samankaltaisiin käsitteisiin, joiden kautta muutoksen laatua on pyritty jäsentämään aiemmassa tutkimuksessa. Lisäksi tarkastelen myös joitain konkreettisempia ehdotuksia siitä, miten muutos voitaisiin saada aikaan.

Pidän ekososiaalisen transition käsitettä tutkimuksessani normatiivisena viitekehyksenä. Normatiivisuudella tarkoitan sitä, että sitoudun tässä tutkimuksessa siihen eettiseen näkökulmaan, että ympäristökriisiin on reagoitava, jotta tulevien sukupolvien hyvinvointi voidaan turvata. Muita ekososiaalista transtitiota vastaavia käsitteitä voisivat olla esimerkiksi ekohyvinvointivaltio, ilmastovaltio tai sosioekologinen siirtymä. Tutkimukseni lähtökohtana on siis se ajatus, että nykyisenkaltainen hyvinvointivaltio ei ole kestävällä pohjalla.

Ekososiaalinen transiio tarkoittaa siirtymistä tuhoisasta kohti kestävämpää järjestelmää, ja sen ytimessä on ajatus kasvunjälkeisestä yhteiskunnasta. Globaalissa ekokriittisen sosiaalityön keskustelussa on argumentoitu, että yhteiskunnan kestävä kehitys vaatii merkittävää resurssien kuluttamisen vähentämistä, oikeudenmukaisia jakomekanismeja ja uudenlaista näkemystä ihmisyydestä ja planeetan hyvinvoinnista. (Matthies & Närhi 2016, 3.)

Luonnontieteissä saatetaan puhua ekologisesta transitiosta (Matthies 2016, 19), mutta käyttämällä käsitettä ekososiaalinen haluan korostaa muutoksen yhteiskunnallista, tai oikeastaan hyvin monitieteistä lähestymistapaa vaativaa luonnetta. Tässä tutkimuksessa ekososiaalisen transition näkökulmasta ovatkin keskiössä juuri resurssien kuluttamisen vähentämisen suhde ihmisten hyvinvointiin, sekä tiedon tuottaminen uudenlaisen hyvinvointikäsitteen tarpeisiin. Ihmisten tarpeita tarkastelemalla voidaan myös paremmin perustella erilaisten jakomekanismien oikeudenmukaisuutta tai epäoikeudenmukaisuutta.

Tähän mennessä hyvinvointivaltio on perustunut talouskasvuun. Tämä johtuu siitä, että nykyisen kaltaisessa järjestelmässä tulonsiirroilla jaettavien tulojen on lisääntynyt vuodesta toiseen. Jos näin ei käy, tulonsiirtoja voidaan tehdä vain ottamalla pois joltain ryhmältä, jolloin syntyy

intressiristiriitoja ja poliittisia konflikteja. Poliittikan kompromissit ovat rakentuneet sille oletukselle, että talouskasvu, työllisyys ja sosiaalipolitiikka vahvistavat toisiaan ja luovat niin sanotun hyvän kehän. Tässä järjestelmässä ympäristöä ja resurssien rajallisuutta ei kuitenkaan ole otettu millään tavalla huomioon. (Hirvilammi 2020.)

Myös Aila-Leena Matthies (2016, 28) toteaa, että sosiaalityössä ja sosiaalipolitiikassa on pitkään ohitettu se tosiasia, että ne ovat osa maapallon ekososiaalista ongelmaa, sillä ne ovat riippuvaisia ja sitoutuneita taloudelliseen kasvuun. Suomalainen sosiaalipolitiikka keskittyy edelleen työllisyyden, köyhyyden, huoltosuhteen ja etuuskien kaltaisiin kysymyksiin, eikä ekologisen kriisin vaikutuksia tunnisteta hyvinvointivaltiota koskevassa keskustelussa. Suomalainen hyvinvointivaltio on rakennettu palvelemaan ekologisesti ongelmallista talousjärjestelmää, ja tätä kautta sillä on vahva yhteys talouskasvun edistämiseen. (Helne, Hirvilammi & Laatu 2012, 13.)

Edellä mainittujen asioiden valossa voidaan todeta, että ekososiaaliseen transiitio vaatii hyvin monitieteistä lähestymistä. Luonnontieteelliset innovaatiot, kuten esimerkiksi sähköautot, ovat yksi osa tätä muutosta ja taloustieteiden parissa työskenteleviltä on toivottavaa odottaa tulevaisuudessa uudenlaisia näkökulmia siihen, miten taloutta voidaan viedä kestävämpään suuntaan. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta taas olennaista on se, että siirtymä on oikeudenmukainen ja ottaa huomioon ihmisten tarpeet sekä toimintavalmiudet.

Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että ilmastonmuutoksen ja sen hillitsemisen vaikutukset tulevat niin globaalisti kuin myös paikallisesti osumaan kovimmin juuri niihin ryhmiin, jotka ovat jo valmiiksi heikommassa asemassa. Samaan aikaan eniten kärsivien ryhmien voidaan katsoa olevan vähiten vastuussa meneillään olevasta muutoksesta, joten ilmastonmuutokseen liittyy myös paljon eettisiä ongelmia. (Gough 2017, 26–27.)

Suomessa kestävä kehityksen keskeisimmiksi haasteiksi onkin nimetty ilmastonmuutoksen ja luonnonvarojen liikakäytön lisäksi myös eriarvoistuminen. Näiden ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan kestävä rakennemuutos, jonka avulla ympäristöongelmia voitaisiin ratkaista samanaikaisesti ja oikeudenmukaisesti (ORSI 2020). Haaste on suuri, sillä yksikään maailman valtio ei ole vielä onnistunut tuottamaan korkeaa hyvinvointia ympäristön kantokyvyn rajoissa tavalla (O'Neill, Lamb & Steinberger 2018, 1).

Myös Folke ja kumppanit (2016) korostavat uudenlaisen asennoitumisen tärkeyttä kestävyysratkaisujen perustana. Harhaanjohtava jaottelu ihmisen ja luonnon välillä tulisi lopettaa, ja

ottaa kaikessa päätöksenteossa huomioon riippuvaisuutemme biosfääristä. He ehdottavat uutta näkemystä ihmisistä ympäristönsä hoitajina. Myös luonto tulisi nähdä välttämättömänä pääomana, josta huolehtimiseen on aktiivisesti investoitava.

Ekososiaalisesta transitiosta puhuttaessa erotellaan usein sen kaksi eri vaihetta, jotka ovat perinteinen environmentalismi ja siirtymävaihe. Perinteisen environmentalismin tavoitteena on niin sanottu vihreämpi talouskasvu talousinstrumenttien avulla. Vihreämpää kasvua tuotetaan päästökaupalla, lobbauksella, kierrätyksellä ja sijoituksilla vihreämpään tuotantoon. Siirtymävaiheen tavoitteena on kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen muutos kohti kasvunjälkeistä taloutta. Sen keinoja ovat ympäristöverouudistus ja luonnonvarojen kulutuksen vähentäminen uudistamalla ruokailua, työtä, liikkumista, asumista ja niin edelleen. (Matthies 2016, 20.)

Aila-Leena Matthies (2016) kuvailee ekososiaalisen transition ilmentyvän tieteessä, politiikan tekemisessä ja käytännön sosiaalisissa liikkeissä. Tieteen saralla käytännössä kaikki tieteenalat ovat alkaneet kehittää omaa tutkimusta liittyen siirtymään kohti kestävyttä. Myös Matthies korostaa ekososiaalisten transition olevan monitieteinen ja kansainvälinen projekti tieteen näkökulmasta. Sosiaalitieteiden roolia hän korostaa toteamalla, että ympäristökriisi ja siihen kohdistetut interventiot eivät tapahdu sosiaalisessa tyhjiössä, vaan niillä on aina hyvin vahvoja sosiaalisia seurauksia (Matthies 2016, 28).

Ian Gough (2017) on myös käsitellyt siirtymää kohti kestävämpää yhteiskuntaa, ja ehdottaa myös monenlaisia konkreettisia toimenpiteitä, joilla vaadittava muutos voitaisiin saada aikaan. Gough (2017) ehdottaa, että rikkaiden länsimaiden tulisi vaiheittain siirtyä hyvinvointivaltiosta kohti ilmastovaltiota, joka käsitteenä sisältää hyvin saman tyyppisiä teemoja kuin ekososiaalinen transiio. Ilmastovaltio vaatisi taloudellisen mallin muutosta vaiheittain vihreän kasvutalouden ja kierrätyksen kautta pysähtyneen talouskasvun malliin. Samalla on otettava huomioon, että muutos on myös sosiaalisesti kestävä niin paikallisella kuin myös globaalilla tasolla, jolloin voimme saavuttaa sen, mitä Kate Raworth (2017) kutsuu turvalliseksi ja oikeudenmukaiseksi tilaksi ihmisyydelle.

Goughin (2017) mukaan ilmastovaltio voitaisiin saavuttaa kolmivaiheisen siirtymän kautta. Siirtymän ensimmäisessä vaiheessa tavoitteena on lisätä talouden ympäristöystävällisyyttä. Kyse on siis niin sanotusta vihreästä kasvusta ja kapitalismin koordinoinnista. Ensimmäisen asteen ekososiaaliset politiikat voisivat olla esimerkiksi asumisen energiatehokkuuden tukeminen ja sosiaalisesti oikeudenmukaiset käyttömaksut veteen ja energiaan.

Gough (2017) kuitenkin toteaa, että pidemmällä aikavälillä nykyinen kapitalistinen järjestelmä ja ajatus kuluttajan valinnanvapaudesta ovat yhteensovittamattomia ilmasto- ja ympäristöpolitiikan kanssa, ja sen vuoksi tämä on vasta ensimmäinen aste. Kapitalismin keinot ilmastonmuutoksen hidastamiseksi ovat riittämättömät, jos tarvittavat päästövähennykset halutaan saada aikaan.

Sen vuoksi muutoksen toisessa vaiheessa kulutusta tulee suunnitella uudelleen. Gough (2017) kutsuu tätä refleksiivisen kapitalismin vaiheeksi. Tämä vaihe haastaa nykyisen ajattelun kuluttajan suvereniteetista ja vähentää korkeahiilistä luksuskulutusta. Tähän liittyy myös länsimaisen elämäntavan ja yksilökeskeisen kulttuurin muutos. Ekososiaaliset politiikat, joita Gough (2017) ehdottaa tähän vaiheeseen, ovat mainonnan rajoittaminen (etenkin lapsiin kohdistuva mainonta), energiaintensiivisten luksustuotteiden korkea verotus ja henkilökohtaisten hiilirajoitusten kokeilu. Tässä vaiheessa on tärkeää kiinnittää huomiota kansalaisten osallistamiseen ja epätasa-arvon vähentämiseen.

Toinenkaan vaihe ei kuitenkaan todennäköisesti tule riittämään ekokatastrofin torjumiseen. Sen vuoksi Goughin (2017) mukaan tarvitaan vielä kolmas vaihe, joka on kasvunjälkeinen yhteiskunta. Kasvunjälkeinen yhteiskunta tarkoittaa väistämättä kapitalismin loppua, sillä kapitalismilla on sisäänrakennettu tendenssi kasvaa. Kasvunjälkeisen talouden tulisi myös siirtyä pois globaalista vapaakaupasta kohti jonkinasteista protektionismia, jossa tuotteita tuotetaan lähtökohtaisesti sisämarkkinoille.

Kolmannen vaiheen ekososiaalisia politiikkoja ovat työajan lyhentäminen, kollektiivisen omistuksen lisääminen erityisesti energian osalta ja väestöpolitiikan kehittäminen. Tässä vaiheessa tulee olla määriteltynä minimitulot ja tulokatko. Lisäksi Gough (2017) painottaa keskittymistä niin sanottuun ydintalouteen (core economy) tai sosiaaliseen talouteen (social economy), joilla hän tarkoittaa kaikkia niitä resursseja ja aktiviteetteja, jotka ylläpitävät ihmiselämää. Tällaisia ovat esimerkiksi aika, energia, tieto ja taidot. Ne ovat usein ei-tuotteistettuja, mutta niitä voidaan kuitenkin vaihtaa.

Vaadittavan muutoksen laatua voi lähestyä myös systeemiteoreettisesta näkökulmasta. Donella Meadows (1999) on tunnistanut 12 kohtaa, niin sanottua ”vipua” (leverage point), joita muuttamalla on mahdollista muuttaa järjestelmää. Tällainen järjestelmä voi olla esimerkiksi yhteiskunta. Nämä kohdat ovat Meadowsin mukaan järjestyksessä siten, että 12. vipu on heikoin, ja ensimmäinen on vaikutusvaltaisin. 12 kohtaa voidaan edelleen jakaa neljään osioon, jotka ovat materiaalit, prosessit,

muotoilu ja tarkoitus, joista ensimmäinen osio on heikoin muutosvoimaltaan, kun taas jälkimmäinen on vahvin.

Abson ja kumppanit (2017, 33) ovat käyttäneet Meadowsin (1999) teoriaa tarkastellessaan niitä toimia, joilla kestävyys siirtymää on tähän mennessä yritetty toteuttaa. Heidän mukaansa tähän asti kestävä kehityksen tutkimus ja politiikat ovat pitkälti yrittäneet vaikuttaa kaikista heikoimpiin muutoksen mahdollistaviin kohtiin, eli materiaaleihin ja prosesseihin. Esimerkiksi taloudelliset kannustimet voidaan nähdä heikkoina tapoina saada aikaan muutosta, sillä ne eivät vaikuta järjestelmän perimmäiseen tarkoitukseen, vaan materiaalien ja prosessien heikon muutospotentiaalin vipuihin.

Mitä meidän pitäisi siis muuttaa, jos haluamme saada aikaan todellisen muutoksen? Absonin ja kumppaneiden (2017, 35) mukaan yksi mahdollisesti vaikuttava keino olisi esimerkiksi ihmisten luontosuhteen parantaminen. Tällaiset kulttuuriin ja normeihin kohdistuvat muutosyritykset voidaan nähdä huomattavasti vaikuttavampina keinoina kestävämpien elämäntapojen edistämiseksi kuin erilaisten taloudellisten kannustimien ja muiden ohjauskeinojen luominen, sillä ohjauskeinot eivät lopulta vaikuta järjestelmän perimmäisiin tarkoitukseen. Toisaalta niihin vaikuttaminen on myös vaikeaa.

Kestävä kehitys ja kuluttajien suuret hiilijalanjäljet nähdään usein ongelmana, joka tulee korjata ohjausmekanismeilla ja markkinoiden säätelyllä. Vaikka nämä ovat tulevaisuudessa mitä luultavimmin myös välttämättömiä keinoja katastrofin välttämiseksi, voidaan perustellusti sanoa, että myös kulttuurinen muutos on välttämätön, eivätkä pelkät ylhäältä alas tuotetut ohjauskeinot ole riittäviä muutoksen aikaansaamiseksi. Viime kädessä kyse on siitä, millaista arkea ihmiset elävät. Sen vuoksi katse onkin suunnattava siihen kulttuuriin ja sen tuottamiin jokapäiväisiin toimintatapoihin, josta nykyinen kestävä elämäntapa kumpuaa.

Ekososiaalinen transiio vaatii myös sosiaalipolitiikalta kokonaan uudenlaista ajattelutapaa. Jos kykymme kuluttaa tulee väijäämättä heikkenemään, on hyvinvoinnin jakaminen entistä vaikeampaa, jolloin syntyy helposti konflikteja liittyen siihen, miten rajallisia resursseja tulisi jakaa. Oikeudenmukaisen lopputuloksen aikaansaamiseksi on lähdettävä liikkeelle tarpeiden näkökulmasta. Ymmärrys ihmisten tarpeista luo sen pohjan, jolle toimivan sosiaalipolitiikan tulee rakentua.

Kestävä kulutuksen, ihmisten tarpeiden ja hyvän elämän määrittelyä voidaan lähestyä myös kulutuskäytävän käsitteen avulla. Di Giulio ja Fuchs (2014) ehdottavat, että kohtuullista kulutusta

varten tulisi määritellä kestävä kulutuskäytävä (consumption corridor). Käsitteellä tarkoitetaan käytännössä sitä, että tulisi määrittää sellainen kulutuksen taso, joka sallii inhimillisten tarpeiden täyttymisen ja hyvän elämän kaikille. Koska maapallon resurssit ovat rajalliset, tämä vaatii käytännössä minimikulutustason lisäksi myös maksimaalisen kulutustason määrittelyä. Se alue, joka jää minimin ja maksimin väliin on kestävä kulutuskäytävä.

Kate Raworth (2017) lähestyy kulutuskäytävän ideaa niin sanotun donitsitalouden käsitteen avulla. Nimitys tulee hänen käyttämästään kuvaajasta, jossa kuvion keskellä sosiaalisesti kestävä elämän perusta ja ulkokehällä taas ekologinen katto. Näiden väliin jää turvallinen ja oikeudenmukainen tila ihmiskunnalle, jossa ihmisten tarpeet voidaan täyttää ja samalla pitää huolta ympäristön kantokyvystä.

Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että jokaisella ihmisellä on henkilökohtainen näkemys siitä, mitä hyvään elämään vaaditaan. Sen lisäksi nämä käsitykset muodostuvat luonnollisesti kulttuurin ja historiallisten kehityskulkujen seurauksena. Kulutuskäytävä on sen vuoksi kulttuurin, arvomaailmojen ja ekologisen kehityksen tapaan jatkuvassa muutoksessa, mikä myös vaikeuttaa sen määrittelyä. Di Giulio ja Fuchs (2014) kuitenkin uskovat, että on mahdollista määritellä universaaleja inhimillisiä tarpeita ja määrittää kohtuullinen kulutuskäytävä, mutta jättää samalla tilaa kulttuurien moninaisuudelle ja erilaisille ympäristötekijöille.

Ian Gough (2017, 49) tunnustaa myös, että tarpeiden määrittely pelkän asiantuntijatiedon perusteella on ongelmallista, sillä sellainen politiikka olisi paternalistista ja mahdollisesti kompastuisi monessa suhteessa ymmärtämättömyyteen erilaisten paikallisten tilanteiden suhteen vähentäen samalla ihmisten autonomiaa. Toisaalta pelkkään arkitietoon nojaamalla riskinä on, että ratkaisuisissa ei oteta kaikkia huomioon ja ratkaisut ovat lyhytnäköisiä tai kokonaisuuden kannalta huonompia. Näin ollen kulutuskäytävän etsimisessä on nojattava näihin molempiin näkökulmiin.

Myös kulutuskäytävän käsite siis korostaa tarpeiden määrittelyn keskeisyyttä ekososiaalisen transition edellytyksenä. Juuri inhimilliset tarpeet ovat keskeinen teoreettinen lähtökohta myös tässä tutkimuksessa. Seuraavassa luvussa käsitelenkin aiempaa tutkimusta kestävästä elämäntavoista painottaen erityisesti tarpeiden näkökulmaa, jonka jälkeen siirryn käsittelemään tarveteorioita ja niiden roolia kestävästä kehityksen tutkimuksessa.

3 Kestävä elämäntapa, hyvinvointi ja tarpeet

Kestävää kehitystä ja elämäntapoja on vaikeaa määritellä kovin selkeärajaisesti. YK on määritellyt kestävän kehityksen sellaiseksi kehitykseksi, joka ”vastaa nykyisiin tarpeisiin vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia täyttää omia tarpeitaan” (YK). Koska tämän tutkielman puitteissa ei ole oleelliselta syventyä kestävyuden määritelmään sen tarkemmin, tyydyn toteamaan, että katson kestävät elämäntavat tai niihin pyrkimisen sellaiseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on vähentää tai muuttaa kulutustottumuksia resurssitehokkaampaan ja vähäpäästöisempään suuntaan. Kestävä elämäntapa tähtää siihen Di Giulion ja Fuchsin (2014) kuvailemaan kulutuskäytävään, ja siihen tilaan, jota Kate Raworth (2017) kutsuu oikeudenmukaiseksi ja turvalliseksi tilaksi ihmiskunnalle.

Kestävästä elämäntavasta ja erilaisista kestävyys siirtymistä on olemassa paljon aiempaa tutkimusta, ja se on jatkuvasti kasvava tutkimuksen kohde. Kestävyys siirtymien tutkimus on lähtenyt pitkälti liikkeelle erilaisista sosioteknologisista kokeiluista, jotka ovat keskittyneet erilaisten teknologisten ratkaisujen käyttöönoton kokeiluihin. Siirtymäkokeiluja on myös käytetty uusien innovaatioiden tuottamiseen. (Sengers ym. 2019, 153–154.)

Erilaiset ruohonjuuritason kestävyys siirtymät ovat syntyneet usein erilaisten aktivistiverkostojen tai organisaatioiden aloitteesta. Niiden motivaattoreina ovat olleet sosiaaliset tarpeet ja ideologiat. Tällaisten ruohonjuuritason kokeiluiden institutionaalisia muotoja ovat olleet esimerkiksi osuuskunnat, vapaaehtoisjärjestöt, epämuodolliset paikallisyhteisöt ja sosiaaliset yritykset. Yksi ehkä tunnetuimmista on siirtymäliike, jossa paikallisyhteisöt ovat lähteneet yhdessä muuttamaan omaa asuin ympäristöään vastaamaan ympäristökriisin asettamia vaatimuksia. (Sengers ym. 2019, 158.)

Kestävän elämäntavan kokeilut vaikuttavatkin aiemmin kuuluneen hyvin usein vastakulttuuriin, ja niihin osallistuneiden voidaan olettaa lähtökohtaisesti olleen aktivisteja, joilla on ollut vahva ideologinen motiivi. Ympäristökriisin noustua jatkuvasti tärkeämmäksi puheenaiheeksi ja tutkimuskohteeksi olisi kuitenkin syytä löytää uusia tapoja tarkastella kestävyys siirtymän mahdollisuuksia myös sen väestö osan keskuudessa, joiden arjen valintoja ympäristökysymykset eivät ensisijaisesti ohjaile.

3.1 Tarpeiden näkökulma kestäviin elämäntapoihin aiemmassa tutkimuksessa

Sosiaalipolitiikan näkökulmasta kiinnostavaa kestävässä elämäntavoissa on erityisesti se, miten ne haittaavat tai tukevat hyvinvointia. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että lisääntyvällä kulutuksella ei ole enää välttämättä positiivista vaikutusta ihmisten hyvinvointiin. Esimerkiksi Richard Easterlin (1974) osoitti tunnetussa tutkimuksessaan, että talouskasvu ei enää automaattisesti johda lisääntyneeseen onnellisuuteen kehittyneissä maissa. Pitkään jatkuneesta yhteiskuntien vaurastumisesta huolimatta ihmisten ilmoittama tyytyväisyys elämään on pysynyt suurin piirtein samana. Nykyään Easterlinin paradoksina tunnettu ilmiö käynnisti taloudelliseen kasvuun ja sen hillitsemiseen liittyvän degrowth -keskustelun 1980-luvulla, ja ilmiö antaa edelleen tukea ajatukselle siitä, että myös vähän kuluttavassa yhteiskunnassa hyvinvointi voi lisääntyä (Lamb & Steinberger 2017, 3).

On jopa ehdotettu, että kasvava elintaso ja lisääntyvä kulutus saattavat joiltain osin myös vaikuttaa hyvinvointiin negatiivisesti. Esimerkiksi Tim Jackson (2008) on tarkastellut tätä hyvinvointiparadoksiksi kutsumaansa ilmiötä tarkastelemalla tilastollisia yhteyksiä kulutuksen kasvun ja ihmisten kokeman onnellisuuden tai elämän tyydyttävyyden välillä. Onnellisuustutkimuksessa on Jacksonin mukaan löydetty tietty elintaso, jonka saavuttamisen jälkeen kulutuksen ja tulojen lisääntyminen eivät enää paranna ihmisten hyvinvointia.

Siitä huolimatta tulojen kasvattaminen nähdään edelleen hyvin usein automaattisesti hyvinvointia lisäävänä asiana, vaikka tilastot antavat viitteitä siitä, että lisääntyvällä kulutuksella voi olla jopa negatiivinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin niissä maissa, joissa riittävä elintaso on saavutettu. (Jackson 2008, 712) Tämä korrelaatio vaatii kuitenkin lisää tutkimusta. Joka tapauksessa Jacksonin (2008) tulosten perusteella voi todeta sen, ettei talouskasvu suinkaan ole enää yleislääke rikkaiden maiden ongelmiin.

Kun kulutuksen lisäämisellä ei todistettavasti ole esimerkiksi Suomen kaltaisessa valtiossa enää merkittävää vaikutusta onnellisuuteen, kiinnostavaksi kysymykseksi nousee se, mikä ajaa ihmiset edelleen kasvattamaan kulutusta. Jackson (2008, 712) arvelee syyn olevan ihmisluonnossa sekä sosiaalisten ja taloudellisten instituutioiden rakenteissa.

Yhteiskuntatieteissä teorian ihmisluonnosta käyttäytymisen selittäjänä tulee aina ottaa vastaan hyvin kriittisesti. Jackson (2008, 712) toteaaakin, ettei kulutuksen voida katsoa olevan varsinaisesti välttämätön osa ihmisluontoa. Siitä huolimatta hän katsoo, että tietyt perusihimilliset tendenssit

voivat välillisesti toimia syynä kulutuksellemme. Esimerkiksi sosiaalinen kuuluminen ja statuksen hankkiminen ovat Jacksonin (2008, 712) mukaan sellaisia ominaisuuksia, jotka ajavat meidät kuluttamaan siitä huolimatta, että kulutuksella saattaa olla meihin jopa negatiivinen vaikutus.

Jos ihmisluonnolla selittäminen tuntuu yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta epämiellyttävältä, on rakenteiden avulla selittäminen varmasti helpompaa. Jackson (2008, 716) toteaa, että systeemissä, joka perustuu talouden jatkuvaan kasvamiseen, on välttämätöntä kannustaa ihmisiä myös lisäämään kulutustaan. Hänen mukaansa luonto ja rakenne yhdessä lukitsevat meidät tiukasti konsumerismin rautaiseen häkkiin (Jackson 2008, 717).

Tim Kasser (2002) on tarkastellut erityisesti materialististen arvojen yhteyttä ihmisten hyvinvointiin. Kasser (2002, 99) näkee materialististen arvojen olevan yhteydessä huonompaan elämänlaatuun. Hän näkee materialististen arvojen olevan kehä, jossa materialismiin uskotaan, koska yhteiskunta on niin materialistinen, ja yhteiskunta on niin materialistinen, koska monet ihmiset uskovat omaisuuden tavoittelun olevan avain onneen. Myös Kasserin (2002) päätelmät antavat tukea sille, että kulttuurinen muutos on välttämätön, ja henkilökohtaisilla valinnoilla on siinä suuri rooli.

Helne & Hirvilampi (2022) ovat tehneet nuorista työttömistä aikuisista tutkimusta, joka on teemoiltaan ja teoreettiselta viitekehyseltään hyvin paljon tämän tutkimuksen kaltainen. Tutkimuksessa on haastateltu työvoiman ulkopuolella olleita nuoria aikuisia liittyen heidän tarpeisiinsa ja näkemyksiinsä hyvästä elämästä. Analyysin jäsentelyssä he ovat käyttäneet Erik Allardtin (1993) *'having, being, doing, loving'* -jaottelua hyvinvoinnin koostumisen teoreettisena viitekehysenä.

Helne & Hirvilampi (2022) toteavat, että tutkimuksen vastauksissa nuorilla painottuvat materiaalsen hyvinvoinnin ulottuvuudet suhteellisen vähän verrattuna siihen miten vahvasti materiaalsen hyvinvoinnin ensisijaisuutta tuodaan esiin politiikassa ja julkisessa keskustelussa. Vastauksissa esimerkiksi raha nähdään ennemminkin välineellisenä tarpeena, joka luo perusturvaa, kun taas ihmissuhteita, itsensä toteuttamista ja mielekästä tekemistä pidetään hyvinvointia edistävinä tekijöinä.

Liiallinen yltäkylläisyys saatettiin vastauksissa esittää jopa potentiaalisesti haitallisena hyvinvoinnille, tai ainakaan sen ei katsottu olevan hyvinvoinnin takaava tekijä. Samalla vastauksissa nousevat esille myös luontosuhteen korostaminen ja konsumerismin vastaiset asenteet,

mikä saattaa selittyä sillä miten haastateltavat ovat elämäntilanteensa perusteella valikoituneet tutkimukseen. Helne & Hirvilammi (2022, 165) kuitenkin huomauttavat, että juuri vastaajien rajallisten taloudellisten resurssien vuoksi voidaan pitää kiinnostavana sitä, että he eivät vastauksissaan korosta materiaalista hyvinvointia, vaan muita hyvinvoinnin osa-alueita.

Helne & Hirvilammi (2022, 165) kuitenkin arvelevat, että tässä tutkimuksessa esiin tulleiden diskurssien leviäminen saattaa haastaa konsumeristisen yhteiskunnan normeja. Sen vuoksi onkin kiinnostavaa tarkastella, eroavatko vastaukset merkittävästi Helnen ja Hirvilammen käyttämässä aineistossa oman aineistoni vastauksista, vai löytyykö tuloksista samankaltaisuutta huolimatta siitä, että oma aineistoni koostuu hyvin erilaisessa elämäntilanteessa olevista vastaajista.

Monica Guillen-Royon (2010) tutkimus antaa tukea Jacksonin (2008) ja Kasserin (2002) pohdinnoille kestävän elämäntavan mahdollisesti hyvinvointia lisäävistä vaikutuksista. Guillen-Royo perustaa tutkimuksensa myös Max-Neefin (1991) tarveteoriaan, joten se nojaa samaan teoreettiseen lähtökohtaan kuin oma tutkimukseni. Guillen-Royo (2010, 386) argumentoi, että kestävä kulutus voidaan nähdä synergisenä tyydyttäjänä, joka edistää hyvinvointia monella osa-alueella.

Hän perustaa väitteensä tutkimukseen, jossa on hyödynnetty Manfred Max-Neefin (1991) Human Scale Development (HSD) -metodologiaa. Kyse on työskentelytavasta, jossa ihmiset tuottavat ryhmäkeskusteluissa ajatuksia siitä, mitkä tekijät estävät ja mitkä taas edesauttavat Max-Neefin (1991) tarveteorian mukaisten perustarpeiden tyydyttymistä. Keskusteluissa esiin nousseet kohdat kirjoitetaan ylös matriiseille. Ensimmäisessä vaiheessa kootaan negatiivisten asioiden matriisi, ja sen jälkeen ihmiset kokoavat toiveitaan niin sanotulle utopiamatriisille. Keskustelu koostuu pienemmistä ryhmäkeskusteluista sekä kaikille yhteisistä sessioista, joissa haetaan konsensusta. Lopuksi vastausta haetaan siihen, millaisia voisivat olla niin sanotut siltoja rakentavat tyydyttäjät, eli sellaiset, jotka tuovat negatiivisten asioiden matriisiin koottuja ongelmakohtia lähemmäs ihmisten utopiamatriisiin kokoamia toiveita.

Tutkimuksessa ihmiset listasivat estäviksi tyydyttäjiksi yhteiskunnan monimutkaisuuden ja hämmäntävyyden, eristäytymisen ja individualismin sekä aikapaineet. Näiden sijaan toivottiin yksinkertaisempaa olemassaoloa, yhteisökeskeistä yhteiskuntaa ja ajallista itsenäisyyttä. Näitä edistäviksi tekijöiksi eli siltaa rakentaviksi tyydyttäjiksi listattiin vapautta päättää omista työajoista, suoraa demokratiaa ja asioiden paikallistumista sekä identiteetin muutosta. (Guillen-Royo 2010, 388–391.)

Kestämättömien kulutustapojen ja estävien tyydyttäjien välillä oli nähtävissä saman tyyppisiä negatiivisia yhteyksiä, joita myös Jackson (2008) on arvellut ylikulutuksen ja hyvinvoinnin välillä olevan. Esimerkiksi individualismin ja yhteiskunnan lokeroitumisen voi Guillen-Royon (2010, 388) mukaan nähdä olevan yhteydessä kestävämpään kulutukseen. Ihmiset kokivat myös olevansa lukittuina haitallisiin kulutustottumuksiin ja kuluttavaan elämäntapaan esimerkiksi juuri aikapaineiden takia (Guillen-Royon, 389). Tämä tukee Jacksonin (2008, 717) näkemystä konsumerismista rautaisena häkkinä.

Guillen-Royon (2010, 386–387) tutkimuksen toteutukseen osallistui noin 50 henkeä ja kyseessä oli kaksipäiväinen työpaja, joka järjestettiin Cataloniassa Lleidan kaupungissa. Vaikka oma aineistoni ei käytäkään aivan tällaista työskentelytapaa vaan on perinteisempi haastatteluaineisto, on Guillen-Royon (2010) aineisto monessa mielessä vertailukelpoista siihen, mitä käytän itse tässä tutkimuksessa. Lleida on länsimainen korkean elintason kaupunki, ja tutkimukseen osallistujat ovat suhteellisen hyvä otos kaupungin väestöstä. Tosin korkeasti koulutettuja on hieman enemmän kuin kaupungin väestössä keskimäärin, mutta sama tilanne on luultavasti myös omassa aineistossani. Voidaan myös arvela, että tutkimukseen osallistuneet ihmiset ovat myös tässä Guillen-Royon tutkimuksessa ympäristökysymyksiin keskimääräistä tiedostavammin suhtautuvia, mikä vähentää tutkimuksen yleistettävyyttä.

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että tiedon rooli kestävien elämäntapojen toteuttamisessa on kaksijakoinen. Longo ja kumppanit (2019) ovat tarkastelleet tiedon roolia kestävien elämäntapojen toteutumisessa haastattelu tutkimuksen keinoin. Luonnollisesti jonkinlainen määrä tietoa kestävästä kuluttamisesta on edellytyksenä kestävien elämäntapojen toteuttamisessa. Tutkimuksessa kuitenkin selvisi, että tiedonsaanti kestävyysratkaisuista voi voimaantumisen sijaan johtaa lamaantumiseen. Lamaantumisen taustalla voi olla esimerkiksi päivittäisessä kuluttamisessa kohdatut ongelmat ja ristiriidat, jotka aiheuttavat epäonnistumisen tunteita kestävyttä tavoittelevassa ihmisessä. (Longo ym. 2019, 771).

3.2 Suomalaisten kotitalouksien hiilijalanjälki ja asenteet aiemmassa tutkimuksessa

Tämän tutkimuksen aiheena olleessa kokeilussa kestävä elämäntapa tarkoitti ennen kaikkea ilmastonmuutoksen hillitsemiseen tähtäävää vähäpäästöistä arkea. Sen vuoksi luon tässä luvussa lyhyen katsauksen siihen, millainen on suomalainen hiilijalanjälki, ja mistä hiilijalanjälki koostuu. Lisäksi käsittelen myös sitä, miten suomalaiset suhtautuvat kestävämpiin elämäntapoihin aiemman tutkimuksen perusteella.

Vuonna 2019 keskivertosuomalaisen hiilijalanjäljeksi on laskettu 10,4 tonnia hiilidioksidiekvivalenttia vuodessa henkeä kohden. Vertailun vuoksi; samaan aikaan Japanissa kyseinen lukema on ollut 7,6 tonnia ja Kiinassa 4,2. (Lettenmeier 2019, 29.) Keskivertosuomalaisen hiilijalanjälkeä voidaan siis pitää kansainvälisessä vertailussa melko korkeana.

Suomalaisten päästöt henkilöä kohden voidaan jakaa viiteen kategoriaan. Nämä ovat elintarvikkeet, asuminen, liikkuminen, kodin kulutustavarat sekä vapaa-aika ja palvelut. Liikkuminen on suomalaisille eniten päästöjä aiheuttava tekijä, ja sen osuus onkin 2,8 tonnia hiilidioksidiekvivalenttia henkilöä kohden. Lähes samaan lukemaan ylittää asuminen, joka tuottaa päästöjä 2,5 tonnia henkeä kohden. (Lettenmeier 2019, 29.)

Liikkumisen ja asumisen korkea osuus harvaan asutussa ja ilmastoltaan kylmässä maassa ei ole yllättävää, ja näihin asioihin vaikuttaminen henkilökohtaisilla valinnoilla on mahdollista vain tietyillä alueilla ja tiettyyn rajaan asti. Omassa aineistossani tuleekin esille se, että asumisessa ja liikkumisessa ihmiset näkevät mahdollisuutensa tehdä muutosta omin voimin usein rajallisiksi, ja joissain tapauksissa sitä ei edes nähdä mahdollisena. Nämä kaksi kategoriaa muodostavat kuitenkin vain 5,3 tonnia eli hieman yli puolet suomalaisen keskimääräisestä hiilijalanjäljestä.

Seuraavaksi merkittävimpiä päästöjen aiheuttajia ovat vapaa-aika ja palvelut, jotka tuottavat 2,1 tonnia hiilidioksidiekvivalenttia henkilöä kohden. Kun elintarvikkeet tuottavat 1,8 tonnia, jää kodin kulutustavaroiden osuudeksi 1,3 tonnia. Nämä kolme kategoriaa tuottavat siis yhteensä 5,1 tonnia hiilidioksidiekvivalenttia henkilöä kohden. (Lettenmeier 2019, 29) Omassa aineistossani nämä näyttäytyivät sellaisina elämän osa-alueina, joilla ihmiset eivät nähneet muutosta ylitsepääsemättömäksi toteuttaa omin voimin ja resurssein.

Asenteet ja kiinnostus kestäviä elämäntapoja kohtaan vaikuttaisivat liikkuvan parempaan suuntaan. Suomalaisia kiinnostavat Sitran (2019a) teettämän kyselytutkimuksen mukaan erityisesti

kestävämmät asumisratkaisut ja matkustelu. Kyselytutkimuksessa on kartoitettu muun muassa ihmisten asumiseen, liikkumiseen ja syömiseen liittyviä valintoja sekä asenteita kestäviä elämäntapoja kohtana. Edistystä vuonna 2017 tehtyyn kyselytutkimukseen verrattuna on tapahtunut lähes jokaisella osa-alueella. Erityisesti nuoret vaikuttavat tutkimuksen perusteella olevan motivoituneempia elämään kestävämmän ja edistämään kestävyysratkaisuja lähipiireissään tai muissa yhteisöissä. (Sitra, 2019b.)

Kuitenkin vain alle puolella suomalaisista on sellainen kokemus, että tarjolla olisi kattavasti sellaisia kohtuuhintaisia vaihtoehtoja, jotka mahdollistaisivat ekologisen elämän kaikille. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että kestävästä ratkaisusta tulisi yrittää tehdä entistä halvempia ja houkuttelevampia. Myös Sitran kyselytutkimuksessa havaittiin yhteys kestävien elämäntapojen ja ihmisten tyytyväisyyden välillä, mikä tukee myös muissa tutkimuksissa esitettyjä arvioita siitä, että kestäville elämäntavoille saattaa olla enemmän positiivisia kuin negatiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin. (Sitra, 2019b.)

Esimerkkejä ehdotetuista käytännön toimista, joita kotitaloudet voisivat omaehtoisesti tehdä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, on lukuisia. Kestävämpiin elämäntapoihin voisivat kuulua esimerkiksi yksityisautoilun korvaaminen vähähiilisemmällä liikkumismuodoilla, asuminen lähellä työpaikkaa pienemmissä ja energiatehokkaammassa asunnoissa tai eläinperäisen ravinnon korvaaminen kasviperäisellä. Edellä mainittujen tekojen on katsottu olevan kaikista lupaavimpia keinoja, joilla omaa hiilijalanjälkeä voi pienentää. (Lettenmeier 2019, 64) Tämän kaltaiset teot ovat olleet myös oman aineistoni kokeiluun osallistuneiden ihmisten suuntaviivoina vähähiilisempää elämäntapaa tavoitellessa.

Arto Salonen ym. (2018) ovat tutkineet, miten kestävä elämäntapa materialisoituu suomalaisten keskuudessa, mikä on kestävä elämäntavan rakenne Suomessa ja miten ihmiset järjelevät jokapäiväistä käytöstään kestävyden kontekstissa ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella, ja vastauksia analysoitiin useammilla kvalitatiivisilla metodeilla. Tutkimuksessa selvisi, että suomalaiset ovat tietoisia ilmastonmuutoksesta, mutta hiilijalanjäljen pienentäminen ei ole vielä tullut osaksi jokapäiväistä elämää. Materiaalien kierrätys on tutkimuksen perusteella Suomessa hyvällä tasolla, ja suomalaiset suosivat kotimaisia tuotteita. Lisäksi materiaalien alkuperästä ollaan kiinnostuneita. Liikkuminen sen sijaan vaikuttaa haasteelliselta kestävyden näkökulmasta.

Salonen ja kumppanit (2018) toteavat, että kierrätyksestä näyttää tulleen normi, ja vastaisuudessa olisikin hyvä tutkia, miten tällaista kestävä toimintaa voitaisiin levittää yhteiskunnan muille osa-

alueille. Kierrätyksen menestystä tutkimalla voitaisiin siis löytää jotain oleellista. Salonen ja kumppanit (2018) korostavat myös aktiivisen kansalaisuuden tärkeyttä tulevaisuudessa, ja pohtivat sitä, miten me kollektiivisesti kulttuurina kannustamme tai rankaisemme kestäväää käyttäytymistä.

4 Tarveteoriat kestävän hyvinvoinnin tutkimuksessa

Koska kestävyystutkimuksessa ihmisten tarpeet on katsottu tärkeäksi teoreettiseksi lähtökohdaksi oikeudenmukaisen muutoksen takaamiseksi, olen ottanu myös tämän tutkimuksen teoreettiseksi viitekehukseksi tarvenäkökulman. Tässä luvussa käsittelen aluksi yleisesti tarpeiden käsitteen taustalla olevia teorioita. Sen jälkeen etenen käsittelemään juuri kestävyys siirtymän näkökulmasta käyttökelpoisimpia niin sanottuja eudaimonisia tarveteorioita. Nämä teoriat korostavat erityisesti erilaisia kyvykkyyksiä ja toimintoja hyvinvoinnin kannalta olennaisina resursseina. Lopuksi esittelen vielä hieman yksityiskohtaisemmin Manfred Max-Neefin (1991) teorian inhimillisistä tarpeista, jota käytän tässä tutkimuksessa teoreettisena viitekehysenä.

Ihmisten tarpeita on määritelty antiikin ajoista asti. Aristoteles erottelee teoksessaan *Nikomakhoksen etiikka* toisistaan ”luonnolliset halut” (natural desires) ja ”hankitut halut” (acquired desires). Luonnollisia haluja, joiden voidaan nähdä tarkoittavan tarpeita, oli Aristoteleen ajattelussa poikkeuksetta hyviä, kun taas hankitut halut olivat ympäristön ja kulttuurin tuottamia ja mahdollisesti ihmiselle jopa haitallisia. Tämä erottelu saattaa olla ensimmäinen laatuaan halun ja tarpeen välillä. (Avruch & Mitchell 2013, 5.)

Suuremman yleisön luultavasti paremmin tuntema teoria tarpeista on Abraham Maslow'n tarvehierarkia. Maslow'n teoria kuvataan usein pyramidina, jonka tasoja alhaalta ylös lueteltuna ovat fysiologiset tarpeet, turvallisuus, rakkaus/kuuluminen, arvostus ja itsensä toteuttaminen. Teoriaa voidaan pitää eräänlaisena tarveteorioiden koetinkivenä, vaikka se onkin myöhemmin jäänyt vähemmälle käytölle. (Avruch & Mitchell 2013, 6.)

Sosiaalipolitiikan näkökulmasta keskustelu tarpeista on alan kovaa ydintä, sillä hyvinvointipolitiikkojen tehokkuus riippuu siitä, kuinka hyvin ne vastaavat ihmisten tarpeisiin. Ehkä juuri itsestään selvän keskeisyytensä vuoksi tarpeet pitkälti otettiin annettuna sosiaalipolitiikassa 1980-luvulle asti. Hyvinvointipolitiikkojen 1970-luvulla alkanut muutos johti myös tarpeiden käsitteen politisoitumiseen ja tarpeita alettiin teoretisoida uudella tavalla. (Lister 2010, 167.)

Tarpeiden ymmärtäminen on hyvin tärkeää sosiaalipolitiikan tehokkuuden ja siihen liittyvien mahdollisten uudistusten arvioimiseksi. Avainkysymyshän sosiaalipolitiikassa on se, miten eri politiikat vastaavat niiden tarpeisiin, joille ne on suunnattu. (Lister 2010, 167.) Sen vuoksi katson, että myös kestävän kehityksen tutkimisessa tarpeiden tulee olla näkyvässä roolissa, sillä muuten voi

olla vaikeaa arvioida sitä, millä tavalla siirtymä voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti. Kestävän kehityksen tutkimuksessa tarpeista ollaankin kiinnostuttu, ja niiden tärkeää roolia kestävyysmurroksen perustana on korostettu (ks. esim. Guillen-Royo 2010, Helne & Hirvilammi 2015, Lamb & Steinberger 2017). Ian Gough (2017, 194) toteaaakin, että siirryttäessä kohti ilmastovaltiota, on ensin oltava selvä käsitys siitä, mistä ihmisten hyvinvointi koostuu, ja miten sitä voidaan mitata. Ilman tietoa tarpeista on vaarana, että ilmastonmuutosta torjuvat toimet tulevat vähentämään hyvinvointia ja lisäämään epätasa-arvoa.

Ruth Listerin (2010, 168–169) mukaan tarpeen käsitteen määrittelyssä lähdetään usein siitä, että se erotetaan halusta. Lähtökohtana on usein myös se, että tarve on jotain sellaista, joka voidaan määrittää objektiivisesti muiden ihmisten tai erityisten asiantuntijoiden toimesta. Asia ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen, ja digitalisaatio on tästä hyvä esimerkki. Nykyään esimerkiksi matkapuhelimen ja internet-yhteden voidaan nähdä olevan tarpeita, mitä ne eivät luonnollisesti aiemmin ole olleet.

Tarpeita voikin lähestyä myös konstruktionistisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Nancy Fraser (1989) toteaa, että hyvinvointiyhteiskunnissa tarvepuhe on institutionalisoitunut tärkeäksi poliittisen keskustelun kieleksi. Hän näkee tarpeiden tulkinnan politiikat myöhäiskapitalistista poliittista keskustelua määrittävänä tekijänä, ja tarpeet itsessään kulttuurisesti rakentuvina.

Fraserin (1989, 292–293) mukaan diskursiivinen lähestymistapa on tärkeää erityisesti silloin, kun tarkastelemme tarpeita vähemmän yleisellä tasolla. On esimerkiksi selvää, että kodittomat ihmiset, jotka elävät ei-trooppisessa ilmastossa, tarvitsevat jonkinlaisen suojan selvitäkseen. Suurin osa myös ajattelee, että hallinnolla on velvollisuus täyttää tämä tarve. Tarpeen täyttämiseen on kuitenkin monia tapoja, joten ei ole itsestään selvää, mitä konkreettisesti tarvitaan. Voimme esimerkiksi keskustella siitä, riittääkö pieni tila bussiterminalissa tai väliaikaismajoitus, vai tulisiko yhteiskunnan tarjota oma asunto. Tämän vuoksi Fraser (1989) näkee mielekkäämpänä tarkastella niitä diskursseja, joilla tarpeita tuotetaan sen sijaan, että tarpeet otettaisiin annettuina. Konstruktionistisesta lähestymisestäään huolimatta hän ei katso, että kaikki tarpeiden tulkinnat olisivat keskenään yhtä arvokkaita (Fraser 1989, 311–312).

Tarpeiden määrittelemisen ulkoapäin on todettu usein ongelmalliseksi, ja on kiisteltyä, millaisella asiantuntemuksella toisten ihmisten tarpeita voi määritellä. Osa tarveteorioista lähteekin siitä, että tarpeet ovat suhteellisia, konstruoituja tai kulttuurisesti rakentuvia, kun taas toiset näkevät tarpeet universaaleina ja objektiivisesti määriteltävinä. Lisäksi tarpeita voidaan yrittää jäsentää hierarkisesti jakamalla niitä ensisijaisempiin ja vähemmän tärkeisiin. (Lister 2010, 193.)

Tarpeiden täyttymisen voidaan katsoa olevan edellytys nimenomaan hyvinvoinnin toteutumiselle, joten ne liittyvät myös kestäväen hyvinvoinnin käsitteeseen. Hyvinvoinnin teorioita voidaan jaotella hedonismin ja eudaimonian käsitteiden avulla. Hedonistiset hyvinvoinnin määrittelyt lähtevät siitä, että ihmiset arvioivat itse omaa subjektiivista hyvinvointiaan, ja siihen liittyy utilitaristinen näkemys subjektiivisen hyvinvoinnin maksimoinnista hyvän yhteiskunnan lähtökohtana. (Lamb & Steinberger 2017, 2.)

Eudaimonisen hyvinvointiteorian näkökulmasta taas hyvän elämän perustana ovat erilaiset aktiviteetit, kyvyt ja toiminnot. Samalla eudaimoniseen näkökulmaan liittyy myös usein ajatus siitä, että hyvinvoinnin edellytyksiä voidaan määrittellä muutenkin kuin subjektiivisesti koetun onnellisuuden kautta. Tämä tekee eudaimonisista teorioista käytännöllisempiä kestävyys siirtymän tutkimuksessa, sillä tällainen näkökulma voidaan nähdä edellytyksenä sille, että voimme käsitellä myös ekososiaalisen siirtymän eettisiä ongelmia. Tällaisia ovat esimerkiksi se, millainen elintaso tulisi taata kaikille, ja tulisiko kulutukselle mahdollisesti asettaa jonkinlainen yläraja. (Lamb & Steinberger 2017, 3.) Sen vuoksi olen tässä tutkielmassa ottanut juuri eudaimonisen näkökulman ihmisten tarpeisiin, ja seuraavaksi esittelen muutamia tähän koulukuntaan kuuluvia tarveteorioita.

4.1 Eudaimoniset tarveteoriat

Len Doyal ja Ian Gough (1991, 1–5) hylkäävät omassa tarveteoriassaan relativismin ja toteavat, että meidän on mahdollista tunnistaa universaalit perustarpeet, ja niiden tunnistaminen on myös välttämätöntä, jos haluamme luoda vaihtoehtoja uusliberalistiselle ajatukselle siitä, että markkinat ovat riittävä tarpeiden määrittäjä. Doyalin ja Goughin (1991) tarveteoria lähtee liikkeelle juuri kapitalismin kritiikistä, ja nähdäkseni se on siksi hyvä näkökulma myös kestäväen kehityksen tutkimuksessa.

Heidän mukaansa tarpeet ovat niitä ehtoja, joiden täytyminen mahdollistaa toiminnan ja vuorovaikutuksen. Kyse on siitä, mitä ihmisen täytyy saavuttaa, jotta hänelle ei aiheutuisi vakavaa haittaa. Vakavia haittoja taas tarkastellaan siitä näkökulmasta, että rakennamme käsityksen omasta itsestämme vuorovaikutuksessa toisten kanssa, jolloin sosiaalinen kanssakäyminen on välttämättömyys. Tällöin tarpeita on tarkasteltava sosiaalisen osallistumisen mahdollistajina. Ilman mahdollisuutta osallistua, potentiaali menestyä elämässä on hyvin pieni. (Doyal & Gough, 50 – 51.)

Doyal ja Gough (1991, 54) jakavat tarpeet selviytymiseen ja autonomiaan, sillä näiden ehtojen kautta he näkevät sosiaalisen osallistumisen mahdollistuvan, joskin he huomauttavat, että ne eivät vielä sinänsä takaa osallistumisen onnistumista. Selviytyminen nähdään primäärinä tarpeena, ja sillä he tarkoittavat käytännössä sellaista terveydentilaa, joka ei haittaa osallistumista, joskin he myöntävät, että määrittelemisen saattaa joissain tilanteissa olla vaikeaa.

Selviytymisen jälkeen perustavanlaatuisin tarve on autonomia, joka voidaan jaotella ymmärrykseen, mielenterveyteen ja mahdollisuuksiin. Ymmärryksellä Doyal ja Gough (1991) viittaavat siihen, että ihminen vaatii paljon muilta oppimista ja koulutusta osatakseen toimia oikealla tavalla yhteiskunnassa. Meillä on siis tarve jonkinlaiseen koulutuksen tasoon, tai ainakin kanssakäymiseen esimerkiksi vanhempien kanssa. Mielenterveydelliset ongelmat taas voidaan nähdä tiloina, jotka haittaavat rationaalista ajattelua, itsetuntoa ja käsitystä omista kyvyistä toimia ja osallistua. Ymmärryksen ja terveen mielen lisäksi on vielä oltava mahdollisuuksia tehdä tärkeitä itseään koskevia päätöksiä, jotta autonomian tarve täyttyy. (Doyal & Gough 1991, 60–69.)

Vaikka Doyal ja Gough (1991, 3–4) näkevät, että tarpeita ei voi tunnistaa pelkkien subjektiivisten kokemusten perusteella, he huomauttavat, että tarpeet eivät ole myöskään muuttumattomia olioita, jotka voitaisiin määrittää asiantuntijoiden tai suunnittelijoiden toimesta. On tärkeää välttää niitä historiallisia virheitä, joita tarpeiden määrittelyssä ulkoapäin on tehty, ja jotka ovat johtaneet holhoaviin tai jopa totalitaarisiin järjestelmiin. Tarpeet ovat universaaleja ja mahdollisia tietää, mutta samalla niiden tyydyttäjät ovat jatkuvassa muutoksessa.

Martha Nussbaum (2011) lähestyy tarpeita hieman Doyalin ja Goughin tapaan niin sanotusta toimintavalmiuksien näkökulmasta, jota hän on kehitellyt yhdessä Amartya Senin (ks. esim. 1985) kanssa. Hän tarkastelee elämänlaatua ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta kysymällä; ”Mitä kukin henkilö kykenee tekemään ja olemaan?” (Nussbaum 2011, 18). Tällöin tärkeintä ei siis ole vain keskimääräinen hyvinvointi, vaan ne mahdollisuudet, joita ihmisille on tarjolla.

Nussbaumin (2011) näkökulma on yhteneväinen Doyalin ja Goughin kanssa ainakin siinä mielessä, että hän näkee myös tarpeet universaaleina ja yleistettävänä. Nussbaum korostaa omassa teoriassaan vielä erityisesti essentialismia moraali- ja kulttuurirelativismin vastapainona, ja hän painottaa teoriassaan vahvasti ihmisen autonomiaa.

Myös suomalaissosiologi Erik Allardt (ks. esim. 1993) on kehittänyt oman jaottelunsa hyvinvoinnin eri osa-alueista, joka on edelleen myös kestävyyssiirtymään liittyvässä hyvinvoinnin tutkimuksessa käytetty teoreettinen malli. Hän korostaa, että monissa tutkimuksissa on keskitytty liikaa resursseihin tarpeiden määrittelyssä, jolloin näkemys tarpeista jää helposti yksipuoliseksi. Pelkän

resurssinäkökulman mukaan tulisi keskittyä laajemmin niihin tekijöihin, jotka edesauttavat ihmisen hyvinvoivaa olemassaoloa ja kurjuuden välttämistä.

Allardt (1993, 89) jakaa hyvinvoinnin eri osa alueet omistamiseen (having), rakastamiseen (loving) ja olemiseen (being). Omistaminen viittaa niihin materiaalsiin olosuhteisiin, jotka ovat selviytymisen kannalta välttämättömiä, ja jotka auttavat välttämään kurjuutta. Tällaisia ovat esimerkiksi sellaiset perustavanlaatuiset tarpeet kuin ravinto, ilma ja vesi, ja toisaalta myös suoja muun muassa tauteja ja sääolosuhteita vastaan.

Rakastaminen viittaa tarpeeseen olla jonkinlaisessa suhteessa ja vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin ja muodostaa sosiaalisia identiteettejä. Tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi kiinnittyminen paikallisyhteisöön ja perheeseen, aktiiviset ystävyys-suhteet tai ihmissuhteet työpaikalla. Oleminen viittaa yhteiskuntaan integroitumiseen, mutta siihen sisältyy myös ihmisen luontosuhde, mikä on kestävyys siirtymän näkökulmasta erityisen kiinnostava osa Allardt'n teoriaa. Olemisen kategoriaan liittyvät se, onko ihmisellä mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon tai mahdollisuutta joutilaisuuteen sekä merkitykselliseen työelämään. Luontosuhde rakentuu sen mukaan, onko ihmisellä mahdollisuutta nauttia luonnosta joutilaisuuden tai erilaisten aktiviteettien kautta. (Allardt 1993, 91.)

Helne & Hirvilammi (2015) ovat kehittäneet Allardt'n (1993) teoriaa pidemmälle lisäämällä neljänneksi ulottuvuudeksi tekemisen (doing), joka alkuperäisessä teoriassa on sisältynyt olemisen kategoriaan. Lisäämällä tekemisen neljänneksi kategoriaksi Helne ja Hirvilammi (2015, 171) haluavat korostaa toiminnan olevan tärkeä osa kestävästä hyvinvointia. He korostavat myös, että kestävyys kannalta olisi tärkeää kiinnittää huomiota materiaalsen hyvinvoinnin ja kulttuurin sijaan kolmelle jälkimmäiselle hyvinvoinnin ulottuvuudelle (Helne & Hirvilammi 2015, 173).

Tähän mennessä olen tarkastellut erilaisia näkökulmia tarpeisiin yrittäen keskittyä sosiaalipolitiikan ja kestävyystutkimuksen näkökulmiin. Seuraavassa luvussa esittelen tutkielmani varsinaisen teoreettisen viitekehyksen, joka edustaa myös kokonaisvaltaista hyvinvointikäsitystä korostavaa eudaimonista lähestymistapaa.

4.2 Manfred Max-Neefin tarveteoria

Oman tutkielmani teoreettiseksi viitekehykseksi olen valinnut Manfred Max-Neefin (1991) tarveteorian. Teoria on syntynyt alun perin työvälineeksi erityisesti latinalaisen Amerikan kylmän sodan loppupuolella kokemiin taloudellisiin, poliittisiin ja sosiaalisiin kriiseihin, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että se korostaa jonkin verran esimerkiksi autoritaarisuuden ja asevarustelukilpailun negatiivisia vaikutuksia ihmisen hyvinvoinnille. Huolimatta siitä, että teoria on syntynyt hyvin erilaisessa ympäristössä ja erilaisten ratkaisujen tarpeisiin, se toimii hyvin myös oman aineistoni tarkastelun viitekehyksenä. Lisäksi teoria sisältää myös paljon sellaisia elementtejä, jotka ovat sopivia työvälineitä juuri kestävyys siirtymän tarkasteluun, vaikka sitä ei olekaan alun perin luotu juuri ympäristönäkökulma edellä.

Max-Neef (1991) jakaa tarpeet toisaalta olemiseen, omistamiseen, tekemiseen ja vuorovaikutukseen (being, having, doing, interacting), jotka hän nimeää eksistentiaalisiksi tarpeiksi. Esimerkiksi Allardtista (1993) poiketen Max-Neef kuitenkin jakaa tarpeet myös toisella tavalla niin sanottuihin aksiologisiin tarpeisiin. Aksiologisia tarpeita ovat tarve hengissäpysymiseen, turvaan, kiintymykseen, ymmärtämiseen, osallistumiseen, joutilaisuuteen, luomiseen, identiteettiin ja vapauteen (subsistence, protection, affection, understanding, participation, idleness, creation, identity, freedom).

Edellä mainituille tarpeille on olemassa tyydyttäjiä (satisfactors), jotka on myös lajiteltu eri kategorioihin. Vahingoittajat tai tuhoajat (violators or destroyers) ovat tyydyttäjiä, joiden tarkoitus on tyydyttää jotakin tarvetta, mutta ne samalla estävät muita tarpeita tyydyttymästä. Pseudotyydyttäjät (pseudo-satisfiers) ovat asioita, jotka luovat valheellista tyydyttymisen tunnetta. Estävät tyydyttäjät (inhibiting satisfiers) ovat niitä elementtejä, jotka ylikorostavat tiettyä tarvetta muiden kustannuksella. Yksikkötyydyttäjä (singular satisfier) tyydyttää vain yhden tietyn tarpeen, ja synerginen tyydyttäjä (synergic satisfier) taas tyydyttää samaan aikaan useita eri tarpeita. (Max-Neef 1991, 31–34.)

Esimerkkeinä vahingoittajista Max-Neef mainitsee autoritaarisuuden ja sensuurin, joiden tarkoituksena on suojata ihmisiä, mutta sen sijaan ne päätyvät vahingoittamaan osallistumisen, vapauden, identiteetin ja ymmärtämisen tarpeita. Pseudotyydyttäjiä taas voivat olla esimerkiksi luonnonvarojen hyväksikäyttö ja pakkomielle tuottavuuteen, jotka näennäisesti turvaavat olemassaoloamme, mutta päätyvät lopulta huonontamaan elämänlaatua, vaikka osittain myös

palvelevatkin hengissäpysymisen tarvetta. Estävänä tyydyttäjänä Max-Neef mainitsee muun muassa pakkomielteisen talouskilpailun, joka toisaalta tyydyttää vapauden tarvetta, mutta vaikuttaa negatiivisesti muun muassa kiintymyksen, joutilaisuuden ja suojan tarpeisiin. (emt. 1991, 33–35.)

Yksikkötyydyttäjiä ovat Max-Neefin mukaan esimerkiksi kansallisuus, joka tyydyttää identiteetin tarvetta, ja sellaiset yhteiskunnalliset ohjelmat, joiden tarkoituksena on saada ihmisille asuntoja ja ravintoa. Ne tyydyttävät näitä tarpeita onnistuneesti, eivätkä toimi esteinä muiden tarpeiden täyttymiselle. Synergiseksi tyydyttäjiksi hän luokittelee esimerkiksi paikallisdemokratian, joka tyydyttää osallisuuden tarvetta, mutta edesauttaa samalla suojan, kiintymyksen, joutilaisuuden, luovuuden, identiteetin ja vapauden tarpeiden tyydyttämistä. Muita synergisiä tyydyttäjiä ovat Max-Neefin mukaan esimerkiksi suora demokratia, opettavaiset pelit, rintaruokinta ja meditaatio, joten tämän teorian puitteissa mahdollisten tyydyttäjien skaala on hyvin laaja. (emt. 37.)

Max-Neef kategorisoi edellä esitellyt tyydyttäjän vielä ulkoapäin annettuihin ja sisäsyntyisiin tyydyttäjiin. Neljä ensimmäistä kategoriaa ovat ulkoapäin annettuja, yhteiskunnan tuottamia, määräämiä tai institutionalisoimia tyydyttäjiä. Sen sijaan synergisten tyydyttäjien Max-Neef katsoo olevan sisäsyntyisiä siinä mielessä, että ne ovat vapauttavien prosessien tuotteita ja tulosta ruohonjuuritason vapaaehtoisesta toiminnasta. Tällä hän korostaa teorian antiautoritaarista suuntausta. (emt. 34.)

Jako eksistentiaalisiin ja aksiologisiin tarpeisiin korostaa vuorovaikutusta näiden kahden eri tarvekategorian välillä. Samalla jako aiheuttaa sen, että esimerkiksi ravintoa ja suojaa ei nähdä tarpeina vaan tyydyttäjinä, jotka ovat välttämättömiä olemassaolon tarpeelle. Tällainen jako tarpeiden ja tyydyttäjien välillä johtaa Max-Neefin mukaan kahteen olettamukseen. Ensinnäkin perustavanlaatuiset tarpeet ovat rajallisia ja luokiteltavia. Toiseksi tarpeet ovat samoja kaikissa kulttuureissa ja kaikilla aikakausilla. Se, miten tarpeita tyydytetään sen sijaan vaihtelee eri ajoissa ja paikoissa. Tarpeet eivät määrity kulttuurisesti, mutta niiden tyydyttäjät määrittyvät. (emt. 17.)

Max-Neef tarkastelee tästä näkökulmasta uudelleen myös köyhyyden käsitettä. Perinteinen ajatus köyhyydestä on ollut puhtaasti taloudellinen, mutta tarveteorian näkökulmasta mitä tahansa tyydyttämätöntä tarvetta voidaan kutsua köyhyydeksi. Tällöin tulisi puhua myös useista eri köyhyyksistä. Esimerkiksi ymmärryksen köyhyys voi aiheutua koulutuksen puutteesta. Syrjintä taas voi johtaa osallisuuden köyhyteen. (emt. 18.) Kaikenlainen köyhyys, eli siis minkä tahansa eksistentiaalisen tai aksiologisen tarpeen tyydyttymättömyys aiheuttaa vakavaa haittaa, jota Max-Neef (1991, 22) kutsuu patologiaksi.

Tällainen näkökulma voi osoittautua erityisen hyödylliseksi tarkasteltaessa ihmisten elämäntapaa rikkaissa maissa, joissa taloudellinen köyhyys on pitkälti suhteellista, ja ihmisten materiaaliset tarpeet on suurelta osin tyydytetty. Omasta aineistostani tuskin voi löytää sellaista absoluuttista köyhyyttä, jollaiseksi köyhyys usein arkikeskusteluissa ensisijaisesti mielletään. Sen sijaan aineistosta on mahdollista löytää erilaisia puutteita esimerkiksi identiteetin ja kiintymyksen tarpeiden täyttymisen suhteen.

Max-Neef (1991, 18) katsoo Doyalin ja Goughin (1991) ja Nussbaumin (2011) tapaan ihmisten tarpeiden olevan universaaleja ja muuttumattomia, vaikka tavat niiden tyydyttämiseen vaihtelevat. Hänen mukaansa voidaan jopa väittää, että kulttuurissa on kyse siitä, miten ihmisten tarpeita tyydytetään. Di Giulio ja Fuchs (2014, 187) toteavatkin, että kulttuurisena haasteena onkin juuri se, miten ihmisten subjektiivista näkemystä hyvästä elämästä voitaisiin tuoda lähemmäs objektiivisesti määritettyjä tarpeita. Myös Ian Gough (2020, 216) korostaa, että ongelma tulisi ratkaista tekemällä selkeä ero halun ja tarpeen välille.

Vaikka perustarpeet voidaan nähdä muuttumattomina, niiden tyydyttämiseen on loputon määrä keinoja. Havainnollistavana esimerkkinä tarpeen muuttumisesta yhteiskunnassa Lina I. Brand-Correa ja kumppanit (2020, 315–318) käyttävät yksityisautoilua. Autoilu voidaan nähdä välttämättömänä välineenä työmatkaliselle monissa paikoissa erityisesti pohjoisessa Euroopassa. Työ taas on nykyisen kaltaisissa yhteiskunnissa välttämätöntä ihmisen taloudellisen turvan tarpeen kannalta. Siten autoilusta on tullut tarve, ja toisaalta tähän tarpeeseen vastaaminen yhteiskunnan taholta esimerkiksi laajentamalla tieverkostoja luo kehän, josta on vaikea irrottautua. Kun kaupungeja suunnitellaan yksityisautoilu edellä, julkisesta liikenteestä taas tulee kannattamattomampaa, mikä syventää kehää entisestään.

Monista tarveteorioista katsoin Max-Neefin (1991) teorian olevan sopivin tähän tutkielmaan ensinnäkin siksi, että pidän myös näkemystä yleistettävistä ja universaaleista tarpeista parhaana lähtökohtana sosiaalipolitiikalle kestävyys siirtymän kontekstissa. Toisaalta tätä samaa lähestymistapaa edustavat myös Nussbaum (2011) sekä Doyal ja Gough (1991), mutta pidän Max-Neefin (1991) kategorisointia yksityiskohtaisempana ja siten rikkaampana lähestymistapana erityisesti laadullisen aineiston tarkasteluun. Doyaliin ja Goughiin (1991) tai Nussbaumiin (2011) verrattuna Max-Neefin painotus on myös vähemmän toimintavalmiuksia tai autonomiaa painottava, vaikka osallisuus ja vapaus ovatkin mukana kategorisoinnissa. Tämä luo nähdäkseni myös tarpeista monipuolisemman kuvan.

Eniten Max-Neefin (1991) teoriaa muistuttaa Erik Allardtin (1993) teoria, jossa hyvinvoinnin edellytykset jaetaan neljään hyvin samantapaiseen kategoriaan. Allardtin teoriaa olisi voinut siis käyttää hyvin samaan tapaan aineiston analyysin pohjana, ja sitä onkin käytetty myös aiemmissa kestävyys siirtymää ja hyvinvointia käsitelleissä tutkimuksissa (esim. Helne & Hirvilammi 2022). Allardtiin verrattuna Max-Neefin teoria kuitenkin antaa nähdäkseni enemmän käsitteellisiä työkaluja analyysille esimerkiksi aksiologisten tarpeiden kategorioiden ja tyydyttäjien käsitteen avulla.

Lisäksi Max-Neefin (1991, 24) teoria korostaa sitä, että pelkästään ihmisillä ja ihmisryhmillä olevien mahdollisuuksien ymmärtäminen ei riitä. On myös välttämätöntä analysoida sitä, millä tavalla erilaiset ympäristöt ja yhteiskunnalliset rakenteet mahdollisesti tukahduttavat, hyväksyvät tai stimuloivat mahdollisuuksia. Onko ympäristö ylipäättään joustava, vai ovatko ihmiset rakenteiden vankeja?

Ehkä kuitenkin suurin etu Max-Neefin (1991) lähestymistavassa on se, että hän ottaa teoriassaan huomioon myös sen, että tarpeet eivät välttämättä ainoastaan täyty, vaan niiden täytyminen liian tehokkaasti voi myös muuttua joissain tilanteissa haitalliseksi, ja näiden tarpeiden tyydyttäjät voivat muuttua estäviksi tyydyttäjiksi. Tällainen lähestymistapa on erityisen tärkeä juuri länsimaisen kestävyys siirtymän kontekstissa, sillä esimerkiksi fysiologiset perustarpeet on onnistuttu tyydyttämään jo niin hyvin, että niiden tyydyttämisen helppous on alkanut luoda uudenlaisia terveydellisiä ongelmia, joista hyvänä esimerkkinä ovat niin sanotut elintasosairaudet.

Samalla tarpeiden tyydyttäjiä ei nähdä ainoastaan taloudellisina hyödykkeinä, vaan ne liittyvät kaikkiin eksistentiaalisten tarpeiden kategorioihin. Tyydyttäjiä voivat olla esimerkiksi poliittiset rakenteet, järjestäytymisen tavat, arvot ja normit sekä tilat ja käyttäytymismallit (Max-Neef 1991, 33). Usein tarpeiden tyydyttäjät, kuten ruoka, voidaan ymmärtää tarpeena sinänsä, mutta tässä teoreettisessa viitekehyksessä ruoka on itseasiassa tyydyttäjä, jonka voidaan katsoa tyydyttävän useampaa tarvetta.

Koska tarpeita usein tuodaan esiin juuri perustavanlaatuisen materiaalien tyydyttäjien kautta, erilaisten taloudellisten hyödykkeiden tuottamisesta tulee helposti päämäärä sinänsä elämänlaadun sijaan. Tällainen lähestymistapa voi johtaa pakkomielleiseen taloudellisen tuottavuuden lisäämiseen, jolloin taloushyödykkeistä tulee päämäärä, jolle hyvinvointikin on alisteinen. Sen vuoksi tyydyttäjiä on tarkasteltava paljon laajemmin kuin pelkkinä taloudellisina hyödykkeinä. (Max-Neef 1991, 25.)

Omassa aineistossani olen kiinnostunut erityisesti siitä, millä tavalla sekä aksiologiset että eksistentiaaliset tarpeet tulevat näkyviin ihmisten kertomuksissa. Lisäksi olen kiinnostunut myös siitä, millä tavalla tyydyttäjien käsitettä voisi käyttää tämän aineiston kontekstissa. Voiko ihmisten kuvauksista löytää viitteitä esimerkiksi synergisistä tai estävistä tyydyttäjistä?

TAULUKKO 1. MANFRED MAX-NEEFIN (1991) EKSISTENTIAALISET JA AKSIOLOGISET TARPEET SEKÄ TARPEIDEN TYYDYTTÄJIÄ

Eksistentiaaliset tarpeet	Oleminen	Omistaminen	Tekeminen	Vuorovaikutus
Aksiologiset tarpeet				
Olemassaolo	Fyysinen terveys, mielen terveys, mielenrauha, sopeutumiskyky	Ruoka, suoja, työ	Syöminen, lisääntyminen, lepo, työ	Elinympäristö, sosiaalinen ympäristö
Turva	Hoiva, sopeutumiskyky, autonomia, mielenrauha, solidaarisuus	Vakuutusjärjestelmät, säästöt, sosiaaliturva, terveydenhuolto, oikeudet, perhe, työ	Yhteistyö, ennaltaehkäisy, suunnittelu, huolehtiminen, auttaminen	Elintila, sosiaalinen ympäristö, asunto
Kiintymys	Itsetunto, solidaarisuus, kunnioitus, vastaanottavaisuus, intohimo, määrätietoisuus, huumorintaju	Ystävyyssuhteet, perhe, kumppani, luontosuhde	Rakasteleminen, hyväily, tunteiden näyttäminen, jakaminen, huolehtiminen, arvostaminen	Yksityisyys, intimitteetti, koti, yhteiset tilat
Ymmärtäminen	Kriittinen omatunto, avoimuus, uteliaisuus, hämmästyminen, kuri, intuitio, rationaalisuus	Kirjallisuus, opettajat, toimintatavat, koulutuspolitiikat, viestintäpolitiikat	Tutkiminen, opiskeleminen, kokeileminen, koulutus, analysointi, sovittelu	Järjestäytymisen muodot, koulut, yliopistot, akatemioiden ryhmät, yhteisöt, perhe
Osallistuminen	Sopeutumiskyky, avoimuus, solidaarisuus, omistautuminen, kunnioitus, intohimo, huumorintaju	Oikeudet, vastuut, velvollisuudet, etuoikeudet, työ	Kuuluminen, yhteistyö, ehdottaminen, erimielisyys, totteleminen, mielipiteiden ilmaiseminen	Osallistumisen muodot, juhlat, yhdistykset, kirkot, yhteisöt, naapurustot, perhe
Joutilaisuus	Uteliaisuus, avoimuus, mielikuvitus, huumorintaju, mielenrauha, aistillisuus	Pelit, tapahtumat, kerhot, juhlat, mielenrauha	Unelmointi, jälkikasvu, vanhojen muistelu, fantasiointi, rentoutuminen, hauskanpito, leikki	Yksityisyys, intimitteetti, yksityiset tilat, vapaa-aika, ympäristö, maisemat
Luovuus	Intohimo, intuitio, mielikuvitus, rohkeus, rationaalisuus, autonomia, kekseliäisyys, uteliaisuus	Kyvyt, taidot, metodit, työ	Työ, keksiminen, rakentaminen, muotoilu, säveltäminen, tulkitseminen	Palaute, työpajat, kulttuuriyhteisöt, yleisöt, ilmaisun tilat, ajallinen vapaus
Identiteetti	Kuulumisen tunne, yhtenäisyys, eriytyminen, itsetunto, itsevarmuus	Symbolit, kieli, uskonto, tavat, perinteet, viiteryhmät, seksuaalisuus, arvot, normit, historiallinen muisti, työ	Sitoutuminen, integroituminen, yhteenotto, päättäminen, itsetuntemus, itsensä toteuttaminen, kasvaminen	Sosiaalinen rytmi, jokapäiväiset puitteet, kuulumisen puitteet, siirtymäriitit
Vapaus	Autonomia, itsetunto, päättäväisyys, intohimo, itsevarmuus, avarakatseisuus, rohkeus, kapinallisuus, suvaitsevaisuus	Yhtäläiset oikeudet	Erimielisyydet, valitseminen, erottautuminen, riskinotto, tietoisuuden kehittäminen, tottelemattomuus	Ajallinen ja tilallinen joustavuus

Lähde: Max-Neef, Manfred (1991) Human Scale Development, 32–33. New York: Apex Press. (Oma suomennos ja mukaelma alkuperäislähteestä)

5 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastelen kestävän elämäntavan kokeiluun osallistuneiden ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaiset tekijät ihmisten arjessa edistävät kestävien elämäntapojen toteutumista, ja mitkä taas ovat muutoksen esteenä?
2. Miten haastateltavat puhuvat kestävän elämäntavan ja tarpeiden yhteydestä tarpeiden tyydyttäjien näkökulmasta?

Aiemmassa kestävyystutkimuksessa on tuotu esille, että inhimillisten tarpeiden näkökulman tulisi olla kestävyysmurroksen pohjana (ks. esim Gough 2020, Lamb & Steinberger 2017, Di Giulio & Fuchs 2014). Käytän Max-Neefin (1991) tarveteoriaa ja erityisesti tarpeiden tyydyttäjien erotteluja kestävästä elämäntapaa käsittelevän aineistoni tulkinnallisena viitekehyksenä, koska estävien ja synergisten tyydyttäjien käsitteet johdattelevat tehokkaasti sellaisten arjen tekojen ja elämäntapojen jäljille, jotka lisäävät hyvinvointia mahdollisimman resurssitehokkaasti ja siten myös ympäristön kannalta kestävästi.

Synergisten tyydyttäjien käsitteen voi nähdä pitävän sisällään myös terveellä pohjalla olevan suhteen elinympäristöön, kun taas estävät tyydyttäjät nähdään tuhoisina. Siten toinen tutkimuskysymys toimii luontevana jatkumona ensimmäiselle, sillä se vastaa myös osittain kysymykseen siitä, millaiset arjen muutokset sisältävät eniten potentiaalia sekä ihmisten hyvinvoinnin että ympäristön kantokyvyn turvaamiseen. Tarkastelen tätä kysymystä nimenomaan haastateltavien kokemusten näkökulmasta ja heidän henkilökohtaisessa arjessaan ilmenevänä asiana. Tarpeiden tyydyttäjien käsitteet toimivat analyysissäni tulkinnallisena työkaluna. Tällä tarkoitan käytännössä sitä, että en pyri testaamaan tarveteoriaa tämän aineiston avulla, vaan käytän tarpeiden tyydyttäjien käsitteitä jäsentääkseni kestävän elämäntavan edellytyksiä ja esteitä.

Analyysiosuudessa vastaan näihin tutkimuskysymyksiin siten, että analyysin perusjäsenitys vastaa viiden esille nostamani kategorian kautta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Toinen tutkimuskysymys kulkee mukana analyysilukujen sisällä, ja tarkentaa katseen siihen, miten tarpeista ja tarpeiden tyydyttäjistä puhutaan.

6 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen tutkimus, ja menetelmänä toimii sisällönanalyysi. Aineistona käytän kestävien elämäntapojen kokeiluun osallistuneiden ihmisten haastatteluja. Tässä luvussa esittelen aluksi käyttämäni aineiston, ja siihen liittyvät tutkimuseettiset näkökulmat. Sen jälkeen luon katsauksen sisällönanalyysiin tutkimusmenetelmänä, jonka jälkeen erittelen tarkemmin varsinaisen analyysiprosessin kulkua.

6.1 Aineisto

Aineistona käytän ryhmähaastatteluja, joissa on haastateltu vuonna 2018 Kestävien elämäntapojen kiihdyttämö (Sustainable Lifestyle Accelerator) -kokeiluun osallistuneita kotitalouksia. Haastatteluihin osallistui vaihtelevasti yksi tai useampia samassa taloudessa eläviä. Kokeilun ideana oli mitata talouden hiilijalanjälki, ja haastaa osallistujat pienentämään sitä kokeilun ehdottamilla keinoilla, mutta jokaisen omien mahdollisuuksien mukaan. Haastattelut on tehty vuoden 2020 keväällä etäyhteydellä Zoomissa. Haastattelijana on ollut ORSI-hankkeen tutkija, eli en ole itse kerännyt tätä aineistoa, vaan saanut sen valmiiksi litteroituna käyttööni. Aineistossa on kymmenen eri yksilö- ja ryhmähaastattelua ja haastateltavia yhteensä 20. Osallistujat ovat eri puolilta Suomea, ja he asuvat pienissä tai keskisuurissa kaupungeissa. Haastateltavien ikäjakauma vaihtelee lukioikäisestä eläkeikäiseen ja osallistujista 12 on naisia ja 8 miehiä.

Aineiston koko on yhteensä noin 150 sivua, mutta tutkielmaa tehdessä olen karsinut siitä osan pois teemoittelun myötä. Lopulta tämän tutkimuksen tarpeisiin käyttämäni aineisto on noin 80 sivua tästä aineistosta esiin nostettuja kommentteja, joiden olen katsonut sopivan tavalla tai toisella tarveteoreettiseen näkökulmaani. Erittelen aineiston karsimisprosessia tarkemmin vielä tuonnempana tutkimuksen kulkua käsittelevässä luvussa.

Keskustelunaiheina aineistossa ovat erityisesti liikkuminen, asuminen, ruoka, matkustaminen sekä työ- ja perhe-elämä. Lisäksi on keskustelua yhteiskunnan ohjauskeinoista ja myös korona-ajan mukanaan tuomat muutokset ja yhteydet kestäväan elämäntapaan tulevat esille aineistossa. Aineisto on puolistrukturoitu haastatteluaineisto, eli haastattelijalla on tietyt kysymykset jotka

haastatteluiden aikana pyritään käymään läpi, mutta vastaajia kannustetaan paljon vapaamuotoiseen vastaamiseen ja oma-aloitteiseen asioiden esille tuomiseen. Monet haastateltavat innostuvatkin kertomaan kokemuksistaan ja näkemyksistään hyvin luontevasti ilman, että haastattelijan tarvitsee käydä kysymyspatteristoon järjestelmällisesti läpi.

Tämä on myös tehnyt aineiston teemoittelusta jossain määrin haastavaa, sillä keskusteluissa painottuvat usein hieman eri asiat, eikä sitä voi kategorisoida kovin selkeästi haastattelukysymysten kautta. Joillain on esimerkiksi paljon näkemyksiä yhteiskunnan ohjauseinoista, jolloin pienemmät ja arkisemmat aiheet jäävät taka-alalle, kun taas toiset ovat haluttomampia tarttumaan yhteiskunnallisiin aiheisiin. Siitä huolimatta haastatteluissa on löydettävissä yhteisiä teemoja, joista osa toistuu yllättävänkin samanlaisina.

Olen saanut aineiston ORSI-hankkeen kautta valmiiksi anonymisoituna. Haastateltavat ovat antaneet haastattelujen yhteydessä luvan haastatteluaineiston käyttämiseen tutkimustarkoituksessa. Samalla heille on luvattu, että tietoja käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille. Vaikka olenkin saanut aineiston valmiiksi anonymisoituna, osa haastateltavista on kuitenkin kotoisin hyvinkin pieniltä paikkakunnilta, ja keskusteluista löytyy välillä sellaisia kohtia, jotka saattaisivat vaarantaa haastateltavan anonymiteetin. Sen vuoksi olen noudattanut myös omaa harkintaani aineistoa lainatessa, jotta kenenkään anonymiteetti ei vaarannu. Tämän vuoksi olen päättänyt myös jättää kokonaan pois viittaukset henkilöiden kotipaikkakuntiin, koska ne eivät olet tutkimuksen kannalta olennaista tietoa.

Aineiston rajoitteena voidaan pitää sitä, että siihen valikoituneet ihmiset ajattelevat luultavasti keskimäärin myönteisemmin ilmastotoimista tai ovat ainakin tietoisempia ympäristökeskustelusta. Toisaalta aineistossa äänessä olevat ihmiset eivät kuitenkaan suurimmaksi osaksi edusta mitään kestävään elämäntapaan liittyvää alakulttuuria. Suurimmalle osalle ympäristöarvot eivät olleet ensisijainen kulutusta ohjaileva motiivi. Näin ollen heidän lähtökohtiaan kokeiluun lähtiessä voidaan pitää kuitenkin valtavirtaisina, ja siinä mielessä aineisto tarjoaa ehkä jonkinlaisia mahdollisuuksia yleistäviinkin hypoteeseihin, joiden pohjalta voisi suunnitella jatkotutkimusta.

Lisäksi aineistoon vastanneiden ihmisten voi tulkita olevan jokseenkin keskiluokkaisia esimerkiksi ammattiensa ja asumisensa perusteella. Aineiston keskiluokkaisuuden voi toisaalta nähdä myös vahvuutena. Sosiaalipolitiikka on perinteisesti kohdistunut enemmän vähäosaisiin kansalaisiin, mutta kun tarkastelemme yksilön roolia ilmastonmuutoksen torjunnassa, nousee kuluttava keskiluokka uudella tavalla sosiaalipolitiikan keskiöön. Lisäksi parempiosaisilla ihmisillä voidaan

ajatella olevan enemmän valinnanvaraa omissa kulutusvalinnoissaan, jolloin juuri heitä kannattaakin tutkia. Pienituloiset ovat luultavasti vahvemmin lukittuja niihin kulutustottumuksiin, joihin heillä on varaa, eikä henkisiäkään resursseja välttämättä jää kulutuksen eri ulottuvuuksien pohtimiseen.

Haastattelujen perusteella voi sanoa, että kestävien elämäntapojen kiihdyttämö on antanut kokeiluun osallistuneille itselleen hyvin laajan autonomian kokeilla erilaisia ratkaisuja omassa arjessaan. Nähdäkseni tällä tavalla on mahdollista tarkastella sitä, missä kohtaa kestävyys siirtymä törmää vahvemmin rakenteellisiin esteisiin, ja missä ihmisillä taas on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa henkilökohtaisilla valinnoilla. Tämä poikkeaa monista muista siirtymäkokeiluista, joiden tarkoituksena on ollut esimerkiksi jonkin tietyn teknologisen tai sosiaalisen innovaation käyttöönoton testaaminen (ks. Sengers ym. 2019).

Monet tutkimukset ruohonjuuritason kestävyys siirtymistä ovatkin usein keskittyneet tutkimaan ihmisiä, jotka ovat toteuttaneet vaihtoehtoista elämäntapaa itsenäisesti oman ideologian ja perehtyneisyytensä kannustamina (Sengers ym. 2019, 158). Siinä mielessä Kestävien elämäntapojen kiihdyttämö on kiinnostava yhdistelmä ulkoapäin ohjaamista ja henkilökohtaisia valintoja, sillä kokeeseen osallistuneet ovat saaneet kukin toteuttaa haastetta omalla tavallaan, vaikka he ovatkin saaneet tietoa ja ohjausta kestävästä elämäntavoista kokeilun puitteissa. Osallistujat eivät siis ole sitoutuneet esimerkiksi mihinkään tulostavoitteisiin tai muuttamaan jotain tiettyä osa-aluetta elämässään, vaan kokeilu on antanut välineitä hiilijalanjäljen mittaamiseen ja keinoja, joiden avulla sitä voisi pienentää omassa arjessaan, jolloin muutoksen suuruus on ollut osallistujien itsensä päätettävissä. On tosin huomattava, että moni haastateltava olisi toivonut enemmänkin tietoa ja tukea projektin asiantuntijoiden suunnalta.

Aineistoa lukiessa huomasin, että aineistossa haastateltujen ihmisten tiedot ympäristökriisistä sekä kestävästä kehityksestä ja siihen liittyvistä ongelmista olivat hyvällä tasolla. Moni on motivoitunut ottamaan selvää asioista myös itse, vaikka monessa kohdassa on esillä myös tiedon puute ja erilaisen tiedon arvioinnin vaikeus. Aineistoon haastatellut ihmiset suhtautuivat myös kriittisesti tapaan, jolla tutkimusta oli tehty, sillä siinä arveltiin olevan suuria mahdollisuuksia virhearvioinneille. Monet nostivat esiin myös muita ympäristöongelmia kasvihuonepäästöjen rinnalle.

Vaikka monet olivatkin ympäristöasioista hyvin tietoisia ja myös motivoituneita toimimaan niiden perusteella, eivät heidän kulutustottumuksensa kokeiluun lähtiessä olleet erityisen valtavirrasta

poikkeavia. Monet vastustivat lähtökohtaisesti kyllä turhaa tavaroiden ostamista, mutta haastateltavilla oli siitä huolimatta esimerkiksi omia autoja ja kesämökkejä, joista aiheutui merkittäviä päästöjä, eivätkä ympäristöarvot välttämättä ohjailleet kaikilla ruokailutottumuksiakaan kovin vahvasti kokeiluun lähdetessä. Matkailukin kuului tavalla tai toisella monen elämäntapaan, vaikkakin kaukomatkailuun lentokoneilla moni haastateltava suhtautuikin negatiivisesti.

Joukkoon mahtui kuitenkin joitain sellaisiakin haastateltavia, joiden hiilijalanjälki oli jo aiemmin ollut huomattavasti pienempi kuin suomalaisella keskimäärin, ja jotka olivat jo muuttaneet elämäntapaansa melko radikaaleillakin tavoilla pelkäämään ekologisten arvojen vuoksi. Esimerkiksi eräässä taloudessa lämpötila oli säädetty neljääntoista asteeseen päästöjen minimoimiseksi, mitä voi jo pitää melko epätavallisena toimenpiteenä.

Koronavirus on myös jättänyt jälkensä tähän aineistoon, joka on kerätty pandemian alkuvaiheessa. Aineistossa on paljon keskustelua siitä, miten koronavirus on vaikuttanut elämäntapoihin erityisesti ympäristön näkökulmasta. Tätä voi ehkä pitää myös yhtenä aineiston rajoitteena, sillä poikkeusaikana voi olla vaikeaa saada realistista kuvaa siitä, mikä kestävä arjen elämisessä on vaikeaa tai helppoa poikkeusajan ulkopuolella. Moni haastateltavista on esimerkiksi ollut etätöissä, mikä luonnollisesti vähentää autoilun tarvetta. Lisäksi matkailu on vaikeutunut huomattavasti, ja erityisesti lentomatkailusta aiheutuvat päästöt ovat jääneet luonnollisesti pois. Tämän vuoksi olen jossain määrin karsinut aineistosta tämän tutkielman ulkopuolelle juuri koronavirukseen liittyvää keskustelua, mutta kyseessä on monen kohdalla ollut niin merkittävä arjen muutos, että kokonaan sitä ei ole voinut jättää huomiotta tässä tutkimuksessa.

Lyhyesti voisi siis sanoa, että aineistoa ei voi pitää edustavana otoksena kaikista suomalaisista, mutta toisaalta se ei myöskään edusta mitään marginaalista alakulttuuria. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston edustavuus ei kuitenkaan välttämättä ole ongelma, sillä aineistosta ei olekaan tarkoituskaan tehdä yleistyksiä.

6.2 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Aineiston analysoinnissa olen käyttänyt sisällönanalyysiä. Se on laadullisessa tutkimuksessa perusanalyysimenetelmä, ja sitä voidaan hyödyntää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä.

Samalla sisällönanalyysi on myös väljä teoreettinen viitekehys, ja se toimiikin perustana monille laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmille. Sisällönanalyysin voidaan katsoa sisältävän myös määrällistä tutkimusta lähestyviä elementtejä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Tässä tutkielmassa tekemääni sisällönanalyysiä luonnehtisin kuitenkin laadulliseksi, sillä en ole kvantifioinut aineistoa millään tavalla, vaan koonnut sen erilaisiksi teemoiksi, joista olen nostanut esille olennaisimmat tulokset analyysissäni.

Sisällönanalyysillä pyritään luomaan tutkimuksen kohteena olevasta aineistosta tiivistetty kokonaiskuva kadottamatta aineiston sisältämää informaatiota. Tarkoituksena on lisätä lähtökohtaisesti hajanaiseen aineistoon selkeyttä, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Tarkoituksena on siis laadullisen aineiston informaatioarvon lisääminen. Sisällönanalyysissä aineisto hajotetaan ensin osiin loogisen päättelyn ja tulkinnan avulla. Tämän jälkeen aineisto käsitteellistetään, ja lopuksi siitä kootaan mielekäs kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92.)

Sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Oma analyysini muistuttaa eniten teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jossa teoria toimii analyysin apuna, mutta analyysi on kuitenkin jäsenneilty aineistolähtöisesti. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aikaisemman tiedon merkitys ei ole kuitenkaan teoriaa testaavaa, vaan sen tarkoitus on tuottaa uusia ajatuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–109.) Laadullinen analyysi voidaan jakaa induktiiviseen ja deduktiiviseen analyysiin, ja aineistolähtöisen analyysin voidaan katsoa edustava induktiivista tutkimustapaa, kun taas teorialähtöinen analyysin on deduktiivista. Teoriaohjaava analyysin taas sijoittuu näiden kahden välimaastoon riippuen siitä, kuinka aikaisessa vaiheessa teoria on alkanut ohjata analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107, 112–113.)

Tämä tutkielma on sisällönanalyysin tyypeistä lähimpänä teoriaohjaavaa analyysiä. Olen tehnyt lopullisen aineiston jäsennyksen tässä tutkimuksessa aineistolähtöisesti itse esiin nostamieni teemojen kautta. Teemoitteluvaiheessa teoreettinen viitekehys on kuitenkin ohjannut aineiston tarkastelua ja toiminut tutkielmassa analyysin jäsentämisen apuna, joten analyysiprosessissa on ollut sekä induktiivisia että deduktiivisia elementtejä. Lisäksi analyysiprosessia voivat ohjata myös jossain määrin aiemmasta tutkimuksesta saadut tulokset. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 86) toteavatkin, että myös lopputuloksesta lähtevä eli abduktiivinen päättely tulee laadullisessa analyysissä avuksi luultavasti useammin kuin myönnetään.

Laadullisessa analyysissä voidaan nähdä karkeasti ottaen kolme vaihetta, jotka etenevät osittain rinnakkain. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto redusoidaan eli pelkistetään siten, että siitä karsitaan

kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen pois. Sitä ennen tulee päättää, mikä on tutkimuksen analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana tai kokonainen ajatuskokonaisuus, tai jotain siltä väliltä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93.) Omassa tutkielmassani analyysiyksikkönä voidaan pitää tiettyjä ajatuskokonaisuuksia.

Tämän jälkeen aineisto klusteroidaan, eli ryhmitellään aineistossa esiintyvien samankaltaisuuksien tai eroavaisuuksien mukaan eri luokkiin ja siitä mahdollisesti edelleen alaluokkiin. Ryhmittelyn seurauksena aineisto tiivistyy, ja se luo pohjan tutkimuksen perusrakenteelle. Samalla ryhmittelyvaiheessa muodostuu jo alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. (emt. 94.)

Lopuksi aineisto abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Tässä vaiheessa muodostetaan teoreettisia käsitteitä, ja erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Klusteroinnin ja abstrahoinnin voidaan myös katsoa olevan osittain päällekkäisiä prosesseja (emt. 95). Laadullisen tutkimuksen vaiheet eivät siis etene selkeästi peräkkäisinä prosesseina, sillä myös aineiston pelkistämisen voidaan katsoa jatkuvan läpi koko laadullisen analyysiprosessin (Miles & Huberman 1994, 10). Omassa analyysissänikin olen saanut huomata, että vaikka nämä kaikki vaiheet ovat olleet prosessin aikana tunnistettavissa, on aina välillä täytynyt ottaa askelia taaksepäin, ja analyysi on jalostunut pikkuhiljaa näiden rinnakkaisten prosessien tuloksena.

Tässä tutkielmassa olen lukenut aineistoa soveltaen sitä Max-Neefin (1991) tarveteoriaan, jossa ihmisten tarpeet jaetaan aikaisemmin mainittuihin aksiologisiin ja eksistentialisiin tarpeisiin, ja näille tarpeille löydetään tietyt tyydyttäjät. Alun perin suunnittelin aineiston jäsentämistä teorialähtöisesti neljään eksistentialisten tarpeiden kategoriaan. Huomasin kuitenkin analyysivaiheessa tällaisen jaon törmäävän siihen ongelmaan, että Max-Neefin (1991) teoria korostaa juuri eksistentialisten ja aksiologisten tarpeiden sekä niiden tyydyttäjien välistä vuorovaikutusta, mikä vaikeuttaa sen käyttämistä analyysin runkona. Koska teoria ei tuntunut palvelevan sille asettamaani roolia selkeänä analyysirunkona, päädyin aineistolähtöiseen jäsentelyyn ja teorian rooliksi jäi antaa käsitteellisiä työkaluja analyysin tueksi.

Hyödyllisiksi käsitteiksi huomasin erityisesti erilaisten tyydyttäjien määritelmät, ja kiinnostuinkin aineistossa erityisesti siitä, millä tavalla estävien ja synergisten tyydyttäjien käsitteet mahdollisesti tulevat esille esiin nostamissani teemoissa. Aineistossa voi esimerkiksi huomata, että omistamiseen liittyvässä puheessa on usein sellaisia sävyjä, jotka antavat ymmärtää, että liiallisen materialismin nähdään olevan vuorovaikutusta estävä tyydyttäjä. Näin ollen aineisto näyttäisi antavan tukea sille teoreettiselle lähtökohdalle, että tiettyjä tarpeita voidaan tyydyttää liikaa, jolloin niiden tyydyttäjän alkavatkin toimia estäjinä sen sijaan, että ne edistäisivät ihmisten tarpeiden kokonaisvaltaista

täyttymistä. Tällä tavalla voidaan myös löytää vastauksia siihen, millaista tarpeiden täyttymistä olisi tuettava, jotta ihmisten siirtymistä kestävämpiin valintoihin voitaisiin tukea mahdollisimman tehokkaasti.

Koska tutkimukseni menetelmä on laadullinen, se ei tuota yleistettäviä totuuksia. Laadullisessa tutkimuksessa keskiössä on kulttuurin käsite ja se pyrkii selittämään merkityksellistä toimintaa (Alasuutari 1999, 24). Laadullisessa tutkimuksessa ”keskeistä on ilmiöiden paikallinen selittäminen, ja tarkoituksena on tehdä ymmärrettäväksi juuri tietty historiallisesti ja kulttuurisesti ehdolliseksi ymmärretty asia” (emt. 55). Ilmiöiden selittämisen lisäksi laadullisella tutkimuksella voidaan esimerkiksi tuottaa hypoteeseja määrällisiä analyysejä varten, ja historiallisesti laadulliset menetelmät ovatkin usein olleet niin sanotusti esitutkimuksia, joiden yleistettävyyttä on siirretty testaamaan laajemmilla määrällisillä aineistoilla (emt. 231)

Laadullisessa tutkimuksessa korostuu myös tutkijan oman position tunnistaminen ja tunnustaminen. Tuomi & Sarajärvi (2018, 86) toteavatkin, ettei mikään metodi itsestään tuota viisaita ajatuksia, vaan ”tutkimuksen tekijän on itse tuotettava oman analyysinsä viisaus”. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että analyysin tuloksena aineistosta voisi nostaa esiin mitä hyvänsä, vaan tutkijan on saatava lukija vakuuttumaan oman tutkimuksensa uskottavuudesta.

6.3 Analyysin kulku

Lähdin aluksi lukemaan aineistoa hyvin avoimin mielin ja tutustumaan siihen ilman sen kummempia tavoitteita, tarkoitukseni oli alun perin käyttää metodina diskurssianalyysiä, mikä vaikutti tapaan lukea aineistoa ensimmäisellä kerralla. Tosin jo hyvin varhaisessa vaiheessa mukaan tuli tarveteoreettinen viitekehys, mikä teki tavastani lukea aineistoa vähemmän aineistolähtöisen, ja analyysirunko alkoi muodostua jo varhaisessa vaiheessa. Olin ennen kaikkea kiinnostunut siitä, onko teoreettinen viitekehykseni sopiva juuri tähän aineistoon. Tein jonkin verran muistiinpanoja keskittyen ensimmäisellä kierroksella kuitenkin enemmän siihen, että saisin aineiston luettua läpi juuttumatta liikaa yksityiskohtiin, jotta saisin siitä hyvän kokonaiskuvan.

Toisella lukukerralla aloin karsia aineistosta pois sellaisia kohtia, jotka selkeästi olivat tämän tutkielman näkökulman kannalta vähemmän merkittäviä. Esimerkiksi puhetta koronaviruksesta rajasin kiinnostuksen kohteideni ulkopuolelle sellaisissa tilanteissa, kun puheen saattoi katsoa olevan nimenomaan koronan aiheuttamista arjen muutoksista, jotka ovat väliaikaisia. Päädyin tähän sen vuoksi, että tällä hetkellä näyttäisi siltä, että koronakriisi tulee menemään ohi tavalla tai toisella, toisin kuin ympäristökriisi, joka vaatii ratkaisuja myös pandemian jälkeen. Lisäksi karsin myös pois sellaista yleistä keskustelua haastateltavien ja haastattelijan välillä, joka ei ylipäättään liittynyt tähän kokeiluun. Näin tyypistin aineiston määrää seuraavia lukukertoja ajatellen.

Samalla käytin myös eri värisiä yliviivauksia, joilla tein karkeaa jaottelua erilaisiin kategorioihin, jotka katsoin haastatteluissa toistuviksi ja näkökulmani kannalta olennaisiksi. Osa teemoittelustani oli konkreettisia haastatteluissa käsiteltyjä asioita, kuten esimerkiksi asuminen, liikkuminen ja syöminen. Toisaalta kiinnitin paljon huomiota myös siihen, millainen ihmiskäsitys tai identiteetit nousevat päällimmäisenä haastatteluissa ja millaisia näkemyksiä ihmisillä on siitä, miten kestävämpää yhteiskuntaa tulisi kehittää. Hahmottelin näiden pohjalta samalla jo ensimmäisiä analyysilukuja joko yksittäisin lausein tai jopa kokonaisin kappalein.

Tämän teemoitteluvaiheen jälkeen minulla oli jo hyvä käsitys siitä, mistä aineistossa puhutaan ja mitä siltä kannattaa kysyä. Tekemiäni kategorioita oli kuitenkin liikaa, joten päätin tiivistää teemoittelun neljään kategoriaan, joiden pohjana käytin Max-Neefin eksistentiaalisten tarpeiden kategorioita, eli oleminen (being), omistaminen (having), tekeminen (doing) ja vuorovaikutus (interacting). Olemiseen laskin kuuluvaksi asumiseen, elinympäristöön ja joutilaisuuteen liittyvän keskustelun. Omistamisen teeman alle luokittelin pitkälti puhetta kulutuskäyttäytymisestä. Tekemisen kategoriassa oli harrastukset ja liikkuminen. Vuorovaikutuksen kategoria liikkui pitkälti yhteisöllisyyden teeman ympärillä, mutta mukana oli myös keskustelua ympäristön tarjoamasta tuesta ja reaktioista sekä yhteiskunnallisista ohjauskeinoista.

Tässä vaiheessa ajatuksena oli myös, että analyysin voisi jäsentää näiden kategorioiden mukaan, mutta myöhemmin luovuin tästä ajatuksesta. Tämä johtui pitkälti siitä, että Max-Neefin (1991) tarvematriisi ei vaikuttanut tukevan tällaista teorialähtöistä luokittelua, sillä se korostaa eksistentiaalisten ja aksiologisten tarpeiden vuorovaikutusta, ja siksi tällainen tarpeiden rajaaminen omiksi analyysiluvuikseen osoittautui analyysin kannalta rajoittavaksi. Nämä neljä kategoriaa vaikuttivat kuitenkin omalta osaltaan aineiston luokitteluun, ja niiden kautta oli helppoa hahmotella analyysin alaluvut myöhemmin aineistolähtöisesti.

Lopulta siis tarkastelin aineistolähtöisesti neljään eri kategoriaan luokittamaani aineistoa, ja nostin sieltä esille viisi kategoriaa, jotka muodostavat lopullisen analyysin rungon ja vastauksen tutkimuskysymyksiini. Nämä kategoriat ovat arjen kiireinen rytmi, konsumerismi ja kulutusvalinnat, matkailukulttuuri, yksilökeskeisyys ja yhteisöllisyys valintojen ohjaajina sekä informaatiokentän monimutkaisuus.

Aineistossa oli muutamia teemoja, jotka toistuivat vastauksissa yllättävänkin yhdenmukaisina. Yksi selkeimmin kestäviä elämäntapoja estävä tekijä haastateltavien vastauksissa oli kiire. Arki koetaan jo ennestään tarpeeksi vaativaksi, jolloin ei jää aikaa ja voimia siten, että kestävämpiin elämäntapoihin olisi mahdollista panostaa. Kestävämpien tapojen omaksumisen kynns nousee monilla korkeaksi erityisesti silloin, jos kestävämmillä valinnoilla on mahdollisuus säästää aikaa.

Erityisesti kulutuskulttuurin suhteen haastateltavien vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia. Aineistosta löytyi paljon tukea Tim Jacksonin (2008) näkemykselle konsumerismista rautaisena häkkinä. Ihmiset kokevat, että materialistiset arvot ja kuluttamiseen liittyvä statuskilpailu ovat kestäväen hyvinvoinnin esteenä, ja aineistosta saa sellaisen käsityksen, että tällaisesta elämäntavasta irtautuminen koetaan hankalaksi.

Puhetta matkustelusta ja liikkumisesta voisi pitää myös ylikulutukseen liittyvän keskustelun alalajina, mutta sen ympärillä oli niin paljon keskustelua ja tiettyjä ominaispiirteitä, että päätin erottaa sen omaksi luvukseen. Matkusteluun suhtaudutaan myös kriittisesti, mutta siihen liitetään samalla enemmän positiivisia arvoja kuin konsumerismiin ja niin sanotun turhan materian kuluttamiseen. Samalla se nähdään myös parempana tarpeiden tyydyttäjänä kuin kritisoitu konsumerismi.

Yksi kiinnostavimmista huomioista tässä aineistossa on vuorovaikutuksen ja tiiviimpien yhteisöjen tarve, jonka haastateltavat nostivat haastatteluissa esille yllättävänkin eksplisiittisesti yhteisöllisyyden käsitteen kautta. Tässäkin kategoriassa näkemykset olivat hyvin yhteneväisiä haastattelusta toiseen. Lisäksi yksilönä toimiminen voidaan kokea hankalaksi, ja tiiviimmissä yhteisöissä nähdään automaattisesti potentiaalisina kestävien elämäntapojen edistäjinä.

Huomion kiinnittäminen siihen, miten ihmiset puhuivat sosiaalisesta ympäristöstään sai kiinnittämään huomiota myös siihen, että monen kohdalla tiedon puute on ollut esteenä toisaalta kestävien elämäntapojen toteutumiselle, ja samalla ristiriitainen ja hankala informaatiokenttä on myös syönyt monen kohdalla motivaatiota yrittää tehdä muutoksia omassa arjessaan. Ihmiset kaipaisivat enemmän asiantuntijatieta kestävien elämäntapojen tueksi. Myös tiedonsaannin

ajatellaan mahdollisesti edistävän kestävyuden tavoittelua ikään kuin itsestään. Tämäkin teema toistui sen verran monessa haastattelussa, että katsoin sen ansaitsevan oman alalukunsa.

Matkan varrella olleista haasteista ja eteen tulleista muutostarpeista huolimatta tutkielman kulku siis eteni pitkälti Sarajärven ja Tuomen (2018, 104) kuvailemalla tavalla alun suhteellisen vapaamuotoisesta lukemisesta omien kiinnostuksen kohteiden merkkäamiseen, ja siitä luokittelun kautta yhteenvetoon.

7 Kestävämpi arki - esteet, edistäjät ja tarpeiden näkökulma

Olen päätenyt jäsentelemään aineistoni aineistolähtöisesti viiteen eri kategoriaan, jotka olen itse nostanut esille aineistosta sen perusteella, että ne ovat vastanneet parhaiten tutkimuskysymyksiini. Nämä kategoriat liittyvät toisaalta sellaisiin arjen valintoihin, joita haastatteluissa on ihmisiltä suoraan kysely, mutta myös sellaisiin, joita ihmiset ovat itse tuoneet esille ilman suoria kysymyksiä. Nämä viisi kategoriaa ovat siis samalla vastauksia siihen tutkimuskysymykseen, millaiset tekijät ihmisten arjessa edistävät tai estävät kestävämmän elämäntavan toteutumista.

Toinen tutkimuskysymys toimii jokaisen analyysiluvun sisällä tarkentavana kysymyksenä, jonka kautta luon katseen niihin tarpeiden tyydyttäjiin, jotka toimivat omalta osaltaan kestävien elämäntapojen esteinä tai edistäjinä. Koska Max-Neefin (1991) teoriassa tarpeiden tyydyttät nähdään hyvin lavasti erilaisina kulttuurisina ja yhteiskunnallisina tekijöinä sekä erilaisina olemisen muotoina. Siten näitä viittä esiin nostamaani kategoriaa voi pitää myös Max-Neefin (1991) kuvaamina vahingoittajina teorian näkökulmasta silloin kun ne estävät kestävä hyvinvoinnin toteutumista.

Tämän aineiston perusteella kestävämpien elämäntapojen toteuttamista estää ensinnäkin arjen kiireinen rytmi. Lisäksi vastaajat katsovat olevansa sellaisen konsumeristisen kulttuurin ympäröimiä, joka kannustaa kestävämmään kulutukseen. Tämän lisäksi matkailua pidetään tärkeänä, ja matkailukulttuuri muodostaa myös omanlaisensa kehyksen, josta on vaikeaa irrottautua. Moni myös nostaa esille yksilökeskeisyyden ja yhteisöllisyyden puutteen kestäviä valintoja estävänä tekijänä. Tiiviimpien yhteisöjen taas katsotaan edistävän kestävyden toteutumista. Viimeisenä kestäviä elämäntapoja estävänä tekijänä nostan esille informaatiokentän monimutkaisuuden. Vastaajat eivät koe saavansa tarpeeksi tietoa valintojensa tueksi.

Samalla ihmiset tuovat vastauksissa esille sitä, millaisia tarpeita kestävämmät elämäntavat täyttävät, tai mitä niiden toivottaisiin täyttävän. Monet kritisoiivat sitä, että kulutuksella yritetään täyttää montaa sellaistaikin tarvetta, jonka tyydyttäjäksi se ei sovellu. Samalla on näkyvissä haikailua esimerkiksi yhteisöllisempää elämää ja kiireettömämpää arkea kohtaan. Monella on myös tarve ymmärtää paremmin niitä keinoja, joilla asioihin voisi vaikuttaa.

7.1 Arjen kiireinen rytmi

Kiireinen elämä näyttäytyy aineistossa yhtenä selkeimpänä esteenä kestäville elämäntavoille. Samalla ihmiset ilmaisevat tarvetta vapaa-ajalle ja joutilaisuudelle. Kiire ja hektinen elämä estävät tekemästä muutoksia, ja joutilaisuuden puutetta saatetaan myös kompensoida korkeammalla kulutuksella. Kestävien elämäntapojen kokeilussa on nähty potentiaalia sellaisille muutoksille, jotka voisivat helpottaa arjen kiirettä, mutta niitä ei vastausten perusteella ole kovinkaan laajasti otettu käyttöön. Esimerkiksi ruuan kotiinkuljetuspalveluiden hyödyllisyyttä pohditaan vastauksissa, mutta palveluiden käyttöön ei ole kuitenkaan suuremmassa mittakaavassa lähdetty syystä tai toisesta. Monet kertovat muutoksen vaikeuden liittyvän ylipäätään siihen, että uusia tapoja on vaikeaa omaksua.

HAASTATTELIJA: Et se tarttee just tämmösen jonkun pakon... et laiskuus on yks muutoksen este?

VIRPI¹: Laiskuus ja ihmisten kiire. Että sä oot valmis mieluummin maksamaan vaikka just siitä lämmityksestä enemmän kuin edes pohtimaan sitä et miten tän kodin lämpötilaa edes lasketaan et missä edes on se kytkin. Et jotenkin tällasten pienten asioidenkin tekeminen tuntuu ihmisiltä joskus hirveen ylivoimaiselta.

PAAVO: Se tämmönen kokeilemisen kitka, uuden oppimisen haaste joka tekee vaikeeks.

Monissa vastauksissa haaveillaan suoraan esimerkiksi vähemmästä työnteosta ja rauhallisemmasta arjesta.

HARRI: ...Ja kalenteri on täynnä merkintöjä puoli vuotta eteenpäin. Ja tietää että, kun työaikataulut tulee siihen ni sit siel ei oo ikään kuin sellast rauhallista hetkee ku mä, jotenki tuntuu että mä kaipaen sitä että olis monia päiviä, ettei oo mitään ohjelmaa. Sit kerkee tekee kaikkee ihan pöljää, mutta semmosta, mikä tuottaa iloa.

¹ Nimet pseudonyymejä

Erityisesti liikkumistapojen muuttaminen nähdään esteenä entisestään huonosti täyttyvälle joutilaisuuden tarpeelle. Julkinen liikenne olisi monelle haastateltavalle jokseenkin mahdollinen vaihtoehto, mutta se nähdään niin vaivalloisena, ettei se käytännössä ole mahdollista varsinkaan lapsiperheille, sillä se vähentäisi jo ennestään vähäistä vapaa-ajan määrää. Oman auton omistamiseen liittyy vastauksissa toisaalta paljon vaivaa ja jopa jonkinlaista häpeää, mutta sen tuoma helppous ja vapaus ovat monille asioita joista luopuminen tekisi arjesta huomattavasti hankalampaa.

MATILDA: Nii, kyllä. Ja sit se että täs elämäntilantees jotenkin se aika on kuitenkin niin kallista, että jos joukkoliikennettä käyttäen sul menee vähintään puolet niin pitkä aika kun omalla autolla, ni kuitenkin se et lapset on päivähoidossa ja näin, niin jotenki ei halua venyttää heidänkään päivää. Et sit jotenkin valitsee sitten, tai on tavallaan hirveen helppo perustella itselleen noiden lasten kautta sitä, että miksi ajaa yksin omalla autolla.

Myös ruokailulla on aineistossa selkeä yhteys liian kiireiseen elämään. Kestävämpi ruokailu nähdään panostuksia vaativana, joskin osa haastateltavista pohtii, että kyse on luultavasti paljolti uuden oppimisen vaikeudesta, joka helpottaisi, jos tekisi päätöksen muutoksesta. Toisaalta tapojen muuttamisen vaikeudessakin korostuu se, että kiireisen arjen keskellä se vie jo valmiiksi vähissä olevia voimavaroja. Eräs haastateltava onkin huomannut selkeän eron siinä, miten ruoanlaittoon ei ole ollut aikaa enää samalla tavalla panostaa, kun elämä on muuttunut hektisemmäksi korona-aikana.

ULLA: Joo, ja se on ihan totta, että meilläkin on aina esimerkiks soijarouhetta kaapissa ja siit tehdään välillä lasagnee mutta silti huomaa nyt jotenkin, tän korona-ajan, että paukut ja se elämän härdelli on ollut täs kotona sen sorttinen, että ei oo sellaseen ekstraan, et mekin vietettiin välillä kokonaan kasviskuukausia, että katto reseptit valmiiks ja teki niitä mutta nyt ei oo ollut kyllä puhettakaan.

Jotkut päätyvät vastauksissaan pohtimaan myös asuinpaikan valintaa, sillä kokeilussa on myös kannustettu pohtimaan sitä, kuinka paljon asuinneliöitä tarvitaan ja millaisten kulkuyhteyksien päähän muuttaa. Muutamat vastaajista kokevat, että oma tila ja rauha ovat sellaisia asioita, mistä ei

mielellään tingittäisi, vaikka syrjässä asuminen olisikin epäekologisempaa ja pakottaisi esimerkiksi omistamaan auton.

RAIJA: Mä en jotenki, mä oon vaan semmonen ihminen et mä tarviin tilaa ympärille. Ja mä oon niin, mä tarviin ton luonnon tohon lähelle. Mä en jotenkin voi kuvitella itteeni kerrostalos, mä oon joskus asunu ja mä en vaan tykkää siitä.

Vastauksista on löydettävissä paljon sellaisia tyydyttäjiä, jotka esiintyvät tarvematriisissa (Max-Neef 1991, 32–33). Ylipäättään rauhallisuus ja mielenrauha nähdään tyydyttäjinä, joita elämään kaivataan enemmän vastapainoksi niin kutsutulle (kulutus)hysterialle. Toisaalta vuorovaikuttamisen eksistentiaalisten tarpeiden kategoriasta voidaan huomata myös ympäristön olevan yksi joutilaisuutta edesauttavista tyydyttäjistä. Myös tämä tulee vastauksissa esille esimerkiksi luonnonläheisen asumismuodon tai mökkeilyn ihannointina, joka tulee aineistossa esille jonkinlaisena rauhoittavana vastapainona kiireiselle elämälle. Erityisesti korona-aikana tällaisen asumismuodon positiiviset puolet ovat nousseet tärkeiksi osalle vastaajista.

MATILDA: Et nyt on niin ihana ku on iso piha ja on metsä tossa ympärillä ja muuta, et ei tunnu ollenkaan siltä et olis jotenkin eristäytyny. Tai et vaikka ettei lähde omasta pihastaankaan mihinkään ellei ole semmonen tunne että ei ole käynyt missään, koska on touhunnu tossa koko päivän kauheesti kaikkee. Et jotenkin on ihan helpottavaa tällasis poikkeusoloissa se, että asutaan täällä missä asutaan, että nyt se ainakin näyttäytyy pelkästään meille positiivisena asiana.

Samalla autoilun nähdään olevan monen kohdalla myös jonkinlainen edellytys joutilaisuudelle. Ilman sitä moni vastaajista katsoo, että jo valmiiksi vähältä tuntuva vapaa-aika vähenisi kohtuuttomasti, mikäli he lopettaisivat autoilun kokonaan. Samalla autoilu liittyy vahvasti juuri rauhallisempiin elinympäristöihin. Mitä kauempana keskusta-alueelta ihmiset viihtyvät, sitä välttämättömämpi tyydyttäjä auto on.

MAIJA: Meillä on kaks autoo, tarvitaan ne molemmat mutta pääasiassahan me, kun me asutaan kuiteskin aika keskustassa, niin vaan sillon kun on isompia ruokaostoksia niin käydään sitten

autolla kaupassa mutta muuten kyllä pyritään käymään pyörällä, nää tämmösen pikkujutut tässä, tai kävellen, kun me ollaan niin lähellä tässä.

PAAVO: Toki vähän ehkä oon saanu sen kuvan kun tässä just on täällä [kotikaupungissa] kun siinä, just tätä et kun se julkinen liikenne ei ole täydellinen. Ollaan sentään kaupungissa että ei olla maalla. Se et se mahdollisuudet siitä et jos mä halun mennä tonne 10–20 kilometrin päähän, on se kyllä hirveän hankalaa jos ei ole sitä autoa.

Auto nähdään mielekkään tekemisen mahdollistajana. Erityisesti lasten vieminen harrastuksiin mainitaan useammassa haastattelussa syynä miksi auto on tarpeellinen. Työmatkat ovat toinen haastateltavien esiin tuoma asia, jossa auto toimii välttämättömänä tyydyttäjänä, jota ei voi korvata ainakaan ilman suuria uhrauksia esimerkiksi julkisella liikenteellä tai polkupyörällä. Osa lapsiperheistä näkee tarvitsevänsä jopa useamman auton, jotta arki pyörisi sujuvasti. Samalla auto nivoutuu myös olennaiseksi osaksi ihmisten sosiaalisessa elämässä ja vuorovaikutuksen tarpeen tyydyttämisessä, mitä käsittelen tarkemmin vielä tulevissa luvuissa.

Jonkin verran voidaan vastauksista kuitenkin löytää myös näkemyksiä siitä, miten auton omistaminen voi olla rasite. Sen suuntaisiakin näkemyksiä siis on, että joissain tapauksissa autoilu voisi myös olla estävä tyydyttäjä. Ylivoimaisesti enemmän autoilu kuitenkin liitetään vapauteen myös sellaisissa vastauksissa, joissa yksityisautoilukulttuuria pidetään vahingollisena. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että autoilu on monelle niin olennainen tyydyttäjä, ettei siitä luopumista pidetä kovinkaan mahdollisena ilman esimerkiksi asumiseen liittyviä suuria elämänmuutoksia.

Työntekoon aineistossa on kuitenkin lähtökohtaisesti positiivinen suhtautuminen, ja sen asema jonkinlaisena itseisarvona ja toimivana synergisenä tyydyttäjänä tunnustetaan. Tämä tukee myös Max-Neefin (1991) teoreettista näkemystä siitä, että työnteke tyydyttää ainakin osallistumisen ja luovuuden tarpeita sen lisäksi, että se on luonnollisesti välttämätöntä toimintaa myös materiaalien resurssien hankkimiseksi.

JUHA: Ja sekin täytyy muistaa. Että ihmisellä pitäis olla jotain tekemistä. On maita joissa työllistetään ihmisiä vaikka se, vaikka tekemään vähän turhiakin asioita mutta sen takii että parempi että ihmiset käy töissä tekemässä jotain

Joissain kommentteissa kuitenkin pohditaan myös sitä, onko työnteke positiivinen asia esimerkiksi sellaisilla aloilla, jotka toimillaan aktiivisesti pahentavat ympäristöongelmia. Tätä ei kuitenkaan

pohdita niinkään yksilön hyvinvoinnin ja tarpeiden näkökulmasta, vaan yhteiskunnallisessa mielessä. Tällaisissakin kommentteissa tunnustetaan se, että työ on tärkeä tyydyttävä yksilön näkökulmasta.

7.2 Konsumerismi ja kulutusvalinnat

Moni haastateltavista kokee olevansa tavalla tai toisella jumissa kestäättömissä kulutustottumuksissa, ja katsoo sosiaalisen ja yhteiskunnallisen ympäristön yleisesti kannustavan kestäättömään kulutukseen. Samalla moni haastateltava kritisoi sitä, että materialismista on tullut vallitseva tapa ratkaista ongelmia ja tyydyttää erilaisia tarpeita. Kulutuksella tyydytetään haastateltavien näkemysten mukaan monenlaisia tarpeita, mikä koetaan kestäättömänä ja vahingollisena.

Vastausten perusteella voisi siis sanoa, että haastateltavien henkilökohtaiset arvot ovat turhaa kulutusta vastustavia, ja siten edistävän heidän kohdallaan kestävien elämäntapojen toteutumista. Toisaalta ympäröivän yhteiskunnan arvot koetaan konsumeristisiksi, ja niistä irtautuminen ei ole helppoa haastateltaville. Samalla he arvelevat yhteiskunnallisten kulutusnormien toimivan kestävien elämäntapojen esteenä erityisesti sellaisille ihmisille, jotka eivät halua kyseenalaistaa näitä normeja.

KAISA: On mun mielestä vähän outoo ajatella että tää olis korkein piste, kaikki saavat, joo jos haluaa jonkun tuotteen niin sit se tulee seuraavana päivänä, tai semmosta. Mä en voi aatella et se menis yhtäkkiä että okei no siin se oli se paras elämäntapa. Siis elämäntyylä. Ja nyt se menis alas, vähän outoa on. Ihmiset haluis varmasti saadaa sen takas. No mun mielest se ei oo paras-, hyvä elämäntyylä, tai ei mun mielestä kivaa. Tai siis en mä tarvitse sitä. Joo. Voin ymmärtää et on varmasti kivaa ja voi tuntua vieläkin vähän tylsältä jos ei sais matkustaa. Ja mä voin kuvitella et kaikki ei haluis et semmosta, ei tehdä enää.

Haastateltavat puhuvat paljon erityisesti tavaran ja vaatteiden ostamisesta, jota välillä kutsutaan esimerkiksi shoppailuksi, ja toisaalta myös paljon ruokailutottumuksista, sillä se on ollut kokeilussa selkeästi keskeisessä asemassa monella. Tähän teemaan liittyvissä keskusteluissa toistuvat erityisesti

materialististen arvojen ja liian omistamisen kritiikki, mikä antaa ymmärtää, että haastateltavat haluaisivat irtautua tällaisesta elämäntavasta.

Toisaalta korkea materiaallinen elintaso kuvataan myös asiaksi, josta on vaikea luopua, ja sen tuoma lisäarvokin myönnetään. Tämä tulee ilmi esimerkiksi siinä, että myös luopumisenäkökulmaa tuodaan esille. Eräät haastateltavat toteavatkin, että aidosti kestävä elämäntavan saavuttaminen kuulostaa ikävästi 'maakuopassa' asumiselta, millä viitataan rajuun elintason laskuun. Tämä viittaa siihen, että konsumerismista irtautumiseen katsotaan liittyvän ongelmia, vaikka haastateltavat lähtökohtaisesti haluaisivat omassa arjessaan välttää turhaa kuluttamista. Suhtautuminen on siis hieman ristiriitaista

SALLA: Ni tavallaan sitä sitte että, vaikka itekin edustan sitä länsimaista ääripäätä mikä on se kaikista raskain tälle maapallolle ni, sille ei mitään voi, tai voi paljonkin mutta, vielä en ole sinne maakuoppaan muuttamassa, vaikka pitäis, varmasti. Niin, kyllä, et sitten on pakko olla semmosii tosi pieniä viilauksia, mitä tekee. Itselleenhän siinä ostaa, parempaa omatuntoa.

Kulutusvalinnat nousivat aineistossa kuitenkin positiivisesti esille myös sellaisena teemana, jossa ihmisillä oli mahdollisuus tehdä muutoksia, ja jossa olisi paljon potentiaalia löytää yhteyksiä hyvän elämän ja kestävien elämäntapojen välillä. Moni haastateltava tekee vastauksissaan erottelun turhiin ja tarpeellisiin tavaroihin. Näitä kategorioita ei välttämättä eritellä kovin tarkasti, mutta monella on sellainen käsitys, että iso osa materiasta on turhaa. Toiset ilmaisevat asian hyvin suoraan, ja toisissa vastauksissa se tulee esille hienovaraisemmin.

JARMO: "...ehkä ne nyt karsiutuu vähän sellasia turhia asioita pois. Kyllä maailmassa on paljon turhia asioita"

RAIJA: "...niin mä ymmärrän tavallaan niit nuorii jotka lähtee sinne omaan elämään ja haluu rakentaa sen oman kodin, haluu ostaa sen ensimmäisen rikkalapion ja muuta, ni mä tavallaan ymmärrän senkin. Mut mä en enää ite tarvii et mä oon valmis jo luopuu kaikesta turhasta."

Kulutuksen vähentäminen nähdään myös edellytyksenä kestävämmälle elämälle. Vähäisempi kulutus liitetään joissain vastauksissa myös parempaan hyvinvointiin, tai korkea kulutus voidaan

nähdä oireena pahoinvoinnista. Joissain vastauksissa voidaan jopa nähdä Max-Neefin teoriaan (1991) sopivia näkemyksiä siitä, että tarvetta voi ikään kuin täyttää liiallisesti, jolloin se muuttuu laadultaan estäväksi tyydyttäjäksi, tai se voi olla pseudotyydyttäjä, jonka tyydyttävä vaikutus on lumetta. Tällaisen roolin monet haastateltavat antavat vastauksissaan materiaaliselle vauraudelle.

MATILDA: "...et jotenkin ihminen ehkä sillä materiaalilla ja sillä kuluttamisella sit kuitenkin täyttää jotakin puutetta elämässään, mut onko se sit kuitenkaan aidosti se et sult puuttuu ne keltaset lenkkarit kun sul on jo kaikki muut värit edustettuna, et mitä tyhjiöä sä sit oikeesti sil täytät."

Ruuan kulutuksesta puhutaan myös aineistossa jonkin verran, ja se on selvästi osa-alue, johon ihmiset ovat kokeneet kokeilussa voivansa helpoimmin vaikuttaa. Muutos ei kuitenkaan ole ollut yhtä helppo kaikille, ja vastauksissa on paljon eroja. Kukaan ei kuitenkaan koe etteikö muutos tuntuisi mahdolliselta toisin kuin monessa muussa kohdassa. Osa vastaajista on syönyt hyvin kestävästi jo ennen kokeiluun lähtemistä, jolloin muutos ei ole ollut kovin suuri. Ilmastoystävällinen ruokavalio yhdistyy vastauksissa myös tervellisyyteen, joten tässäkin on löydettävissä yhteys hyvän ja kestävä elämän välillä.

RAIJA: Kyllä. Et mä oon ihan valmis luopuu siitä punasest lihasta ja kanan lihaa oon syöny ja kalaa syön, mutta mä pärjään hyvin sitä punasta lihaa. Vaikka lapseni ei pärjää [naurahtaa].

VIRPI: Me vähennettiin juuston syömistä ja huomattiin että me syödäänkin yllättävän paljon juustoo. Ja sekin on hyvä huomata koska ei se juusto, se ei oo kauheen edullista eikä se oo kauheen terveellistäkään et sitä voi ihan senkin takia vähän vähentää.

MARI: ...mut sitte ehkä se ruoka oli mihin mä olisin ehkä halunnu keskittyä mutta se ei sitte ollukaa niin helppoo.

Vaikuttaisikin siltä, että kulutustottumuksien muutosten voidaan joissain tapauksissa katsoa vaikuttavan positiivisesti esimerkiksi terveyteen, jolloin kestävämmän arjen toteuttamiseen motivoitutaan paremmin, ja ratkaisut jäävät osaksi arkea. Hyvinvoinnin ja kestävien valintojen välinen synergia siis edistää uusien tapojen omaksumista.

Vaikka haastateltavat korostavat puheenvuoroissaan paljon sitä, miten korkea hinta niin arkisessa kuluttamisessa kuin etenkin isoissa investoinneissa on usein kestävämpiin elämäntapoihin siirtymisen esteenä, voi aineistosta löytää myös paljon ajatuksia siitä, miten kestävä elämäntavat voivat itse asiassa säästää rahaa ja sitä kautta parantaa elintasoja. Osa haastateltavista on esimerkiksi huomannut julkisen liikenteen käyttämisen potentiaalisena säästökohteena, ruoan kotiinkuljetuspalveluiden vähentävän turhia ostoksia ja asunnon lämpötilan alentamisen säästävän selvää rahaa. Voidaan siis katsoa, että myös rahan säästäminen motivoi kestävämpiin valintoihin.

Haastateltavista useampi ilmoittaa myös, että on valmis maksamaan vastuullisista vaihtoehdoista jossain määrin enemmän, mutta katsoo kuitenkin, että yhteiskunnallisilla päätöksillä vastuullisen kuluttamisen hinta pitäisi lopulta saada tarpeeksi alas, jotta se näyttäytyisi houkuttelevana vaihtoehtona.

JUHA: "Mun täytyy sanoa ehkä näin että, kyllähän me pärjätään vaikka me maksetaan jostain vähän enemmän ja se on ihan ok. Samalla mulla henkilökohtaisesti tulee vastaan että jos nyt, hedelmät on hyvin tuotettuja tai eettisesti tai sitten viljelijä saa aidosti rahaakin siitä, se Fair Trade -puoli tai tämmönen, mä oon valmis maksamaan siitä. Mut ei se voi olla niin kun monesti on niin kun tuplahinta."

Materiaalinen hyvinvointi on tähän haastatteluun osallistuneiden vastausten perusteella sellaisella tasolla, että sen ei enää katsota edistävän vastaajien hyvinvointia. Sen sijaan sen arvellaan joissain tapauksissa jopa olevan esteenä sellaisille tarpeille, joita käsittelen tulevissa luvuissa. Vastauksissa ei niinkään nouse esille se, että materiaalinen hyvinvointi olisi itsessään hyvinvoinnin esteenä, vaan kritiikki kohdistuu pikemminkin siihen, miten haastateltavien kokemuksen mukaan kuluttamisesta on tullut elämän ainoa tarkoitus, joka vaikuttaa negatiivisesti esimerkiksi ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja samalla estää ihmisiä ylipäättään muuttamasta tottumuksiaan ja suhdettaan kuluttamiseen.

JAAKKO: ... Kun puhutaan, vaikka Ylen uutisissa puhutaan hyvinvointivaltiosta ja hyvinvoinnista niin yleensä tarkotetaan bruttokansantuotetta ja ehkä sitä, sen osuutta mikä käytetään julkisiin palveluihin jotka on kaikkien hyödynnettävissä. Se että miten se sitten ristiää 1.5 asteen elämäntavan kanssa niin mä en tiedä sitä, että onko näissä joku ristiriita. Mut se, jos aattelee

ihmisten henkilökohtasta elämää niin se hyvinvointi riippuu euroista oikeastaan vaan sillon, kun sitä rahaa tarvii ajatella.

Haastateltavat puhuvat myös paljon kuluttamisesta statuskilpailuna ja hedonismina, josta on vaikeaa irtautua. Joissain kohdissa viitataan ennemminkin 'niihin toisiin', mikä antaa ymmärtää, että haastateltava ei välttämättä itse koe haitallisista kulutustottumuksista irtautumista hankalaksi, mutta uskoo sen olevan sitä muille. Jotkut taas puhuvat yleisellä tasolla kultuskulttuurista tai suoraan viittaavat 'meidän' kulttuuriimme, ja myöntävät siten jossain määrin itsekin olevansa jumissa konsumeristisissa näkökulmissa.

ALEKSI: Mutta, ehkä se on se kun me ollaan eletty niin kauan sellasessa tietynlaisessa nousukaudessa ja, on ollu huikaa niin kehitys silleen sodan jälkeen, sodanjälkeinen Suomi että se on vähän päässy unohtumaan tietyt asiat että, pitäis vähän myöskin miettiä isompia kokonaisuuksia kuin pelkästään sitä että kenellä on isompi auto ja kenellä on hienoin uima-allas pihalla ja tän tyyppiset jutut niin..

MARI: Et me jotenki halutaan just semmosta nautinnollista ja jotenki semmosta kulutusjuhlaa. Nii sen takia se ei ehkä iskostu niin hyvin siihen kaikkeen yritystoimintaan ja ihmisten arkeen. Koska me jotenki ajatellaan siitä asiasta ihan väärällä tavalla.

Eräs mainitsemisen arvoinen useammassa haastattelussa suoraan ilmaistu este kestävämmälle kulutukselle on myös se, että ihmiset näkevät ympäristön kannustavan tai suorastaan pakottavan niin sanottuun kertakäyttökulttuuriin. Monella on sellainen käsitys, että tavaroista tehdään jopa tarkoituksellisesti sellaisia, että ne eivät kestä käyttöä, ja pakottavat näin ostamaan uutta.

PIIA: Ja sitte se mikä mulla tulee mieleen on se että esimerkiks kun koneita ja laitteita nykyisin valmistetaan ihan tarkoituksellisesti kestävämmän vähän aikaa, jotta niitä tarvittais uudelleen. Että mun mielest se on semmonen iso asia johon pitäis jotenkin lainsäädännöllä ja vahtimalla saada muutosta. Et onhan se hassua että jääkaappi voi kestää kaks kolme vuotta ja sit sitä ei kannata enää korjata.

JUHA: ...me ostetaan paljon tavaroita joita emme välttämättä tarvita tai sitten, ostetaan sellaista joka on niin huonolaatuista että niitä joutuu sitten heittää pois ja ostaa uusia. Ja me ostetaan ne halvat joskus sen takia ettei jakseta, paneutua siihen että onks tää nyt semmonen joka aidosti kestää vai ei. Vaan se on helppo ottaa hyllystä ja no, ”ei tää paljon maksa mä otan sen, katon et toimiiks se”. Joskus ne toimii, joskus ne halvat on ihan hyviä. Ei aina.

Kulutukseen liittyvistä vastauksista voi vetää sellaisen johtopäätöksen, että kestävämpi syöminen voidaan nähdä synergisenä tyydyttäjänä, joka olisi monen kohdalla panostus terveyteen sen lisäksi, että sillä on positiivinen vaikutus ympäristöön. Toinen vähemmän yllättävä tulos on se, että tässä aineistossa materiaallinen hyvinvointi ei enää tarkoita vastaajille sellaisen olemassaoloa turvaavan perustason täyttymistä, josta on kyse Max-Neefin (1991, 33) tarvematriisissa.

Kulutus näyttäytyykin tässä aineistossa enemmän identiteetin rakentamisen välineenä, ja toisaalta konsumeristisena ympäristönä. Esimerkiksi vaatteet voidaan nähdä symboleina, jotka ovat toimivat identiteetin tarpeen tyydyttäjänä myös tarvematriisiin (Max-Neef 1991, 33) mukaan. Kuluttamisella voidaan tiettyyn rajaan asti ajaa tiettyjä arvoja, kuten tukea reilua kauppaa tai ympäristöystävällisempiä valintoja. Moni haastateltava on tuonut omassa kulutuskäyttäytymisessään esiin myös sen, että aikoo jatkossa välttää ainakin tarpeettomien lahjojen ostamista. Tästä voisi päätellä, että kuluttamisessa on kyse monen kohdalla myös kiintymyksen osoittamisesta.

Kulutus liittyy siis hyvin monen tarpeen tyydyttämiseen tämän aineiston perusteella. Vastauksissa sitä käsitellään toisaalta monella tapaa välttämättömänä tyydyttäjänä, ja selvää onkin, että materiaallinen elintaso on monessa suhteessa elämään iloa tuottava asia. Toisaalta kulutus tulee vastauksissa esille myös pseudotyydyttäjänä, joka ei läheskään aina lopulta palvele sen tarpeen täyttymistä, jota sillä yritetään tyydyttää. Joidenkin vastausten perusteella sen voisi asettaa myös estävien tyydyttäjien kategoriaan. Osa haastateltavista tuo vastauksissa suoraan esiin sen tunteen, että kuluttamisessa on kyse siitä, että yritetään ’täyttää tyhjiötä’ ja käyttää sitä tyydyttäjänä sellaisiin tarpeisiin, joita kuluttaminen ei todellisuudessa voi tyydyttää.

Esiin nousee myös ajatus siitä, että ylikuluttaminen etäännyttäisi ihmisiä toisistaan, ja luo tarpeetonta kilpailua, joka nähdään esteenä sellaisille merkityksellisille ihmissuhteille, jotka tyydyttävät kiintymyksen ja suojan tarpeita. Tällaiset näkemykset ovat toisaalta hyvin abstrakteja, eivätkä vastaajat osaa pukea näitä ajatuksia kovin konkreettisiksi, joten on vaikeaa sanoa, missä määrin näkemykset perustuvat mielikuviin ja millaisia johtopäätöksiä niistä on turvallista vetää.

Vastaajat eivät kuitenkaan koe niin sanotun turhan materiaalisen kulutuksen enää lisäävän omaa hyvinvointiaan.

7.3 Matkailukulttuuri

Matkailu on monelle haastateltavalle asia, josta on vaikeaa luopua, vaikka sen seuraukset ympäristölle tunnistetaan. Matkailukeskustelussa on paljon samankaltaista ristiriitaisuutta kuin haastateltavien tavalla puhua kuluttamisesta. Matkailuun suhtaudutaan kuitenkin suopeammin, sillä sen nähdään palvelevan ihmisen tarpeiden täyttymistä eri tavalla kuin esimerkiksi turhan tavaran ostamisen. Matkailua käsitellään vastauksissa toisaalta osana konsumeristista turhuuden kulttuuria, mutta matkailun nähdään sisältävän myös positiivisempia arvoja. Tässä erottavana tekijänä vaikuttaa olevan usein matkailun laatu.

Aineistossa keskitytään pääasiassa pohtimaan lentomatkamisen vaikutuksia ja vaihtoehtoja lentokoneella tehtävälle kaukomatkailulle, mutta myös kesämökille lähteminen tulee esille joissain vastauksissa, ja olen tulkinnut sen myös kuuluvan matkailukulttuuriin. Haastateltavat eivät välttämättä itse olet ajatelleet mökkeilyä näin, sillä kesämökistä ei edes puhuta matkailuna, vaan siitä puhutaan ikään kuin itsestään selvänä ja elämään kuuluvana asiana, mikä kieli mökkikulttuurin vahvasta asemasta Suomessa. Mökkeilyyn liitetään lähinnä positiivisia ja hyvinvointia edistäviä arvoja, ja sen ilmastovaikutuksia pohditaan vain vähän verrattuna muunlaiseen matkailuun.

HARRI: Mut, et siis silleen että, mul on paljon kokemusta siitä, että kesäsin ku on vetäytynyt tonne [mökkipaikkakunnalle], mis on että, se elinpiiri muuttuu sen pihapiirin kokoseks ... ni mä oon siis jotenkin tosi onnellinen siellä.

Voidaan siis katsoa, että kesämökki edustaa ihmisille monenlaisia tyydyttäjiä. Erityisesti se näyttäisi olevan jonkinlaisen yksityisyyden temppele, ja tarvematriisissa juuri yksityisyys nähdään olennaisena osana joutilaisuuden tyydyttymistä vuorovaikutuksen näkökulmasta. Toisaalta yksityisyys ja intimitetti kuuluvat myös kiintymyksen tarpeen tyydyttäjiin, ja aineistosta voikin

huomata, että mökkeilyyn voidaan katsoa edustavan myös juuri vuorovaikutusta, eikä ainoastaan vetäytymistä:

ULLA: Siinä joutuis varmaan luopuun siitä yhteisestä ajasta, koska tietyllä tavalla sit se mökille meneminen on semmosta lepposaa yhteistä aikaa, jota ei sitten yhtä luonnikkaasti järjesty esimerkiksi sitten kummankaan kotona, jolloin ollaan sitten kotinurkissa. Se on semmosta rauhottumisaikaa siinä menettäis ja sitä yhteistä, yhdessä olemista ehdottomasti.

Aineisto antaa jonkin verran näkökulmaa haastateltavien näkemyksiin mökkielämästä, mutta lopulta materiaalia tästä aiheesta on sen verran rajallisesti, että on vaikeaa tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Mökkeily edustaa paljon positiivisia asioita, mutta tämän aineiston perusteella on vaikeaa sanoa, millaisena tarpeiden tyydyttäjänä sitä tulisi käsitellä. Lisätutkimus mökkikulttuurista voisi kuitenkin olla paikallaan, sillä kyseessä on kiistatta hiilijalanjälkeä nostava elämäntapa, ja tämän aineiston perusteella monelle myös kulttuurinen itsestänselvyys. Lisäksi mökkeilyssä auto nousee jälleen yhdeksi mahdollistavaksi tyydyttäjäksi.

Lentomatkustus nähdään huomattavasti mökkeilyä useammin luksuksena tai jopa turhuutena. Toisaalta samalla ulkomaille pääseminen nähdään itsestään selvästi 'avartavana'. Tällaisella matkailun kehittävästä vaikutuksesta painottavalla puheella näyttäisi olevan vahva asema, sillä sitä ei toisaalta eritellä sen tarkemmin, eikä myöskään kyseenalaisteta. Eräs haastateltava tosin pohti sitä, olisiko tällaiselle avartumiselle vaihtoehtoisia tapoja:

En mie usko että, et se ihmisiä tyhmentää se, että ne ei pääse ite kokemaan kaikkia Galapagossaaren jättiläiskilpikonna tai Amazonin sademetsää tai sitten, tuolla Intian, tai, Thaimaan suunnalla olevia turistirantoja. ... enkä nyt halua väheksyä tässä sitä, etteikö matkustaminen avartaisi niin ku sanotaan, aivan varmasti. Mut et sit se vaan pitää se maailmankatsomus ja avaruus löytää jostain muualta ku siitä että, ite käyt siellä.

Toisaalta tässäkin katkelmassa vastaaja kokee tällaiseen puheeseen suhtautumisen tarpeellisenä, mikä on osoitus siitä, että tällaisella ajattelulla on vahva asema kulttuurissamme. Matkustelua ei ajatella ainoastaan viihteenä, vaan sen katsotaan olevan merkityksellistä toimintaa myös ihmisen

kehityksen kannalta, ja näin ollen myös tarpeellista. Eräs haastateltava toteaa, että ei halua lopettaa matkustelua, koska katsoo sen olevan lapsen kehityksen kannalta olennaista toimintaa:

MATTI: ...Meillä sen sijaan oli siellä ja tulee varmaan pysymään jollain taajuudella, kerran vuodessa lentomatka jonnekin etelän lämpöön ... Haluaa nähdä maailmaa, erilaisia paikkoja haluaa myös lapselle opettaa sen että on muitakin kuin tämä Suomi vähän muutakin kuin, muutakin kuin [kotikaupunki].

MAIJA: Nii ja sitten, tietysti sen myös että kyllähän nyt kun käy jossain ulkomailla niin oma tämmönen ajattelu laajenee siinä ja näkee vähän erilaista ja lisääntyy ymmärrys toisia kohtaan ja näin, että kyllähän se tosi paljon supistais sitä omaa elämää jos ei missään kävis.

Matkailulla vaikuttaisi siis olevan vahva kulttuurinen asema, mikä luo paineita matkustaa ainakin jossain muodossa. Tämä kuulostaa hyvin paljon samalta kuin monen haastateltavan kritisoima kilpailu materiasta, mutta matkailu vaikuttaisi saaneen kauniimman kulttuurisen kehyksen kuin tavaran ostaminen. Siihen liittyy kasvaminen ihmisenä ja ymmärryksen tarpeen täytyminen. Samalla se voidaan nähdä erityisen tärkeänä lasten kehityksen kannalta, mikä tekee siitä luopumisesta vielä hankalampaa.

Matkustelu voidaan katsoa siis ainakin ymmärryksen tarpeen tyydyttäjänä. Kyse on esimerkiksi uusista kokemuksista ja uteliaisuudesta, jotka tarvematriisissa ovat olemisen ja tekemisen eksistentiaaliin tarpeiden kategorioihin kuuluvia tyydyttäjiä, jotka vuorovaikuttavat ymmärryksen aksiologisen tarpeen kanssa.

Jotkut haastateltavat myös suhtautuvat matkusteluun avoimen kriittisesti ja korostavat sitä luonteeltaan luksustoimintana, joka ei ole millään tavalla tarpeellista. Osassa vastauksissa suorastaan toivotaan, että koronaviruksen myötä vähentynyt erityisesti lentokoneella tapahtuva kaukomatkailu jäisi jossain vaiheessa pysyvästi menneisyyteen.

HARRI: Kaikki pitää saada suoraan hintaan päästöjen mukaan. Lennot saisivat aivan hyvin maksaa kymmenkertasen määrän.

Suhtautumisessa matkusteluun voi siis nähdä melko erilaisia ja osin vastakkaisiakin näkemyksiä jopa yksittäisten henkilöiden vastauksien sisällä. Lisäksi monet vastaajat päätyvät pohtimaan sitä, miten omia matkustustottumuksiaan voisi muuttaa ympäristöystävällisempään suuntaan. Matkustamisesta puhutaan aineistossa useammin haluna kuin tarpeena, mikä viittaa siihen, että sen ymmärretään kuitenkin olevan ylimääräistä luksusta. Samalla vastauksista tulee myös välillä hyvinkin suoraan esille, että matkustelun juurisyyt ymmärretään kuitenkin hedonistisiksi, vaikka puhe halutaankin usein kehystää myös jonkinlaiseksi tarpeeksi.

ULLA: Mut kyllähän ainakin matkustaminen, niin se liittyy sit sellaseen loma-aikaan selkeesti ja siellä sellaseen hyvään oloon ja helppouteen.

Kuluttamisen näkökulmasta myös matkustelu voidaan nähdä korostetusti identiteetin tarpeen tyydyttäjänä, sillä se nähdään henkisen kasvun mahdollistajana. Sen vuoksi se edustaa osalle vastaajista myös oikeanlaista tapaa elää. Toisaalta osalle vastaajista myös juuri tällaisesta kulttuurista irtautuminen on myös eräänlainen kannanotto:

ALEKSI: Kyl me tullaan matkustamaan jatkossakin et ei se nyt oo siitä kiinni mutta, lähinnä ehkä nyt semmonen perus pakettimatkameininki niin ei oikein oo se.

7.4 Yksilökeskeisyys ja yhteisöllisyys valintojen ohjaajina

Edellä kuvailemani hektisen elämän, kestäättömän kulutuksen ja matkailukulttuurin kategoriat nähdään monen haastateltavan vastauksissa yksilökeskeisen kulttuurin tuotteina. Yksilökeskeisyys nähdään sellaisena yhteiskunnan ominaisuutena, joka kannustaa esimerkiksi kilpailemaan materiaalilla ja rakentamaan omaa identiteettiä matkustamalla, ja on näin esteenä kestävämmille elämäntavoille.

Samalla kiintymyksen aksiologisen tarpeen täytyminen nähdään aineistossa jollain tavalla vahvasti estettynä, ja tiiviimmät yhteisöt nähdään sekä kestävien elämäntapojen että hyvän elämän edellytyksenä. Moni näkeekin yksilökeskeisyyden olevan samaan aikaan sekä hyvinvoinnin että kestävä kehityksen este tai jopa niiden puutteen juurisyy.

Sana 'yhteisöllisyys' esiintyy useammassa haastattelussa moneen kertaan. Kiinnostavasti yhteisöllisyys nähdään jonain sellaisena, mitä on aiemmin jo ollut, ja siten siihen liittyy myös vahvaa nostalgisointia.

RAIJA: 'En tiedä, ennen vanhaanhan meilläkin kylällä tossa ku on asunu seittemän kilometrin pääs ni sillan ku itse olin lapsi niin oli kaikkii tämmösiä kylän yhteisiä tapahtumia.'

MATILDA: 'Et vaikka menneinä vuosikymmeninä on ollu paljon yhteisöllisempää ja jotenkin ehkä seki et ihmiset on paljon enemmän ollu täs järjestötoiminnassa, et tuntuu että ehkä tämä oma sukupolvi ei näe ollenkaan sitä et se semmonen järjestötoimintaan annettu aika ois jotain tuottavaa ja se yhteisön hyväks tekeminen olis jotain tavoittelemisen arvosta tai arvokasta.'

Yksilökeskeisyys taas nähdään nimenomaan modernin länsimaisen elämäntavan ominaisuutena, ja siihen liitetään vastauksissa etupäässä negatiivisia merkityksiä. Yksilökeskeisyyden katsotaan luovan ihmisten välille vääränlaista vuorovaikutusta, jota kuvaillaan kulutuksen avulla tapahtuvaksi kilpailuksi.

MATILDA: 'Et se kauheen yksilökeskeinen maailma ajaa ehkä ihmisiä siihen, että ihmiset ahdistuu ja voi huonosti, ja jotenki se että kyllähän nykymaailmassa vaaditaan ihmiseltä kauheen paljon ... Et jotenki et ollaksesi jotain ni sulla täytyy olla vähintään nämä ja nämä ja nämä asiat, ja et kaikki kunnan ihmiset on käyny täällä ja täällä ja tehny tätä ja tätä'

Tähän kilpailuun liitetään myös aiemmissa luvuissa jo käsittelemäni kiireen tuntu. Sekin voidaan nähdä osana yksilökeskeistä statuskilpailua. Tekemisen, omistamisen ja vuorovaikutuksen eksistentiaaliset tarpeet kietoutuvat yhteen aineiston vastauksissa, kun kuluttaminen ja vapaa-ajanvietto muodostuvat performansseiksi, joiden avulla tehdään eroa muihin ja rakennetaan omaa identiteettiä. Eräs haastattelija jopa arvelee, että kiire voi olla jotakin muuta kuin todellista kiirettä, ja se tuleeikin ihmisten välisissä suhteissa olevasta statuskilpailusta.

HAASTATTELIJA: No mut mistä se kiire tulee? Miks meillä on koko ajan kiire?

ALEKSI: Hyvä kysymys. Suurin osahan siitä on keinotekoista että jotenkin haluaa tehdä itsestään tärkeämmän tai jotenkin näin että..

Eräs haastateltava näkee, että yltäkyläinen materiaallinen hyvinvointi voi olla vuorovaikutuksellisuutta estävä tyydyttävä. Tämä liittyy jälleen kerran kiinnostavalla tavalla keskusteluun yksityisautoilusta:

VIRPI: Niin se onkin itse asiassa vähän kaksijakoinen juttu, esimerkiksi joku yhteiskäyttöautojuttu et jos me oltais paljon köyhempiä niin kaikki tajuais että auto on kallis ja yhteiskäyttöauto ois tosi fiksu ajatus. Mut nyt kun meillä kaikilla on varaa pitää se oma auto niin sen takia se on vähän hidasta siirtyä yhteiskäyttöautoon.

Vaikka monet haastateltavat kaipaavat yhteisöllisyyttä ja kritisoivat avoimesti yksilökeskeisyyttä, liittyy riippumattomuuteen muista myös positiivisempi sävy. Muiden ihmisten kanssa kommunikointi nähdään hankalana, ja esimerkiksi jakamistaloukseen suhtaudutaan varovaisen kriittisesti. Yhteisöllisten toimintatapojen puutteen perimmäiset syyt ovat selvästi hankalasti sanoiksi puettavia.

VIRPI: Mut kai siinä on se ajatus et, kun ei nekään oo kysyny meitä että ehkä ne kokee et se on hankalaa tai ne ei halua niinku jotenkin, en mä tiedä. En tiiä. Meillä on kaikkia tosi kummallisia tapoja. Sillon kun mä olin pieni niin me otettiin paljon kimpakyytejä mut me asuttiin kymmenen kilometrin päässä koulusta niin se oli jotenkin, niinku loogisempaa ehkä. Et ehkä sit jos asuu kauempana.'

Vuorovaikutuksellisuus nähdään tässä aineistossa eniten estyneenä tarpeena, ja toisaalta samalla erittäin tarpeellisenä ei pelkästään ihmisten hyvinvoinnin, vaan myös kestävän elämäntavan toteuttamisen kannalta. Monet haastateltavat korostavat sitä, että muutosta on vaikeaa tehdä yksin. Käytännön hankaluuden lisäksi muutoksen tekeminen yksin on myös lannistavampaa, sillä taustalla on silloin vahvana käsitys, että suurin osa muista ihmisistä ei kuitenkaan tee mitään, jolloin omat ponnistelut tuntuvat turhilta.

Moni haastateltava myös kuvaa, miten liiallinen vapaus voi itseasiassa olla estävä tyydyttäjä. Tämä on erityisesti Max-Neefin (1991) teorian kannalta kiinnostava löytö, sillä tämän teoreettisen viitekehyksen lähtötilanteessa juuri autonomia painottuu tärkeänä tarpeena, ja synergiset tyydyttäjän nähdään ihmisen vapaasta toiminnasta kumpuavina. Kiintymyksen ja vapauden tarpeet esiintyvät vastauksissa jossain määrin vastakkaisina, ja niiden välillä tasapainoillessa yksilö lähtee helposti vapauden suuntaan, minkä saatetaan nähdä lopulta estävän yhteisöllisempää elämää. Tämän perusteella on myös aiheellista pohtia, onko esimerkiksi mökkeilyyn ja autoiluun liittyvissä vapauden ja muista ihmisistä erisyäytymisen ihannoitiin perustuvissa toimintatavoissa kuitenkin myös pseudotyydyttäjien tai estävien tyydyttäjien piirteitä?

Toisaalta auto nousee myös tässä kategoriassa esille mahdollistajana, eikä ainoastaan vahingoittajana. Kimppakyytien järjestämisen hankaluudelle on myös vastakkainen näkökulma, sillä eräs haastateltava kertoo kyytien järjestämisen olleen helppoa omassa paikallisyhteisössä:

HELENA: Joo se toimii kyl ihan hyvin et meillä on semmoiset WhatsApp-ryhmät, näissä molemmissa. Ja sit, hyvin jokainen perhe on semmoinen vastuullinen et ne vuorotellen menee yhtä paljon viiään ja haetaan.

Eräs haastateltava myös kertoo yhteiskäyttöauton kokeilemisen olleen sosiaalisesti rikastuttava kokemus, sillä sen kautta on tavannut uusia ihmisiä. Toisille erilaiset yhteistoiminnan muodot siis näyttäisivät olevan pitkälti positiivisia kokemuksia, kun taas toisille ne ovat raskaita.

Vastauksissa esiintyy ääritapauksissa jopa hyvin kollektivistinen kaiku, kun eräät haastateltavat innostuvat pohtimaan sitä, miten liiallinen vapaus on itse asiassa ympäristökriisin juurisyy, ja välillä vastauksissa voi nähdä myös hyvin negatiivisen ihmiskäsityksen. Osa haastateltavista toivookin tiukkoja ohjauskeinoja, sillä nykyinen yksilönvapaus ja liiallinen kuluttajan vastuu ilmastokriisin torjunnassa nähdään kriisin kannalta uhkaavana ja oma vapaus lamauttavana.

HARRI: Kaikkihan kaipaa Kekkosen aikaa. Sillon oli selkee johtaja, joka sano miten homma hoidetaan. Ja että kyl mä jotenki koen, et ihmisten hyvinvointi on tän Sanna Marinin ruoskan alla jotenkin, varmasti monilla lisääntyne.

Vastauksissa tulee myös esille se, että vastavirtaan kulkeminen saattaa tuntua hankalalta, eikä kestävien ratkaisujen tekemistä vielä koeta kovin valtavirtaisena. Monet myös tunnustivat tavalla tai toisella sellaisen puheen, jossa ympäristöongelma nähdään rakenteellisena ja yksilön valinnat merkityksettöminä.

HEIDI: Niin. En mä tiedä et se siinä mielessä tuntuu nykysellään et se, toisaalta semmoset erikoiset ratkasut voi vähän ehkä olla sosiaalisesti raskaitakin jollain tapaa. Mut et se että jos useimmat ihmiset toimii samalla tavalla niin se, voi olla että ei tunnukaan mitenkään erikoiselta.

MARI: No mä ehkä toivoisin että ihmiset kokis sen oman merkityksensä osana tätä koko systeemiä että, et jotenki monella tuntuu olevan vähän semmonen luontosuhde kadoksissa et jotenkin kokee että omilla toimilla ei oo mitään merkitystä ja jotenki et jos toimii ympäristön kannalta kestävästi nii se on jotenki itseltä vaan jotai ylimäärästä ponnistelua joka ei tuota mitään välitöntä hyötyä itselle.

Kokeiluun osallistuneet ihmiset eivät kuitenkaan pääasiallisesti kokeneet, että sosiaalinen ympäristö olisi konkreettisesti estänyt toteuttamasta muutoksia omassa elämässään. Ympäristön reaktioita kuvailtiin enimmäkseen neutraaleiksi, joskin muutamat haastateltavat kokivat saaneensa hieman ihmettelyä osakseen ja tunnustivat ympäristöstään myös väheksyviä asenteita ympäristötekoja kohtaan. Vaikuttaisi siis siltä, että ihmiset eivät koe vapauden tai osallistumisen tarpeiden täyttyvän puutteellisesti, vaan heillä on mahdollisuus halutessaan muuttaa omaa käyttäytymistään ja jossain määrin myös osallistua muutokseen laajemminkin.

Kaiken kaikkiaan tämän aineiston perusteella voidaan sanoa, että tiiviimmät yhteisöt nähdään synergisenä tyydyttäjänä, joka sekä tyydyttäisi muun muassa osallisuuden, kiintymyksen, turvan ja identiteetin tarpeita. Tämä tukee jo aiemmassa materialismia käsitelleessä luvussa esiin tullutta näkemystä siitä, että identiteetin rakentaminen kulutuksen kautta nähdään estävänä tyydyttäjänä.

Materialistinen ja kulutukseen keskittyvän elämäntavan voidaan nähdä estävän tiiviimpien yhteisöjen syntymistä myös konkreettisesti siten, että ihmisillä on korkean elintason seurauksena mahdollisuus eristäytyä muista, jolloin sosiaalisesti raskaita tilanteita aletaan helposti vältellä. Tässä on kuitenkin havaittavissa se, että toisille esimerkiksi jakamistalous voi olla innostavaa juuri sen sosiaalisuuden takia, jolloin kestävyysratkaisujen vuorovaikutuksellisuus toimiikin innostavana tekijänä.

7.5 Informaatiokentän monimutkaisuus

Hyvin monessa haastattelussa vastaajat tuovat esille sen, miten vaikeaa on välillä hahmottaa sitä, mitä todella kannattaisi tehdä, jos haluaa elää kestävämmiin. Informaatio ei ole tarpeeksi tiivistä tai tarpeeksi tarkkaa, ja eri asioista on liikkeellä ristiriitaista tietoa. Samalla osa tunnistaa epätietoisuuden ylipäänsä siitä, onko kestävyuden tavoittelu mielekästä, vaikka tässä aineistossa vastaajat ovatkin itse yleisesti ottaen hyvin motivoituneita yrittämään kestävämpien ratkaisujen käyttöönottoa.

PAAVO: Myös se ruokajuttu et miten sitä ruokaa tuotetaan. Me ei hirveesti voida vaikuttaa sillon kun ei ole tarpeeksi tietoa. Eihän kun kauppaan menee niin eihän siit tiedä että jos valitsee yhden tuotteen tai toisen tuotteen välillä. Jotkut on melko selkeit tietysti. Mutta että jos kahta maitopurkkia vertaa niin eihän siit tiedä kumpi on parempi kun toinen tällä hetkellä.

Osalla erityisesti niistä osallistujista, jotka olivat jo melko hyvin perillä kestävään elämäntapaan liittyvästä keskustelusta ja toimista, oli ollut jopa motivaationa kokeiluun lähtemiselle se, että saisi lisää tietoa välillä hankalalta tuntuvasta aiheesta.

MINNA: Joo no minä olin siinä se alotteellinen että oon aina kokenu tärkeäksi sen tämmöset kestävät elämäntavat. Mutta sitten varsinkin tässä lapsiperhearjessa niin on huomannu että se on välillä tosi haastavaa sitte käytännössä kuitenkin aina mieltä sitä että mikä olis ympäristön kannalta se paras vaihtoehto niin siihen sitten toivoin että tulis tässä kokeilussa sitten hyviä vinkkejä että miten vois niinkun niitä omia elintapoja sitten muuttaa vähän paremmiksi ympäristön kannalta.

Joillekin juuri kokeilun sisältämä odotettua vähäisempi tiedon ja tuen saanti oli ollut pettymys, mikä omalta osaltaan alleviivaa sitä, kuinka paljon tukea ihmiset toivoisivat muutoksen tekemiseen. Itsearviointit saatetaan kokea tehottomiksi, koska niissä on suuri riski vääristymille eivätkä ne usein pysty ottamaan kaikkea huomioon.

PAAVO: Mut täytyy myöntää, olin ehkä vähän pettynyt siihen että ois, kun siinäkin oli taas aika pitkälti sen oman arvion, oman vastauksien mukaan. Ehkä mä oletin että olis enemmän et joku haastattelis tai tarkemmin selvittelis sitä. Jopa vaikka ottais selvää meidän asunnon tiedoista tai yksityiskohtasemmin joku ulkopuolinen selvittelis kuin että itse tekis. Mä vähän pelkään et siinä aina tapahtuu niit vääristymiä joko ennen tai jälkeen sitä projektia. Joko siinä että haluaa että ollaan tehty hyvin tai et jälkeinpäin että nyt halutaan että [naurahtaa] näyttää että me onnistuttiin niin vähän muokkaa vastauksia siihen suuntaan. Helpostihan niitä, kun se vaikuttaa lopputulokseen se että mitä sanoo.

Juuri selkeiden mittareiden kaipuu tuntuu olevan suuri, ja eräs haastateltava on ehtinytkin huomata, että esimerkiksi sähkön kulutuksen mittaaminen laskee yleensä kulutusta kuin itsestään. Aineistossa esiintyy kritiikkiä erilaisia elämäntapatestejä tai itse täytettäviä mittareita kohtaan sekä siksi, että ne katsotaan liian suurpiirteisiksi, tai siksi että niiden täyttäminen koetaan hankalaksi, mikäli ne ovat liian yksityiskohtaisia.

MINNA: No mä en välttämättä sitten kaikkien osa-alueitten osalta sitten luota siihen miten mä ite olin ne sinne ilmottanu et esimerkiks se miten se ruoka-asiat piti sinne ilmottaa niin musta se oli tosi hankalaa. Et en mä osaa arvioida että kuinka monta, mä en muista oliko se grammoissa vai litroissa vai missä niitä piti niitä ruokamääriä ilmottaa niin, en minä osannu yhtään sitä arvioida [nauraa] että tuli aika paljon hatusta sitte ne ruokamäärät.

Voikin olla, että edellisessä luvussa esiin nostamani tiukkojen ohjauskeinojen kaipuu on Max-Neefin (1991) termin patologia, joka syntyy ymmärryksen tarpeen huonosta täytymisestä. Kaipuuta selkeämpään viestintään ilmastoasioiden suhteen on selvästi olemassa, ja vastauksista paistaa se, että riittämätön tietämys on myös lannistava tekijä, joka ei kannusta osallistumaan ilmastotalkoisiin henkilökohtaisella tasolla.

Kuten edellisessä luvussa totesin, haastateltavat eivät omassa lähipiirissään ole kokeneet erityisen negatiivista, joskaan eivät välttämättä positiivistakaan suhtautumista. Siitä huolimatta moni kuitenkin tunnistaa sellaiset argumentit, jotka toteavat erilaisten arjen tekojen olevan vähintäänkin turhia. Tällaiset tunnistettavat yhteiskunnalliset näkemykset voivat myös omalta osaltaan aiheuttaa lamaannusta ja tunnetta siitä, ettei tiedä kuinka kannattaisi toimia.

MARI: No ehkä jotku mun kaveritki tuntuu ajattelevan sillee että, aika yleinen tämmönen lause mitä kuulee nii on just tää et ei Suomen asioilla oo sillee merkitystä ku on niitä valtioita jotka tuottaa päästöjä ja kaikkee kauheeta paljon enemmän.

Tarvenäkökulmasta riittämätön tiedonsaanti liittyy erityisesti tarpeeseen ymmärtää. Aineiston perusteella tämä tarve ei täyty, ja siihen toivottaisiin tyydyttäjäksi erityisesti asiantuntijatietoa ja selkeämpiä mittareita. Toisaalta myös ohjauskeinojen kaipuu kertoo siitä, että suoranainen sanelu voi monimutkaisessa ja globaalissa ongelmassa olla monelle helpotus, sillä tiedon hankinnalle on rajallisesti aikaa. Jos esimerkiksi oman hiilijalanjäljen mittaaminen vaatii liikaa omaa aikaa tai osaamista, sen tekemistä ei koeta mielekkääksi.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa analysoin kestävien elämäntapojen kokeiluun osallistuneiden ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä kestävästä elämäntavoista. Olin kiinnostunut erityisesti siitä, millaiset tekijät estävät tai edistävät kestävien elämäntapojen toteuttamista ihmisten arjessa, ja miten kokeiluun osallistuneet ihmiset puhuvat kestävästä elämäntavasta ja tarpeiden yhteydestä tarpeiden tyydyttäjien näkökulmasta.

Tämän aineiston perusteella arjen kiireinen rytmi näyttöytyi yhtenä selkeimpänä esteenä kestävien elämäntapojen toteutumiselle. Lisäksi kestävien elämäntapojen tiellä koetaan olevan kulttuurisia tekijöitä, kuten konsumerismia ja painetta matkustamiseen syystä tai toisesta. Lisäksi yksilökeskeinen kulttuuri koetaan kestävästä elämäntavasta estäväksi tekijäksi ja yhteisöllisemmässä elämäntavassa nähdään palkon potentiaalia kestävien elämäntapojen edistäjänä. Moni haastateltava valitteli myös informaatiokentän monimutkaisuutta, ja tiedon saanti kestävyysratkaisuksista koettiin hankalaksi.

Kestävien elämäntapojen toteuttamiseen innostaa aineiston perusteella ainakin se, että kestävyysratkaisut palvelevat myös tarpeiden täyttymistä, ja niistä voi löytää jotain muitakin hyötyjä. Esimerkiksi rahan säästäminen ja terveellisempi ruokavalio on aineistossa koettu positiivisina asioina. Jakamistalous saattaa näyttöytyä joillekin ihmisille kannustavana tekijänä sen sosiaalisuuden vuoksi, mutta toisille eristäytyminen vaikuttaisi olevan luksusta, mikä taas vähentää innokkuutta vuorovaikutuksellisten tekojen kokeilemiseen.

Aineistossa löytyi myös puhetta tarpeista. Haastateltavat antoivat ymmärtää, että kuluttaminen ja konsumerismi on noussut turhan vallitsevaksi tavaksi tyydyttää ihmisten tarpeita. Lisäksi moni kaipasi yhteisöllisempää ja joutilaampaa elämää kiireen ja yksilökeskeisyyden sijaan. Tiedon saannin vaikeuden korostaminen heijastelee myös toiveita paremmasta tiedonsaannista ja tarpeesta ymmärtää. Myös ohjaukseinoja ja yhteiskunnallista sanelua toivotaan ratkaisuksi monimutkaiselta tuntuvaan ongelmaan.

Kestävien elämäntapojen katsotaan kuitenkin monella tavalla potentiaalisesti edistävän hyvinvointia, ja länsimaalainen elämäntapa näyttö kokeiluun osallistuneiden ihmisten näkökulmasta sisältävän monia estäviä tyydyttäjiä. Erityisesti vuorovaikutuksellisuus loistaa tässä aineistossa sellaisena tarpeena, jonka perään haikaillaan, ja jonka lisääntymisen toivotaan myös edistävän ja helpottavan siirtymistä kestävämpiin elämäntapoihin. Lisäksi ruokailutottumusten

muutoksen katsotaan olevan positiivinen ja hyvinvointia lisäävä toimenpide, jota vielä kaiken lisäksi pidetään pääasiassa helppona toteuttaa.

Kestävämät elämäntavat voidaan siis nähdä sisältävän synergisiä tyydyttäjiä, jotka lisäävät hyvinvointia sen lisäksi, että ne vähentävät ympäristön kuormitusta. Tämä analyysi antaa jossain määrin tukea myös sille Max-Neefin (1991) tarveteorian lähtökohdalle, että luontosuhde itsessään on hyvinvoinnin kannalta olennainen tyydyttäjä, jolloin ympäristöystävällinen toiminta voidaan nähdä hyvinvoinnin kannalta myös itseisarvona eikä ainoastaan välineenä sen turvaamiseksi. Tätä näkökulmaa tukevaa puhetta on jonkin verran myös aineistossa, ja haastateltavien vastauksissa on havaittavissa, että kestävämpiin elämäntapoihin liittyy usein myös tunne väärin toimimisesta.

Työtä pidetään tärkeänä, mutta ihmisten vastausten perusteella vapaa-aikaa on valitettavan vähän, mikä vaikuttaa liittyvän erityisesti samanaikaisesti vilkkaisiin työ- ja perhe-elämään. Vapaa-ajan puute on aineistossa tärkeä perustelu sille, miksi ihmiset eivät voi elää niin kestävästi kuin haluaisivat. Moni haastateltava elää vilkasta lapsiperhearkea, jonka koetaan vaativan tarpeeksi energiaa sinänsä, ja muutosten tekeminen lisääisi kuormitusta.

Samalla analyysissä tulee esiin se, että yhtenä suurena ympäristöpaholaisena nähty auto on synerginen tyydyttäjä, joka mahdollistaa välittömästi tai välillisesti lähes jokaisen aksiologisen tarpeen täyttymistä. Se nousee haastatteluissa selkeimmin sellaiseksi tyydyttäjäksi, josta luopuminen nähdään kohtuuttoman vaikeana myös sellaisten vastaajien kohdalla, jotka näkevät auton omistamisen myös vaivalloisena. Toisille se taas edustaa vapautta, josta on vaikeaa luopua. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että auto tyydyttäjänä ei kaikkien tarpeiden kohdalla vaadi välttämättä sen omistamista, ja uudenlaiset autonkäyttömuodot saattavat olla joillekin positiivisia ja yhteisöllisyyttä edistäviä kokemuksia.

Matkustelu taas nähdään myös tärkeänä osana mielekästä elämää, vaikka ihmiset hakevatkin siitä eri asioita. Sen rooli tyydyttäjänä vaihtelee hieman painotusten mukaan. Joillekin tärkeää ovat kokemukset ja 'avartuminen', jotka voidaan nähdä esimerkiksi ymmärtämisen ja identiteetin tarpeiden tyydyttäjänä. Osa taas painottaa enemmän perheen yhteistä aikaa, jolloin matkustelu voikin olla kiintymyksen tarpeen tyydyttäjä. Matkailussa tuleekin monien mielestä kiinnittää huomiota juuri matkailun laatuun sekä omasta että ympäristön näkökulmasta.

Tässä aineistossa esiin tuodut vastaukset ovat yllättävän samankaltaisia verrattuna Helen ja Hirvilammin (2022) vastaavan kaltaiseen tutkimukseen, jossa haastatteluaineisto koostui työvoiman ulkopuolella olevista nuorista aikuisista. Näyttäisi siltä, että vaikka oma aineistoni koostui

pääasiassa työssäkävivistä aikuisista, niin vastaukset olivat esimerkiksi konsumerismin kritiikin ja kokonaisvaltaisen hyvinvointinäkömyksen osalta hyvin samansuuntaisia. Näkemykset hyvästä elämästä eivät siis välttämättä eroa ainakaan yhteiskuntaluokan tai elämäntilanteen perusteella, vaikka on syytä jälleen muistuttaa, että tässä tutkielmassa käyttämäni aineistokaan ei ole edustava otos suomalaisista. Jatkossa olisikin kiinnostavaa testata näissä tutkimuksissa esille tulleita käsityksiä hyvästä elämästä ja tarpeista esimerkiksi määrällisen kyselytutkimuksen keinoin.

Samantyyppisiä havaintoja on myös ollut Monica Guillen-Royon (2010) Max-Neefin (1991) tarveteoriaan perustuneessa tutkimuksessa, jossa ihmiset näkivät esimerkiksi individualistisen eristäytymisen ja aikapaineiden olevan heidän hyvinvointinsa negatiivisesti vaikuttavia asioita. Tämän tutkielman ja aiemman tutkimuksen perusteella voidaankin esittää hypoteesi, että sosiaalipolitiikassa painotetaan liikaa materiaalista hyvinvointia suhteessa siihen, miten ihmiset kokevat oman hyvinvointinsa rakentuvan.

Toki on myös huomattava, että esimerkiksi ihmissuhteet, identiteetti ja vapaa-aika ovat sellaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia, jotka kuuluvat vahvasti yksityiselämän piiriin, toisin kuin sellaiset resurssit, joiden riittävyttä sosiaalipolitiikalla ensisijaisesti yritetään varmistaa. Lamb ja Steinberger (2017, 3) toteavatkin, että eudaimonista hyvinvointia ja esimerkiksi kiintymyksen kaltaisten tarpeiden täyttymistä on vaikeaa mitata määrällisesti, ja sen vuoksi myös näiden parantamiseen tähtäävän politiikan onnistumista on vaikeaa arvioida.

On kuitenkin kiinnostavaa pohtia sitä, tulisiko sosiaalipolitiikan jollain tavalla yrittää vaikuttaa myös uudelleenlaisiin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin, kuten esimerkiksi kiintymyksen ja luovuuden tarpeiden tyydyttämiseen? Ja jos pitäisi, niin miten se voisi mahdollisesti tapahtua, ja millaisilla mittareilla onnistumista voitaisiin arvioida? Uudenlaisen sosiaalipolitiikan tekeminen vaatisi myös rohkeaa arvokeskustelua siitä, millainen valtion rooli ihmisten hyvinvoinnin takaajana tulisi olla.

Kiinnostavaa tämän tutkimuksen tuloksissa oli se, että Max-Neefin (1991) teorian arvo-orientaation ja tämän tutkielman tulosten välillä on havaittavissa lievää ristiriitaisuutta. Tämän teorian valossa autoritaarisuus on lähtökohtaisesti tarpeiden täyttymistä estävä tyydyttävä, joka näennäisesti tyydyttää suojan tarvetta, mutta samalla estää ihmisten osallisuutta, ymmärrystä, identiteetin rakentumista ja luovuutta. Osa haastateltavista kuitenkin vaikuttaa näkevän ylhäältäpäin tulevan ja ehkä jopa jossain määrin autoritaarisen ohjauksen potentiaalisesti helpottavana ilmastokriisin ratkaisemisessa.

Toisaalta voidaan ajatella, että tällaiset toiveet ovat tulosta ihmisten epäonnistuneesta osallistamisesta, joka lamaannuttaa ja vieraannuttaa yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Tästä näkökulmasta voidaan argumentoida, että tällä hetkellä sosiaalipolitiikassakin mielenkiinnon kohteena oleva osallistamisen ja demokratian uusien muotojen kehittäminen ovat tärkeässä roolissa myös vihreän siirtymän kannalta, mikä omalta osaltaan alleviivaa monitieteisen lähestymisen tarvetta, jota kestävyys siirtymän kontekstissa usein painotetaan.

Max-Neefinkin (1991) työssä tuodaan vahvasti esille sitä, miten autoritaarinen suojelun tarpeen korostuminen tulee lopulta estäväksi tyydyttäjäksi, kun taas synergiset tyydyttäjän lähtevät liikkeelle ruohonjuuritasolta ihmisen vapaasta toiminnasta ja osallistumisesta. Asian voi siis nähdä myös niin päin, että tiukkojen ohjauskeinojen kaipuu on seurausta osallistumisen ja ymmärryksen tarpeiden tyydyttämättömyydestä. Max-Neefin (1991) termein voisimme siis nähdä kaipuun tiukkaan ohjaukseen patologiana, joka syntyy yhteiskunnan epäonnistumisesta näihin tarpeisiin vastaamisessa.

Yksi tapa innostaa ihmisiä osallistumaan omaehtoisesti ja ilman ylhäältäpäin annettuja ohjauskeinoja vaikuttaisi tämän tutkimuksen perusteella olevan yhteiskunnan ja asiantuntijoiden taholta parempi viestintä siitä, millaiset ilmastotoimet arjessa ovat tehokkaita ja miksi. Tämä ei tietenkään ole yksinkertainen tehtävä, sillä hiilijalanjäljen mittaamiseen tuskin on olemassa täysin aukottomia mittareita puhumattakaan siitä, että nämä mittarit voisivat samalla ottaa huomioon myös muulla tavalla ympäristöä kuormittavia tekijöitä. Sellaisia tulisi siis luoda ja ennen kaikkea viestiä eteenpäin, ja pohtia miten niiden avulla voitaisiin selkeästi havainnollistaa tekojen vaikutuksia.

Kuten analyysikatkelmassa nostin esiin, esimerkiksi ruokakaupassa kuluttajaa saattaa mietityttää eri tuotteiden hiilijalanjälki. Olisiko mahdollista ilmoittaa tuotteen aiheuttama kuormitus biosfäärille joillain ymmärrettävillä mittayksiköillä samalla tavalla kuin ravintoarvotkin laitetaan tuotteisiin näkyville? Samalla on kuitenkin hyvä muistaa tiedon mahdollisesti lamauttava vaikutus, joka on tullut esille Longon ja kumppaneiden (2019) tutkimuksessa.

Olisi myös syytä tarkastella myös poliittisessa keskustelussa välillä esiin otettua ajatusta lyhemmistä työajoista. Tämän sekä aiempien tutkimusten perusteella lisääntynyt vapaa-aika voisi toimia synergisenä tyydyttäjänä, jolla olisi positiivisia vaikutuksia myös ympäristölle. Hektinen elämä näyttäisi lukitsevan ihmisiä ympäristön kannalta haitallisiin toimintamalleihin etenkin liikkumisen suhteen, mutta voisiko sillä olla rooli myös ymmärryksen ja osallisuuden tarpeiden

estäjänä? Vapaa-aika voisi antaa ihmisille myös enemmän resursseja perehtyä erilaisiin arjen ratkaisuihin.

Tämän tutkielman perusteella arjen kestävyys siirtymässä on paljon ongelmia, mutta toisaalta myös paljon potentiaalia riippuen siitä, mistä osa-alueesta on kyse. Esimerkiksi ruokaan liittyvät muutokset eivät tämän aineiston perusteella vaikuta olevan erityisen haastavia, joten vähähiilistä syömistä kannattaisi tukea erilaisilla ohjaukeinoilla.

Asumisen ja erityisesti liikkumisen suhteen sen sijaan moni kokee olevansa sellaisessa tilanteessa, jossa omaan hiilijalanjälkeen on vaikeaa tai jopa mahdotonta vaikuttaa. Liikkumisen ja asuinpaikan suhde näyttäytyykin aineistossa hankalana, sillä monet toivovat asuinpaikan tarjoavan myös jonkinlaista luontosuhdetta, mikä taas ei yleensä tarkoita kestävyysihanteiden mukaista asumista pienessä asunnossa hyvien kulkuyhteyksien päässä. Myös ympärillä oleva tila nähdään sellaisena vapautena, jonka voidaan katsoa tyydyttävän joutilaisuuden ja ehkä jopa luovuudenkin tarvetta. Tuleeko esimerkiksi niin sanottujen vihreiden kaupunkialueiden kehittäminen tulevaisuudessa täyttämään ihmisten tarpeita?

Ohjaukeinoja laatiessa on tärkeää miettiä hyvinvointia kokonaisvaltaisesti etenkin silloin, kun luodaan asumiseen ja liikkumiseen liittyviä suhteellisen vaikeasti muutettavia rakenteita. Samalla on pidettävä tarkkaan silmällä sitä, keihin muutokset vaikuttavat eniten, jotta ohjaukeinot eivät kurjistaisi sellaisten ihmisten elämää, joille liikkumis- tai asumismuodon muutokset eivät ole käytännössä mahdollisia.

Tämän tutkimuksen rajoitteena voidaan pitää sitä, että aineistoa ei ole kerätty tällaista teoreettista lähestymistapaa ajatellen, ja sen vuoksi monet analyysin osuudet perustuvat tulkintoihin, ja monet teoriassa löytyvistä kategorioista ovat jääneet tässä aineistossa täysin huomiotta. Siitä huolimatta Max-Neefin (1991) tarveteoria vaikuttaisi toimivan tällaisen laadullisen analyysin jäsentelyssä. Teoriaa voisi kuitenkin hyödyntää vielä tehokkaammin siten, että haastattelurunko olisi tehty tähän teoriaan pohjaten, jolloin olisi mahdollista tarkastella ihmisten tarpeista puutteita, tyydyttäjiä ja estäviä tyydyttäjiä systemaattisemmin, jolloin tutkimuksen tekotapakin voisi olla enemmän teorialähtöinen.

Analyysia tehdessä sain huomata, että erilaisten tyydyttäjiä tunnistaminen ja kategorisoiminen ei ole aina yksinkertaista, ja niiden selvittäminen edes suorilla kysymyksillä ihmisiltä ei välttämättä anna täysin totuudenmukaista kuvaa siitä, mikä on todellisuudessa estävää ja mikä taas synergistä.

Onko esimerkiksi vetäytyminen mökille ja auton tuoma vapaus todella hyväksi ihmiselle? Tai onko tiiviimpien yhteisöjen haikailu todellisuudessa vain vanhan nostalgisointia, jolla ei todellisuudessa ole hyvinvointia lisäävää vaikutusta? Kuten Gough (2017, 49) korostaa, tällaisen tutkimuksen tueksi tarvitaan myös asiantuntijätietoa ja objektiivisempia arvioita, vaikka ihmisten omaa näkökulmaa ei sitäkään voi sivuuttaa.

Tulkinnan rajat on kuitenkin hyvä tunnustaa tällaisessa tutkimuksessa, jossa käytössä on haastatteluaineisto. On mahdollista, että ihmiset esimerkiksi vastaavat haastattelutilanteessa eri tavalla tai siten kuin he olettavat että tietynlaisiin kysymyksiin kuuluu vastata. Samalla oma positioni tutkimuksen tekijänä ohjaa aineistosta esiin nostamani asioita sekä niistä tekemiäni tulkintoja. Lisäksi laadullisesta aineistosta ei voi tehdä yleistyksiä, joten tutkimus tarpeista ja kestävien elämäntapojen toteuttamisesta tarvitsisi myös määrällistä tarkastelua.

Aineiston pirstaleisuus ja se, ettei sitä oltu kerätty juuri tällaista tutkimusta varten toimi myös yhtenä rajoitteena. Toisaalta aineisto laajat aiheet ja haastattelujen tekotapa antoivat ihmisille paljon vapautta nostaa esille niitä asioita, joita he itse halusivat, jota voi myös pitää vahvuutena. Rajoitteista huolimatta katson, että aineisto tarjosi arvokasta tietoa siitä, mikä kestävässä elämäntavoissa on helppoa tai vaikeaa ja millaisia näkemyksiä ihmisillä on tarpeista.

Lähteet

- Abson, D. J., Fischer, J., Leventon, J., Newig, J., Schomerus, T., Vilsmaier, U., von Wehrden, H., Abernethy, P., Ives, C., Jager, N., Lang, D. (2017) Leverage points for sustainability transformation. *Ambio* 46:1, 30-39. doi:10.1007/s13280-016-0800-y
- Allardt E. (1993) *Having, Loving, Being. An alternative to the Swedish model of welfare research.* Teoksessa Nussbaum M., Sen A. (toim.) *The quality of life*, 88–94. Oxford: Clarendon Press.
- Alasuutari, P. (1999) *Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos.* Tampere: Vastapaino.
- Avruch, K., & Mitchell, C. (2013) *Introduction. Basic Human Needs in Theory and Practice.* Teoksessa Avruch K., Mitchell C. (toim.) *Conflict resolution and human needs: Linking theory and practice.* London: Taylor & Francis Group.
- Barreiro, C.Z., & Cecilia, I. (2006). Human development assessment through the human-scale development approach: integrating different perspectives in the contribution to a sustainable human development theory.
- Brand-Correa, L., Mattioli, G., Lamb, W. F., & Steinberger, J. K. (2020) Understanding (and tackling) need satisfier escalation. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 16:1, 309-325. doi:10.1080/15487733.2020.1816026
- Di Giulio, A., & Fuchs, D. (2014) Sustainable consumption corridors: Concept, objections, and responses. *Gaia* 23/S1, 184-192. doi:10.14512/gaia.23.S1.6
- Doyal, L., & Gough, I. (1991) *A theory of human need.* Basingstone: Macmillan.
- Easterlin, Richard (1974) Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, 89–125.
- Folke, C., Biggs, R., Norström, A., V., Reyers, B., & Rockström, J. (2016). Social-ecological resilience and biosphere-based sustainability science. *Ecology and Society* 21:3, 41. doi:10.5751/ES-08748-210341

- Fraser, N (1989) Talking about Needs: Interpretive Contests as Political Conflicts in Welfare-State Societies. *Ethics* 99:2, 291–313.
- Gough, I. (2017) Heat, greed and human need: Climate change, capitalism and sustainable wellbeing. Cheltenham, Gloucestershire: Edward Elgar Publishing.
doi:10.4337/9781785365119
- Gough, I. (2020) Defining floors and ceilings: The contribution of human needs theory. *Sustainability: Science, Practice, & Policy*, 16:1, 208-219.
doi:10.1080/15487733.2020.1814033
- Guillen-Royo, M (2010) Realising the “wellbeing dividend”: An exploratory study using the Human Scale Development approach. *Ecological Economics* 70:2, 384–393.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.09.010>
- Helne, T., Hirvilammi, T., & Laatu, M. (2012) *Sosiaalipolitiikkaa rajallisella maapallolla*. Tampere: Juvenes Print.
- Helne, T., Hirvilammi, T. (2015) Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach. *Sustainable Development* 23, 167 – 175.
- Helne T., & Hirvilammi, T. (2022). Balancing needs: young unemployed Finnish adults’ discourse on well-being and its relation to the sustainability transformation. *Sustainability: Science, Practice & Policy* 18:1, 158–170. <https://doi.org/10.1080/15487733.2022.2030115>
- Hirvilammi, T. (2020) The virtuous circle of sustainable welfare as a transformative policy idea. *Sustainability* 12:1, 391–. doi:10.3390/su12010391
- Hirvilammi, T. & Helne, T. (2014) Changing Paradigms: A Sketch for Sustainable Wellbeing and Ecosocial Policy. *Sustainability* 6:4, 2160–2175. <https://doi.org/10.3390/su604216>
- IPCC (2019) Summary for Policymakers. *Teoksessa Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems.*

- IPCC (2022) Summary for Policymakers. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Cambridge University Press.
- Jackson, T (2008) Where is the “wellbeing dividend”? Nature, structure and consumption inequalities. *Local Environment*, 13:8, 703–723. <https://doi.org/10.1080/13549830802475625>
- Kasser, T. (2002) *The high price of materialism*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lamb W. F., & Steinberger, J. K. (2017). Human well-being and climate change mitigation. *Wiley Interdisciplinary Reviews. Climate Change* 8:6. <https://doi.org/10.1002/wcc.485>
- Lettenmeier, M., Akenji, L., Toivio, V., Koide, R., & Amellina, A. (2019) 1,5 asteen elämäntavat. miten voimme pienentää hiilijalanjälkemme ilmastotavoitteiden mukaiseksi? *Sitran Selvityksiä* 148.
- Lister, R. (2010) *Understanding theories and concepts in social policy*. Bristol: Policy Press.
- Longo, C., Shankar, A., Nuttall, P. (2019) “It’s Not Easy Living a Sustainable Lifestyle”: How Greater Knowledge Leads to Dilemmas, Tensions and Paralysis. *Journal of Business Ethics* 154, 759–779.
- Matthies, A (2016) *The conceptualization of ecosocial transition*. Teoksessa Matthies, A. & Närhi, K. (toim.) *The ecosocial transition of societies: The contribution of social work and social policy*. London: Taylor & Francis Group.
- Matthies, A. & Närhi, K. (2016) Introduction. Teoksessa Matthies A. & Närhi K. (toim.) *The ecosocial transition of societies: The contribution of social work and social policy*. London: Taylor & Francis Group.
- Max-Neef, M. A. (1991) *Human scale development*. New York: Apex Press.
- Meadows, D. (1999) *Leverage points. places to intervene in a system*. Hartland: The Sustainability Institute.
- Miles M. & Huberman A. (1994) *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook* (2. painos). Sage.

- Nussbaum, M. C. (1992) Human functioning and social justice: In defense of aristotelian essentialism. *Political Theory* 20:2, 202-246. doi:10.1177/0090591792020002002
- Nussbaum, M. C. (2011) *Creating capabilities: The human development approach*. Cumberland: Harvard University Press.
- O'Neill, Fanning, A. L., Lamb, W. F., & Steinberger, J. K. (2018) A good life for all within planetary boundaries. *Nature Sustainability* 1:2, 88–95. <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0021-4>
- ORSI (2020) <https://www.ecowelfare.fi/2020/05/27/murroskykyinen-ja-kestava-suomi/> Viitattu 25.4.2022
- Raworth, K. (2017) *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st-century economist*. Chelsea: Green Publishing.
- Salonen, A., Siirilä, J., & Valtonen, M. (2018) Sustainable living in Finland: Combating climate change in everyday life. *Sustainability* 10:2, 104. doi:10.3390/su10010104
- Sen, A. (1985) *Commodities and capabilities*. Amsterdam: North-Holland.
- Sengers, F., Wiczorek, A. J., & Raven, R. (2019) Experimenting for sustainability transitions: A systematic literature review. *Technological Forecasting & Social Change* 145, 153-164. doi:10.1016/j.techfore.2016.08.031
- Sitra (2019a) <https://www.sitra.fi/blogit/kestavat-elamantavat-ovat-tulleet-osaksi-arkea/> Viitattu 25.10.2021
- Sitra (2019b) <https://www.sitra.fi/uutiset/suomalaiset-pitavat-kestavia-elamantapoja-tarkeina-nuoret-edellakavjoita-ilmastoteoissa/> Viitattu 25.10.2021
- Tuomi, & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Helsinki: Tammi.
- Valtioneuvosto (2019) <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/hiilineutraali-ja-luonnon-monimuotoisuuden-turvaava-suomi> Viitattu 19.3.2022
- YK <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> Viitattu 2.4.2022

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko

Kestävän elämäntavan kokeiluun osallistuneiden ryhmähaastattelut

1. Esittelykierros: nimi ja kotitalouden koko, ”ketkä meillä asuvat”.
2. Minkälaista teidän arki ja ajankäyttö on nyt korona-aikana? Mikä on muuttunut eniten? Minkälaisia havaintoja muutoksiin liittyy suhteessa hyvinvointiin: mitä kaippaa ja mikä on vaikeaa, mitä on tullut lisää?
3. Miten päätitte lähteä mukaan kokeiluun, mistä kuulitte? Miksi innostuitte?
4. Jos nyt mietitään sitä aikaa, kun osallistuitte kestävän elämäntavan kokeiluun, miten se oli erilaista. Mikä silloin yllätti? Mikä oli helppoa tai vaikeaa?
5. Minkälaisia muutoksia olette tehneet arjessa kokeilun jälkeen? Mitä teet vielä nykyään eri tavalla?
6. Miten juttelitte kokeilusta tuttujien kanssa tai olitte asian kanssa esillä? Minkälaisia kokemuksia teillä on? Minkälaista palautetta olette saaneet?
7. Minkälaisia esteitä olette kohdanneet arjessa, kun olette pyrkineet kestäviin valintoihin? Mitä on tapahtunut?
8. Mitä tukea olisitte kaivanneet, jotta olisi voinut valita kestävästi? Minkä tahon olisi pitänyt tukea?
9. Elämäntavan muutosta tarvitaan ja tiekartat kohti 1,5 asteen elämäntapaa on tehty. Kun tiedätte, miltä tavoiteltu tulevaisuus näyttää, minkälaisia toiveita ja pelkoja siihen liittyy?
10. Osaatteko kuvitella, miten suomalaisten elämäntavat muuttuvat yleisemminkin, kun hiilijalanjäljet pienenevät? Mitä tulee enemmän, mitä vähemmän? Mikä olisi kestävää? Mitä ajattelette omien kokemustenne perusteella, mitä tapahtuu kullakin alueella?
 - aika, ajankäyttö
 - raha ja kulutustavat
 - työ ja toimeentulo

- ihmissuhteet
- mielenterveys, henkinen hyvinvointi
- luonto, luontoyhteys

11. Elämäntapojen muutos on yhteydessä laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen. Oletteko miettineet yhteiskunnan muutosta ja minkälaisia ajatuksia aihe herättää? Minkälainen olisi kestävä yhteiskunta koronan jälkeen? Mittarit, miten toimii? Mikä yllätti laskentatuloksissa? Mihin hiilijalanjälkilaskureita käytetään?

Elämäntavan osa-alueet

- ruoka
- liikkuminen
- harrastukset
- asuminen